

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické teologie a filozofie

Pavína Marková

**Proměna života Milosrdných sester
sv. Karla Boromejského v Čechách
v kontextu dějin 20. století**

**Reflexe vývoje v prožívání charismatu
a spirituality kongregace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. David Vopřada, Dr.

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 12. prosince 2022

Pavína Marková

Bibliografická citace

Proměna života Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Čechách v kontextu dějin 20. století [rukopis]: Reflexe vývoje v prožívání charismatu a spirituality kongregace: diplomová práce / Pavlína Marková; vedoucí práce: David Vopřada. -- Praha, 2023. -- 106 s.

Anotace

Diplomová práce „Proměna života Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Čechách v kontextu dějin 20. století. Reflexe vývoje v prožívání charismatu a spirituality kongregace“ vychází z předpokladu, že podstatným rysem řeholního života jako organické součásti života církve je jeho dějinný charakter, ve kterém dochází stále znovu k vtělování vlastního charismatu do konkrétní spirituality. Práce se věnuje české větvi boromejek v průběhu 20. století. Nejprve jsou popsány obecné konstitutivní prvky řeholního života a specifické rysy kongregace (1. kapitola). V dalším kroku jsou přehledně zmíněny nejvýznamnější události a trendy v dějinách 20. století z pohledu společnosti a církve v Evropě (2. kapitola), následně se zaměřením na situaci katolické církve a kongregace boromejek v Čechách (3. kapitola). Závěrečná kapitola se ze dvou úhlů pohledu (milosrdenství, sesterství) věnuje podstatným prvkům řeholního života (identita v zasvěcení, společenství, poslání) a snaží se na životě kongregace českých boromejek v průběhu 20. století zachytit a popsat proměnu jejich prožívání. Cílem práce je upozornit na podobné trendy v proměně spirituality konkrétního řeholního společenství a ve vývoji v chápání zasvěceného života i v pohledu na církev obecně po 2. vatikánském koncilu, především důležitost témat ‚communio‘ a ‚identita‘. Tato reflexe má být pomocí pro společné rozlišování sester, jejich porozumění znamením doby a otevřenost vedení Ducha svatého v konkrétní situaci kongregace.

Klíčová slova

charisma, spiritualita, proměna řeholního života, Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, dějiny 20. století, církev, communio, identita

Abstract

Master thesis "The transformation of the life of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in Bohemia in the context of the 20th century: a reflection of changes in the experience of charisma and spirituality of the Congregation" is based on the assumption that a significant feature of the religious life as an organic part of the church is its historical character, which leads again and again to the transformation of the own charisma into the specific spirituality. The thesis is devoted to the Bohemian branch of the Sisters of Mercy in the course of the 20th century. The general constitutive elements of the religious life and the specific features of the Congregation are described in the first chapter. The second chapter offers an overview of the most significant events and trends of the 20th century from the perspective of the society and of the church in Europe, followed by the third chapter focusing on the situation of the catholic church and Congregation of Sisters of Mercy in Bohemia during the 20th century. The final chapter discusses the essential elements of the religious life (the identity of the consecrated life, the community, the mission) from two points of view (the mercy, the sisterhood) and it describes the transformation of the life of the Bohemian Sisters of Mercy in the course of the 20th century. The aim of the thesis is to point out the similar trends in the transformation of the spirituality of a specific religious community and in the development of understanding the religious life as well as the church in general, above all the importance of the topics ‚communio‘ and ‚identity‘. This reflection should help the sisters with the discernment, facilitate their understanding of the signs of the times and their openness to the guidance of the Holy Spirit in specific situations of the Congregation.

Keywords

charisma, spirituality, transformation of the religious life, Congregation of Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo, history of the 20th century, church, communio, identity

Počet znaků (včetně mezer): 250 343

Poděkování

Děkuji doc. Davidu Vopřadovi, Dr. za vedení práce, cenné rady a povzbuzení. Chtěla bych také poděkovat svému řeholnímu společenství za neokázalou sesterskou podporu, zvláště s. Fidelis Sedlákové za pomoc při hledání v archivu kongregace a s. Alžbětě Soudkové za finální úpravy a korektury textu práce. Děkuji všem, kteří mi trpělivě naslouchali, povzbuzovali mě a jakkoli mně pomohli práci dokončit.

Obsah

Úvod.....	11
1. Charisma a spiritualita Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.....	13
1.1. Konstitutivní prvky života apoštolsky činných řeholních společenství.....	14
1.1.1. Zasvěcení.....	15
1.1.2. Život ve společenství.....	18
1.1.3. Poslání.....	21
1.2. Vlastní charisma a specifické rysy spirituality Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.....	23
1.2.1. Charisma boromejek.....	24
1.2.2. Kanonická forma.....	27
1.2.3. Apoštolát a specifické rysy zbožnosti.....	30
2. Zasvěcený život v kontextu dějin společnosti a církve v průběhu 20. století.....	32
2.1. Řeholní život v Evropě do období 2. vatikánského koncilu.....	32
2.1.1. Hlavní historické momenty v životě společnosti v první polovině 20. století.....	32
2.1.2. Situace církve v Evropě do období 2. vatikánského koncilu.....	35
2.1.3. Pojetí řeholního života do období 2. vatikánského koncilu.....	37
2.2. Řeholní život v Evropě po 2. vatikánském koncilu.....	40
2.2.1. Hlavní změny v životě evropské společnosti ve 2. polovině 20. století...	40
2.2.2. Situace církve v Evropě po 2. vatikánském koncilu.....	44
2.2.3. Situace řeholí v Evropě po 2. vatikánském koncilu.....	48
3. Významné mezníky v dějinách pražského generalátu boromejek ve 20. století....	53
3.1. Situace pražského generalátu boromejek do roku 1968.....	54
3.1.1. Období první republiky (1918-1938).....	54
3.1.2. Období 2. světové války a poválečné období do roku 1948.....	57
3.1.3. Nástup komunismu.....	60
3.2. Situace pražského generalátu boromejek po roce 1968.....	64
3.2.1. Období pražského jara.....	64
3.2.2. Období normalizace.....	68
3.2.3. Sametová revoluce a vstup do třetího tisíciletí.....	72
4. Proměna základních rysů spirituality boromejek v průběhu 20. století v českém prostředí.....	77
4.1. Rozměr milosrdenství.....	78
4.1.1. Identita boromejky v milosrdenství.....	78
4.1.2. Společný život v milosrdenství.....	82
4.1.3. Poslání milosrdné lásky.....	84
4.2. Rozměr sesterství.....	87
4.2.1. Identita boromejky v sesterství.....	87
4.2.2. Společný život v sesterství.....	90
4.2.3. Poslání být sestrou.....	94
Závěr.....	98
Seznam použitých zkratk.....	101
Seznam literatury.....	103

Úvod

Jan Pavel II. v jednom ze závěrečných článků posynodální apoštolské exhortace *Vita consecrata* jménem církve vyznává, že církev se nikdy nemůže vzdát zasvěceného života, protože je výmluvným projevem jejího snoubeneckého charakteru a ukazuje otcovskou tvář Boha i mateřskou tvář církve tím, že dává k dispozici vlastní život, aby měli život a naději ostatní. V proudu dějin se v církvi působením Ducha svatého rodí neustále nové formy zasvěceného života, ve kterých se v konkrétních podmínkách vtělují charismata, která Duch svatý skrze ně církvi dává, aby sloužila ke spáse lidí. Tento proces má svoje stabilní prvky, strukturu, která pomáhá charisma rozlišit, uchopit, žít a chránit. Má také velkou dynamičnost, která umožňuje uplatňovat přijaté dary ve stále nových podmínkách a různých časových obdobích. Je nepochybně lidsky zranitelný a křehký, protože si žádá duchovní otevřenost, odvahu i prozíravost, poslušnost vnuknutí Ducha sv. i bolestné očišťování motivací.

Dějinný ráz je podstatným rysem církve, církev je putujícím Božím lidem, jak to obrazně vyjádřili koncilní otcové na 2. vatikánském koncilu, je znamením Boží spásné vůle v dějinách. Jednotlivé události, kulturní a společenské změny, období destrukce i rozvoje jsou znamení a formační prostředky, s jejichž pomocí Bůh vstupuje do života jednotlivců i celých společenství a usměrňuje jejich prožívání duchovnosti, jejich spiritualitu. Pokud chce řeholní rodina najít takový model spirituality, který bude autentický, věrný původnímu charismatu i přiměřený k žité současnosti, může být užitečné sledovat charisma v dějinné lince od zakladatelů společenství až po současnost a snažit se vysledovat proměny této spirituality, jejich příčiny, projevy, časovou periodizaci, zachytit jejich rytmus. Pohled do dějin dává potřebný odstup pro rozlišování skutečných změn vedených Duchem svatým od přechodných jevů nepřekračujících svým vlivem konkrétní období. Tyto zkušenosti mohou učit větší vnímavosti a pozornosti ke znamení doby v současnosti.

V této práci obrátíme svoji pozornost ke Kongregaci Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, ženskému apoštolsky činnému řeholnímu společenství, jejímu charismatu v kontemplaci žitého milosrdenství a specifické spiritualitě. Tato kongregace v současnosti působí v sedmi právně samostatných evropských generalátech, jejichž misie sahají i do Afriky, Asie a Ameriky. Zaměříme se na český generalát s mateřincem v Praze a budeme sledovat jeho vývoj, pro naši potřebu se časově omezíme na 20. století.

Vycházíme z předpokladu, že v první polovině 20. století dosáhl dosud žitý model spirituality boromejek (podobně jako jiných činných kongregací vzniklých v novověku, respektive celé církve) svého vrcholu, maximální působnosti a začal směřovat ke svému rozpadu a proměně do nové podoby. Tuto dynamiku budeme sledovat na vývoji v prožívání základních konstitutivních prvků řeholního života v jejich specifické boromejské podobě. V první kapitole se pokusíme shrnout, jakými prvky je řeholní život definován a čím jsou boromejky charakteristické. V dalších kapitolách projdeme chronologicky historii 20. století, zaměříme se na katolickou církev v Evropě (druhá kapitola) a na kongregaci boromejek v české církvi (třetí kapitola). Cílem této práce není historie sama o sobě, nebudeme se tedy zabývat podrobně detaily, spíše se pokusíme vykreslit dějinný kontext a vybrat momenty, které měly na kongregaci prokazatelný vliv. V poslední kapitole se vrátíme k základním prvkům, z nichž je budována boromejská řeholní spiritualita, a pokusíme se zachytit ty, u kterých došlo v průběhu 20. století k zřetelnému vývoji v prožívání, a tuto změnu popsat. Naším cílem je zachytit tyto posuny v důrazech, pokusit se je zobecnit jako určitá znamení doby a vztáhnout je k dění v celé církvi.

Kromě dokumentů 2. vatikánského koncilu a pokoncilního magisteria (zejména týkajících se zasvěceného života) včetně Kodexu kanonického práva budeme čerpat z vlastního práva kongregace (konstitucí, směrnic) a některých dalších archivních pramenů. Obecný dějinný přehled života církve a řeholí je kromě historických příruček inspirován přednáškovým kurzem a knihou *La Vita consacrata* italského řeholníka Piera Giordano Cabry, v popisu historie české katolické církve ve 20. století se opíráme o práci historiků Jiřího Hanuše a Stanislava Balíka, o sborník pastýřských listů nebo sborník konferenčních příspěvků na téma perzekuce ženských řeholí za komunismu. Popis změn i úvahy o jejich hlubším významu se pokusíme doložit odkazy na vlastní materiály kongregace i dokumenty magisteria. Přestože tato práce vzniká v akademickém prostředí jako součást teologického studia, je adresována především společenství českých boromejek, ve kterém smím žít, a chce přispět k společnému rozlišování.

1. Charisma a spiritualita Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Charismata jsou milosti Ducha svatého, jsou zaměřena k užitku církve a k jejímu budování i k prospěchu světa. Někdy jsou ve svých projevech mimořádná, jindy prostá a skromná, vždy jsou však darem, který s vděčností přijímá ten, kdo je jimi obdarován, i celá církev, protože slouží růstu celého Kristova Těla a spásy lidí. Pravým měřítkem, které ověřuje autenticitu konkrétního charismatu, je láska.¹

Během dějin se ve společenství církve rozvinuly různé spirituality jako plody inkulturace přijatých charismat. Spiritualita je cesta, jak zakořenit jedinečné osobní charisma nějakého svědka Boží lásky předávané jeho následovníkům do konkrétního společenského, kulturního i církevního prostředí (s jeho aktuálními teologickými, liturgickými apod. důrazy). Bohatství spiritualit je plodem působení Ducha svatého.²

Spiritualita řeholního života v církvi stojí na třech pilířích, které jsou nezbytnou podmínkou toho, abychom mohli mluvit o spiritualitě řeholní. Základem je zasvěcení osoby Bohu formou slibů evangelijních rad, které vychází z křestního zasvěcení, ale dává mu novou kvalitu, která ze křtu nutně nevyplývá.³ Druhým pilířem je bratrský život ve společenství, jehož podstatou je duchovní pouto těch, kteří žijí stejným způsobem života podle určitých pravidel. Třetím pilířem je charisma daného institutu vtělené do jeho poslání, začleněné do života církve.⁴

Obecně vymezená řeholní spiritualita se konkretizuje ve spiritualitě jednotlivých institutů, které těmto třem základním prvkům dávají pod vlivem jedinečného charismatu svých zakladatelů vlastní formu s jejím převažujícím zaměřením a teologickými důrazy, kanonicky schválenou legitimní autoritou církve a vtělenou do apoštolátu v místní církvi.⁵

Jedním z těchto řeholních společenství je Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, kontemplativně-činné řeholní společenství vzniklé v novověku, jehož charismatem a spiritualitou se chceme v této kapitole zabývat. V první části se pokusíme

---

¹ Srov. *Katechismus katolické církve (KKC)*. Praha: Zvon, 1995, čl. 799, 800, 2003.

² Srov. KKC 2684

³ Srov. JAN PAVEL II. *Vita consecrata. O zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě. Posynodální apoštolská exhortace ze dne 25.3.1996* in *Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997, čl. 30.

⁴ Srov. FIORES, Stefano – GOFFI, Tullio. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, heslo spiritualita., kapitola spirituality životních stavů.

⁵ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality institutů zasvěceného života.

vymežit konstitutivní prvky, které obecně charakterizují ženský apoštolsky činný řeholní život v současné katolické církvi, v druhé části navážeme snahou vystihnout specifické rysy boromejek, které modifikují způsob prožívání těchto prvků v jejich každodenním životě.

1.1. Konstitutivní prvky života apoštolsky činných řeholních společenství

Zasvěcený život v dějinách církve je teologickou i historickou skutečností, která procházela složitým vývojem a mnohými proměnami, přesto jeho nejrozmanitější formy obsahují některé společné prvky, které jsou chápány jako konstitutivní. Z hlediska současného kanonického práva je kodifikuje Kodex kanonického práva (CIC) z roku 1983 v oddílu věnovaném Božím lidu. Pro naše potřeby se budeme dále věnovat jen řeholním společnostem, které jsou z hlediska práva definovány tím, že jejich členové skládají veřejné sliby evangelijních rad a současně vedou společný bratrský život,⁶ a omezíme se na zasvěcený život žen.

Silným impulsem k hledání nového teologického i praktického uchopení identity řeholního života v kontextu moderní společnosti byl 2. vatikánský koncil (2. VK), kde je zasvěcenému životu věnována nejen šestá kapitola dogmatické konstituce *Lumen gentium* (LG), ale i samostatný koncilní dekret *Perfectae caritatis* (PC). V době po 2. VK vznikla řada dokumentů magisteria⁷, které z různých hledisek (teologických, pastoračních, právních apod.) rozpracovávají nauku církve o zasvěceném životě a hledají směr jeho dalšího vývoje. Tyto texty se snaží uchopit identitu zasvěceného života a usměrňovat praktické kroky při jeho obnově.

V první podkapitole zmíníme základní prvky, kterými je řeholní život definován – jedinečné povolání Bohem a vztah k církvi, zasvěcení se Bohu profesí evangelijních rad veřejnými sliby, společný život, autorita, apoštolát, veřejné svědectví, osobní a komunitní modlitba, askeze, formace.⁸

---

⁶ Srov. *Kodex kanonického práva (CIC)*. Praha: Zvon, 1994, 1.vydání, kán. 607.

⁷ Například již zmíněný *Kodex kanonického práva* (1983), dále *Elementi essenziali* (1983), *Redemptionis donum* (1984), *Congregavit nos in unum Christi amor* (1994), *Vita consecrata* (z roku 1996, navazující na jednání biskupského synodu o zasvěceném životě v Římě na podzim roku 1994), *Znovu začít od Krista* (2002), *Služba autority a poslušnost* (2008), *Nové víno do nových měchů* (2018) a jiné.

⁸ Srov. KONGREGACE PRO ŘEHOLNÍKY A SEKULÁRNÍ INSTITUTY. *Elementi essenziali (EE). Podstatné prvky učení církve o řeholním životě se zřetelem na instituty apoštolsky činné in Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997, čl. 4.

1.1.1. Zasněčení

Zasněčený život je chápán jako odpověď člověka na zvláštní povolání Boží, které rozvíjí milost křtu a ostatních svátostí a je darováno Bohem konkrétnímu jedinci pro dobro celé církve.⁹ Zasněčení má trinitární rozměr, protože se uskutečňuje přijetím daru povolání od Otce, v následování Krista a jeho způsobu života skrze vedení a naplnění Duchem svatým.¹⁰ Je svobodnou iniciativou Boží a vyžaduje svobodnou odpověď člověka. Má ekleziální rozměr, protože je zprostředkováno skrze církve a v církvi.¹¹ Pro uvažování o identitě zasněčené ženy je důležité vnímat snubní charakter jejího zasněčení a duchovní plodnost, kterou jí její životní stav nabízí.

Snubní charakter a duchovní plodnost

Život Bohu zasněčené ženy má svůj základ v osobním setkání s Kristovou láskou a v rozhodnutí sdílet jeho způsob života a osud¹², není na prvním místě zřeknutím se manželství, ale snubní volbou Krista, kterému je dána přednost před manželskou láskou. Jedná se podstatně o volbu osoby, ne o volbu nějaké služby či poslání. Tato konkrétní osobní zkušenost s živým Bohem je zárodkem pro vytvoření důvěrného vztahu.¹³

Snubní povahu má i plodnost zasněčené ženy, rodí děti pro Krista. Její mateřství je proti přirozenému na jiné rovině, není tělesné, ale duchovní, tím však je stejně svrchovaně lidské, protože člověk je duch i tělo.¹⁴ Prožívání plodnosti se mění také v závislosti na duchovním zrání ženy. Existuje doba počáteční, ve které se láska vyjadřuje přinášením darů, především daru sama sebe. Navazuje doba, kdy už nestačí dávat milované osobě dary, ale je potřeba být pro ni ochoten trpět.¹⁵

Duchovní plodnost ženy není úměrná její výkonnosti (jejím schopnostem, síle, množství vykonané práce a úspěchu), ale její vydanosti (její lásce). Nese s sebou zkušenost ‚porodních bolestí‘, úzkosti a pocitu vlastní bezmocnosti, když nemůže uchránit své svěřené od utrpení. Nejvyšší mírou plodnosti je plodná smrt, to znamená plodnost pšeničného zrna, které odumře, aby vydalo hojnost života. Kristovo spásné dílo

---

⁹ Srov. VC 30.

¹⁰ Srov. VC 17, 18, 19, 20, 21.

¹¹ Srov. VC 3.

¹² Srov. VC 16, 18.

¹³ Srov. EE 5; Srov. KOHUT, Pavel Vojtěch. „Toto tajemství je veliké“ (Ef 5,32). *Salve: Revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal, 2004, ročník 14, číslo 3, s. 45; Srov. PIGNA, Arnaldo. *Prožívat zasněčenou čistotu. Salve: Revue pro teologii a zasněčený život*. Praha: Krystal, 2004, číslo 3, str. 57.

¹⁴ Srov. CANTALAMESSA, Raniero. *Panenství*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, s. 16-18.

¹⁵ Srov. CANTALAMESSA, R. *Panenství*, s. 63.

se naplňuje v tajemství kenóze, zřeknutí se sebe sama, tento velikonoční rozměr vlastního života nejde obejít. Plody duchovního mateřství mohou být skryté jak před pohledem okolí, tak i před pohledem samotné ženy.¹⁶

Postoj vydanosti (především vydání vlastní vůle a rozumu) v poslušnosti Bohu v důvěře a bez strachu je jedinečné rozhodnutí i celoživotní proces neustálého odevzdávání se člověka v každém okamžiku, jako takový potřebuje stále živit a podporovat. Řeholní život by měl lépe disponovat k využití prostředků duchovního života, mezi nimi má první místo osobní důvěrná modlitba¹⁷, častá účast na mši svaté¹⁸, přijímání eucharistie, liturgie hodin, adorace, četba a rozjímání Písma svatého.¹⁹ Znovu doceněným prostředkem upevňujícím vnitřní život jednotlivce se v dnešní době ukazuje individuální duchovní vedení, které vedle pravidelného zpytování svědomí, svátosti smíření a každoroční účasti na exerciciích může být důležitou pomocí pro prohloubení důvěrného vztahu s Bohem, růst osobní zralosti i správnost rozlišování v každodenním všedním životě. Vyžaduje atmosféru vnitřní svobody.²⁰

Evangelijní rady

Následování Krista zahrnuje zachovávání přikázání a nabídku evangelijních rad.²¹ Tradiční rozlišení mezi přikázáním a radou je založeno na vztahu k lásce, přikázání mají odstranit to, co je s láskou neslučitelné, rady se zaměřují na odstranění toho, co by lásce mohlo překážet v růstu, i když to s ní není v rozporu.²² Každý křesťan dostává nabídku evangelijních rad, jejich konkrétní naplňování musí být v souladu s jeho povoláním.²³ Pro řeholní stav je vyžadován veřejný slib jejich zachovávání.

Sliby evangelijních rad čistoty, chudoby a poslušnosti představují viditelný způsob obnovy formy života, kterou přijal Ježíš během svého pozemského působení, když

---

¹⁶ Srov. JAN PAVEL II. *Redemptionis donum (RD)*. *O Bohu zasvěceném řeholním životě ve světle Kristova vykoupění. Apoštolská exhortace ze dne 25.3.1984 in Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1997, čl. 7, 10. „Od žádného z nás se nevyžaduje úspěch, ale věrnost vlastnímu úkolu“ VC 63.

¹⁷ „První a hlavní povinností všech řeholníků je rozjímání o božských věcech a vytrvalé sjednocení s Bohem modlitbou.“ CIC 663.

¹⁸ „Členové se pokud možno denně účastní mešní oběti, přijímají nejsvětější tělo Páně a adorují Pána přítomného ve Svátosti.“ CIC 663.

¹⁹ „Konají četbu Písma svatého, vnitřní modlitbu a podle ustanovení vlastního práva řádně konají Denní modlitbu církve, při dodržení povinnosti pro duchovní podle kán. 276, § 2, odst. 3, a také konají jiné úkony zbožnosti.“ CIC 663.

²⁰ „Představení ponechávají členům náležitou svobodu ve věcech svátosti smíření a duchovního vedení, při zachování kázně společnosti.“ CIC 630. „Řeholníci se horlivě snaží o obrácení duše k Bohu, denně zpytují své svědomí a často přijímají svátost smíření.“ CIC 664. „Každoročně svědomitě konají duchovní cvičení.“ CIC 663.

²¹ Srov. Mt 19, 6-29; srov. KKC 2052, 2053.

²² Srov. KKC 1973.

²³ Srov. KKC 1974; srov. KKC 915.

miloval panensky nerozděleným srdcem, žil v chudobě a v synovské oddanosti Otci.²⁴ Evangelijní rady zasahují lidskou osobu ve třech podstatných složkách její existence, v citech, vlastnění a moci.²⁵ Jejich jediným smyslem je růst v lásce. Volba života podle rad musí být nesena touto pozitivní motivací, přestože je v nich zahrnut i rozměr askeze. Svatost nespočívá v radách, ale v lásce, rady jsou jen prostředkem a samotná schopnost podle nich žít je plodem působení Ducha svatého.²⁶

Jednotlivé rady od sebe nelze prakticky oddělovat, protože jsou spolu hluboce propojeny a jedna je obsažena v druhé. Tradice 2. VK řadí na první místo slib čistoty pro určitou jednoznačnost jeho volby (nelze žít současně v manželství a celibátu, u chudoby a poslušnosti se spíše jedná o odstupňování jejich radikality). Specifičnost lze vidět také v tom, že čistota více ozřejmuje snoubenecký aspekt Kristovy lásky, chudoba a poslušnost především aspekt výkupný.²⁷

Z pohledu kanonického práva je slib Bohu projev zbožnosti, pro jeho platnost je vyžadováno, aby byl uvážení, učiněný svobodně a týkal se dobra, které je pro slibujícího možné a lepší. Věrné plnění slibu je projevem úcty k Bohu.²⁸ Slib čistoty vyjadřuje touhu darovat se Bohu s nerozděleným srdcem.²⁹ Naplňování slibu v sobě obsahuje „povinnost dokonalé zdrženlivosti v životě bez manželství“³⁰, vyžaduje také odříkat si „chování, osobní vztahy a možnosti užívání volného času, které jsou neslučitelné se slibem čistoty“.³¹ Slib chudoby je vyznáním, že „Bůh je jediným opravdovým pokladem člověka“³² a následováním „Krista, který se pro nás stal chudým, ačkoliv byl bohatý“.³³ Obsahuje kromě „života ve skutečné chudobě a v duchu chudoby, vedeného v pracovitosti a střídmosti, vzdáleného od pozemského bohatství, i závislost a omezení v užívání majetku a nakládání s ním podle norem vlastního práva jednotlivých společností.“³⁴ Poslušnost zachovávaná podle vzoru Krista, jehož pokrmem bylo plnit

---

²⁴ Srov. VC 16.

²⁵ Srov. KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A APOŠTOLSKÉ SPOLEČNOSTI. *Potissimum institutioni (PI). Směrnice pro výchovu v řeholních institutech ze dne 2.2.1990 in Zasněžený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1997, čl. 12; srov. EE 15.

²⁶ Jde o posun v chápání evangelijních rad, které byly po dlouhou dobu prezentovány pouze jako prostředek umrtvování a výraz odmítnutí a pohrdání hodnotami, které ale Bůh daroval lidem jako dobré – lidskou svobodu, manželství, majetek apod.

²⁷ Srov. RD 8, 11.

²⁸ Srov. CIC 1191; srov. KKC 2102.

²⁹ VC 21.

³⁰ CIC 599.

³¹ EE 16.

³² VC 21.

³³ CIC 600.

³⁴ CIC 600.

vůli Otce, osvobozuje člověka, aby objevil krásu synovské, a nikoli otrocké služby.³⁵ Slib poslušnosti zavazuje „k podřízení vůle zákonným představeným jako zástupcům Boha, když dávají příkaz podle vlastních stanov“.³⁶

1.1.2. Život ve společenství

2. VK a pokoncilní vývoj ekleziologie vyzdvihl při uvažování o identitě církve pojem *communio* jako stěžejní úhel pohledu. *Communio* jako teologický princip podstaty církve je chápáno jako hierarchicky strukturované společenství oživované láskou, které v sobě nutně zahrnuje božský i lidský prvek v nerozlučitelné jednotě. Dalším velkým tématem se stala jednota jako dar Boží i jako úkol každého člena společenství. Tyto důrazy se promítly i do řeholního pojetí komunitního života, kdy je řeholní společenství chápáno jako ztělesnění *communio*, na které spočívá církev, a jako prorocká intuice jednoty, ke které církev jde jako k cíli.³⁷ Ve službě *communio* a jednotě je hlouběji chápána i role legitimní autority.

Communio a jednota

Církev jako společenství je ikonou společenství Nejsvětější Trojice. Komunitní život vytváří lidský prostor pro přebývání Trojice, která se tak v dějinách zjevuje, a sám o sobě je povolán být jejím živým vyznáním. Bratrská láska rozvíjená v životě společenství dosvědčuje, že účast na trinitárním společenství může proměňovat lidské vztahy a vést k novému druhu solidarity, zjevuje krásu společenství i cesty, které k jeho budování vedou.³⁸

Členové společenství mají být příkladem všechny zahrnujícího smíření v Kristu.³⁹ Skutečná jednota není možná bez pohotové vůle sloužit ze všech sil, ochoty přijímat druhého takového, jaký je, a bez schopnosti stále znovu odpouštět. Vede také k tomu, aby všichni společně sdíleli materiální hodnoty i duchovní zkušenosti, nadání, apoštolské záměry i skutky lásky.⁴⁰

---

³⁵ Srov. VC 21.

³⁶ CIC 601.

³⁷ Srov. KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA. *Congregavit nos in unum Christi amor (CNChA) ze dne 2.2.1994 in Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997, čl. 10.

³⁸ Srov. VC 41.

³⁹ Srov. CIC 602.

⁴⁰ Srov. VC 42; srov. PI 27; srov. CNChA 24.

Ve společném životě by mělo být vyjádřeno, že bratrské společenství není pouze nástrojem pro poslání, ale především teologickým prostorem, v němž může každý zakoušet mystickou přítomnost Pána. To se uskutečňuje skrze vzájemnou lásku všech členů společenství, která je živena Božím slovem, Eucharistií a slavením liturgického roku, očišťována pokáním, podporována snažnou modlitbou o jednotu.⁴¹ Komunita je vytvořena a zůstává jí ne proto, že jejím členům je spolu dobře, ale proto, že Pán je shromáždil a spojuje je společným zasvěcením a pro společné poslání v církvi.⁴²

Řeholníci jako součást církve bojující jsou v živém společenství s církví oslavenou i trpící, obracejí se upřímně k Panně Marii⁴³, ke svým patronům a ochráncům nebo se povzbuzují svatým životem svých sester a bratří, kteří žili své zasvěcení před nimi. Společně i jednotlivě se modlí za zemřelé, aby tak vyjádřili, že jejich vzájemné společenství trvá i za hranicí věčnosti.

Autorita

Autorita stojí ve službě společenství.⁴⁴ Všichni řeholníci (včetně představených) jsou vázáni poslušností vůči Božímu slovu, která se v řeholním životě uskutečňuje i poslušností vůči legitimní autoritě, která na to Slovo v konkrétních situacích upomíná.⁴⁵ Jednání představeného nemá mít autoritativní, ale bratrský charakter, má navazovat dialog se svěřenými, když se rozhoduje, naslouchat jim, řídit je s úctou vůči lidské osobě a snažit se je vést k dobrovolné poslušnosti. Současně autoritě náleží poslední slovo a ona musí mít možnost postarat se o plnění přijatých rozhodnutí.⁴⁶ Od podřízených se neočekává (mechanicky pojatá) poslušnost, ale ochota přijmout svůj podíl na zodpovědnosti, který vyplývá z principu subsidiarity. Úloha představených má velký význam jak pro duchovní život, tak pro naplňování poslání řeholního společenství, které vlastním právem specifikuje jejich kompetence, pravomoci a roli.⁴⁷

---

⁴¹ Srov. CNChA 14.

⁴² Srov. PI 26.

⁴³ „Panenskou Bohorodičku, vzor a ochránkyni veškerého zasvěceného života, oslavují zvláštní úctou včetně mariánského růžence.“ CIC 663.

⁴⁴ Srov. CNChA 49. Nároky na tuto službu nejsou malé. Podle kanonického práva: „Představení řádně vykonávají svůj úřad a spolu se sobě svěřenými členy se snaží vytvářet v Kristu bratrské společenství, v němž se hledá a miluje především Bůh. Proto často živí členy pokrmem božího slova a vedou je k slavení posvátné liturgie. Jsou jim vzorem v pěstování ctností a v zachovávání zákonů a tradic vlastní společnosti; v osobních nesnázích jim vhodně pomáhají, pečlivě se starají o nemocné a je navštěvují, napomínají neklidné, utěšují malomyslné a jsou trpěliví vůči všem.“ CIC 619.

⁴⁵ Srov. CNChA 48.

⁴⁶ Srov. VC 13, srov. CIC 618.

⁴⁷ Srov. VC 43; srov. CIC 596.

Jinou formou uplatňování autority jsou kapituly jako kolektivní orgány. Vlastní právo upravuje jejich rozhodovací pravomoci. Nejvyšší autorita v řeholní společnosti je podle stanov svěřena generální kapitule, která reprezentuje celé řeholní společenství. Rozhoduje o zásadních otázkách života společenství, má chránit duchovní dědictví i provádět přiměřenou obnovu, volit generálního představeného, vydávat předpisy závazné pro všechny členy.⁴⁸ Podle principu subsidiarity o některých konkrétních věcech rozhodují na místní úrovni provinční kapituly, případně komunitní kapituly apod.

Formace

Zasvěcené osoby jsou dnes v mnohem užším kontaktu se společností a jsou neustále vystaveny jejím dobrým i rizikovým vlivům. Moment izolace, který se v minulosti uplatňoval při ochraně řeholníků před nebezpečným působením okolí, ztrácí v dnešní globalizované a mediálně široce propojené civilizaci efekt. Církev v osobě papeže Františka vyzývá k otevřenosti světu, současně varuje před zesvětštěním. V tomto kontextu mnohonásobně vzrostl význam široce pojaté formace, která má pomáhat každému jednotlivci objevit svou identitu, osobní povolání zasazené do charismatu jeho společenství, křehkost, najít prostředky, které jemu samému konkrétně pomáhají neustále žít svůj duchovní život a bránit se škodlivým vlivům, kterými je nejvíce zranitelný.

Počáteční formace, zahrnující především noviciát a období dočasných slibů, je zaměřena na to, aby mladí lidé hlouběji poznali povolání a způsob života vlastní řeholní společnosti, aby se prokázaly jejich motivace, ochota nechat se duchem řehole formovat a schopnost žít ve společenství.⁴⁹ Vzhledem k tomu, že vrůstání do života řehole je postupný proces, uplatňuje se v něm princip graduality. Formující vliv má i komunita, která vychovává v té míře, v jaké umožní každému ze svých členů růst ve věrnosti Pánu podle charismatu institutu.⁵⁰

Pokoncilní reflexe zasvěceného života nově vyzdvihla potřebu komplexnosti ve formaci, nezaměřovat se jen na řeholní problematiku, ale celkově na dosažení lidské zralosti, schopnosti přijmout osobní zodpovědnost, vzdělání (teologické i odborné). Novým pojmem, který se v této souvislosti objevil, je trvalá formace, pokračující celý život a prohlubující prožívání zasvěcení i připravenost ke konkrétnímu apoštolátu. V dějinách i současnosti neustále docházelo k oddělování modlitby a činnosti, což vedlo k rozpolcenosti člověka, cílem je podřídit se vedení Ducha svatého a směřovat

---

⁴⁸ Srov. CIC 631; srov. CIC 596.

⁴⁹ Srov. CIC 646.

⁵⁰ Srov. PI 27.

k sjednocení života kontempace i aktivity. Trvalá formace je nutně podmíněna dialogem řeholníka, který musí aktivně chtít růst, a jeho představených, kteří mu k tomu mají poskytnout podmínky.⁵¹

1.1.3. Poslání

Poslání konkrétní řehole úzce souvisí s jeho charismatem a pojetím spirituality. Církev chrání a podporuje mnohost a specifickou povahu institutů.⁵² Projevy těla církve jsou dány projevy jeho jednotlivých údů, které musí být usměřovány tak, aby byly smysluplné a užitečné pro celek. Služba rozlišování a koordinace jednotlivých spiritualit přísluší hierarchii v míře, jaká je vymezena církevním právem.⁵³ Členové jsou povinni pod vedením Ducha svatého udržovat a rozvíjet spiritualitu vlastního společenství tak, aby nezakrněla ani nedocházelo k její deformaci.⁵⁴

Vlastní charisma institutu

Založení řeholních společenství jsou plodem tvůrčí schopnosti jejich zakladatelů, kteří se stali nástrojem Ducha svatého, a předali dalším generacím charisma, v němž se měla uskutečňovat jejich plodnost. Toto charisma zakladatelů se projevuje jako určitá zkušenost Ducha, sdílená jejich následovníkům, aby podle ní žili, střežili ji, prohlubovali a rozvíjeli, a projevuje se i ve specifickém stylu jejich sebezposvěcování a apoštolátu. Životem podle přijatého charismatu v konkrétních podmínkách vytvářejí členové tradice a duchovní dědictví svého společenství.⁵⁵

Každé pravé charisma v církvi v sobě obsahuje určitou novost a rozměr kříže. Vyžaduje od zakladatele i od jeho následovníků neustálou věrnost Pánu, vnímavost vůči jeho Duchu, moudré rozlišování okolností a znamení doby, ochotu včleňovat se do života

---

⁵¹ Srov. CIC 661, VC 71.

⁵² „V církvi je množství společností zasvěceného života, které mají rozdílné dary podle milosti, která jim byla dána: důsledněji následují Krista buď v modlitbě nebo v hlásání božího království nebo v prokazování dobra lidem nebo v setkávání s lidmi, ale vždy v plnění vůle Otce.“ CIC 577.

⁵³ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality a celek církve.

⁵⁴ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola vztahy mezi nositeli různých spiritualit.

⁵⁵ Srov. KONGREGACE PRO ŘEHOVNÍKY A SEKULÁRNÍ INSTITUTY – KONGREGACE PRO BISKUPY. *Mutuae relationes (MuR). Direktivy pro vzájemné vztahy mezi biskupy a řeholními křesťany v církvi ze dne 14. 5. 1978 in Zaslíbený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997, čl. 11; srov. CIC 578.

církve, vědomí podřízenosti hierarchii, odvalu k iniciativě, vytrvalost v dávání sebe sama a pokoru ve snášení protivenství.⁵⁶

2. VK vyzval řeholní společnosti k návratu a novému uchopení původního charismatu jejich zakladatelů, k objevení jejich duchovního dědictví a rozlišování, které z uchovávaných tradic jsou nosné a přenositelné do současnosti. Výzva k přizpůsobení a obnově je přímo v podtitulu koncilního dekretu *Perfectae caritatis* – O přizpůsobené obnově řeholního života. V podřízenosti Duchu svatému mají řeholníci hledat odpovědi na otázky dnešního světa. Jsou to Boží výzvy, které je třeba přijmout, hledat v nich Boží vůli a převádět je do konkrétních činů, v souladu s jejich prvotním charismatem i s požadavky aktuálních historických okolností.⁵⁷

Svědectví života a apoštolát

Řeholní život je vzhledem ke své „viditelné“ povaze (veřejné sliby, navenek projevovaný způsob života⁵⁸, zvláštní oděv⁵⁹ apod.) nutně spojen se svěděním.⁶⁰ V rámci společenství věřících je to svědectví o nadřazenosti Božího království nad všechny pozemské hodnoty, o zacílení k věčnému životu, o lásce Krista ke všem lidem a síle Ducha svatého proměňujícího i lidskou slabost. Pro ty, kteří nesdílejí křesťanskou víru, mohou být svěděním postoje a hodnoty (úcta k životu, k důstojnosti, ochota k pomoci, zodpovědnost, skromný způsob života apod.), jejichž působnost je nezvyklou formou života těch, kdo je zastávají, ještě umocněna.⁶¹

Svědectví věrnosti svému zasvěcení Bohu, kterou řeholníci projevují v každodenním životě, je už samo o sobě formou apoštolátu.⁶² U společností věnujících se nějaké cílené apoštolátní činnosti náleží tato činnost podstatně k jejich povaze a je pro jejich život konstitutivní.⁶³ Koncil vybídl k tomu, vidět ve všech věcech Boha a všechny věci v Bohu, tedy k prožívání apoštolátské práce a činnosti jako místa autentického setkávání s Bohem, kde těsné spojení kontemplanace a aktivity dovoluje podnikat i ty nejobtížnější činnosti,

---

⁵⁶ Srov. MuR 12; „Příslušní církevní představení jsou oprávněni podat výklad evangelijních rad, řídit jejich uskutečňování zákony, ustanovovat kanonickým schválením trvalé způsoby života z nich vzniklé a ze své strany dbát, aby společnosti rostly a kvetly podle ducha zakladatelů a zdravých tradic.“ CIC 576.

⁵⁷ Srov. VC 73.

⁵⁸ „Veřejné svědectví, které mají řeholníci vydávat Kristu a církvi, s sebou přináší odloučení od světa, odpovídající povaze a účelu každé společnosti.“ CIC 607.

⁵⁹ „Na znamení zasvěcení a na svědectví o chudobě nosí řeholníci řeholní oděv, zhotovený podle norem vlastního práva.“ CIC 669.

⁶⁰ Slib zachovávání evangelijních rad je v církvi chápán jako chvályhodný příklad. Srov. KKC 2103.

⁶¹ Srov. 2. Vatikánský koncil. *Lumen gentium* (LG). *Věřoučná konstituce o církvi ze dne 21. 11. 1964* in *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, čl. 44.

⁶² CIC 673.

⁶³ Srov. CIC 675.

vnímat výzvy své doby a rozlišit s pomocí Ducha svatého jejich skrytý teologický význam.⁶⁴

K některým řeholním společenstvím jsou přidružena sdružení věřících, kteří se cítí Bohem osloveni a přitahováni k charismatu institutu a touží mít podíl na jeho prožívání v církvi při zachování svého životního stavu. Toto rozšíření charismatického působení na širší okruh osob je vnímáno jako oboustranně obohacující svědectví života a plodné spolupráce v apoštolátu, které církve doporučuje.⁶⁵

1.2. Vlastní charisma a specifické rysy spirituality Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Každý člověk má podíl na Kristově tajemství, ale nikdo z lidí ho není schopen prožívat celé najednou. Proto Duch svatý vede lidi k tomu, aby si vybrali konkrétní aspekt Kristova tajemství a kolem něj jako kolem ústředního bodu uspořádali ostatní prvky tak, aby se postupně vytvořil obraz celého Krista, ovšem viděného ze zvolené perspektivy. Spiritualita je tento praktický způsob života, uspořádaný kolem zvoleného principu, jenž pak charakterizuje její celkový projev.⁶⁶ Primárním je vždy konkrétní charisma, zvláštní dar Ducha svatého, objevující se v církvi jako odpověď na nějakou dějinnou potřebu a nouzi. Spiritualita kolem něj je vytvářena působením Ducha svatého, který spolupůsobí s danostmi jednotlivých osob, není to výsledek osobních nebo skupinových preferencí.⁶⁷

Pokud chceme charakterizovat vlastní spiritualitu řeholního společenství (definovaného obecně konstitutivními prvky, které jsme již zmínili v předchozí části kapitoly), znamená to vyjádřit jeho charisma (tak, jak se projevilo u zakladatele nebo zakladatelů a jak bylo zformováno v prvních generacích následovníků) a popsat jeho kanonickou formu (kterou schválila příslušná církevní autorita), převládající zaměření a teologické důrazy.⁶⁸ V této podkapitole se pokusíme podle tohoto schématu zformulovat charisma boromejek včetně zachycení jeho zrodu v dějinách, popsat aktuální kanonickou formu kongregace, její zaměření a důrazy.

---

⁶⁴ Srov. VC 73, 74; srov. CIC 677.

⁶⁵ „Jestliže společnosti mají k nim připojená sdružení věřících, pomáhají jim zvláštní péčí, aby byla proniknuta opravdovým duchem jejich rodiny.“ CIC 677.

⁶⁶ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality institutů zasvěceného života.

⁶⁷ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality institutů zasvěceného života.

⁶⁸ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality institutů zasvěceného života.

1.2.1. Charisma boromejek

Uchopit charisma, darované církvi v určitém historickém okamžiku, a vtělit ho do konkrétní formy života v organismu církve není jednorázový úkon, ale proces obvykle procházející přes více generací. Adresátem charismatu je v první etapě vzniku institutu jeho zakladatel nebo zakladatelé, odpovídající na Boží volání, které je vede ke konkrétní angažovanosti v církvi s ohledem na její potřeby. Druhou etapou, z hlediska pokračování institutu a utváření konkrétní spirituality většinou ještě důležitější, je období, kdy se prostřednictvím prvních následovníků vtěluje původní záměr zakladatele do života jiných osob. Dochází k postupnému (často neuvědomovanému) odlišování společného charismatu od osobních charismat zakladatele. Obvykle až ve třetím období, které většinou začíná s druhou generací členů institutu, se definitivně rozliší a kodifikuje, co patří k podstatě existence společenství a co nikoli.⁶⁹ Proto zde před formulaci boromejského charismatu vložíme krátký historický exkurz, týkající se vzniku a kořenu boromejek ve Francii.

Kořeny kongregace v 17. století ve francouzském Nancy

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského má svůj původ v polovině 17. století ve francouzském městě Nancy. Na jeho počátku stojí mladý advokát Josef Chauvenel (1620-1651), kterého hluboce zasáhla zoufalá situace lidí postižených v době po třicetileté válce (1618-1648) morovou epidemií. Osobně se staral o nemocné a sám na nákazu morem v 31 letech zemřel. Jeho otec Emanuel Chauvenel vyplnil synovu závěť, v níž žádal, aby daroval dům pro péči o nemocné. Takto vznikl ‚Dům milosrdenství‘, ve kterém pod názvem Služebnice Svaté Rodiny Ježíše, Marie a Josefa žilo pět žen a staralo se o nemocné a chudé. O 10 let později daroval těmto ženám druhý dům, v jehož průčelí stála socha sv. Karla Boromejského⁷⁰, proto jim lidé začali říkat milosrdné sestry od sv. Karla, a tento název se ujal oficiálně. Datum vyhotovení první darovací listiny 18. června 1652 je považováno za datum vzniku kongregace.

---

⁶⁹ Srov. FIORES, S. – GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality institutů zasvěceného života.

⁷⁰ Sv. Karel Boromejský (1538-1584), velká osobnost církve 16. století, pocházel z italského šlechtického rodu Borromeo, dostalo se mu vynikajícího vzdělání (církvní a světské právo) v Padově. Byl povolán svým strýcem papežem Piem IV. k práci na sekretariátu, dostal kardinálskou hodnost a přijal kněžské a biskupské svěcení. Svým vlivem se zasadil o dokončení Tridentského koncilu. Byl jmenován milánským arcibiskupem a věnoval se s velkým nasazením obnově diecéze. V době epidemie moru organizoval péči o nemocné. Zemřel vyčerpáním ve 46 letech. Byl kanonizován v roce 1610. Je hlavním patronem kongregace, která přijala jeho heslo „*humilitas*“.

V dalším období začal vývoj společnosti od sdružení několika žen ke strukturované řeholní společnosti. Do roku 1663 získala společnost jak schválení místního ordináře (biskupství v Toule)⁷¹, tak světského panovníka⁷². Poměrně brzy si členky začaly uvědomovat, že potřebují jasně vymezenou formu společného života. Matka Anna Royer získala pravidla sester Navštívení Panny Marie a žádala biskupa, aby podle nich mohla společnost žít. Biskup André Saussay pověřil opata kláštera v Etivalu Epiphana Luise sestavením řehole. Tento premonstrát, teolog a církevní právník měl zásadní vliv na formaci společnosti, pro kterou sepsal první řeholní pravidla (inspirovaná pravidly, která původně vytvořil sv. František Saleský pro sestry Navštívení Panny Marie) a do jeho rukou složily 22. července 1679 první čtyři sestry slib vytrvalosti v milosrdné službě. Až s odstupem čtvrtstoletí byl v roce 1704 připojen slib poslušnosti, roku 1708 slib chudoby a roku 1711 slib čistoty. První tištěná řehole byla doplněna a schválena tuským biskupem Františkem de Camilly v roce 1713. Společenství se začalo v rámci tehdejší Francie rozrůstat a dosvědčovalo heroickou lásku v péči o potřebné.⁷³ Tento vývoj narušila Francouzská revoluce, která vedla k rozpouštění a likvidaci řeholních společenství. Po ní (asi od roku 1804) se rozptýlené sestry začaly vracet, znovu oblékly hábit a obnovily společný život i činnost. V roce 1837 umožnila francouzská kongregace vznik své první samostatné odnože v Praze.⁷⁴

Formulace charismatu

Boromejky své charisma vyjadřují jako v kontemplaci žité milosrdenství. Třicetiletá válka byla vleklou sérií mnoha nábožensky ospravedlňovaných válečných konfliktů, které duchovně, lidsky i hmotně zdevastovaly Evropu. Jedním z jejich hrozných důsledků byly morové epidemie, kosící zástupy vysílených lidí. První podnět k zrození nového charismatu dal hluboce zbožný mladý advokát, který navzdory svému odlišnému společenskému postavení vnímal tyto masy (tj. viděl v nich trpícího Krista) a pochopil, že odpovědí na jejich bídu je milosrdná péče. Tuto svoji duchovní zkušenost sdílel s otcem, který učinil první kroky k jejímu konkrétnímu organizovanému uchopení, a se skupinou žen, které byly osobně ochotny sloužit Kristu v těchto nemocných. Proto

---

⁷¹ Prozatímní církevní schválení od generálního vikáře J. Midota v Toulu 31.8.1652. Církevní schválení společnosti od biskupa André Saussay v Toulu 21.5.1663.

⁷² Státní schválení společnosti od lotrinského vévody Karla IV. ze dne 6.5.1663.

⁷³ V roce 1755 zemřela Matka Barbora Barthelemy v pověsti svatosti.

⁷⁴ Srov. *Konstituce Milosrdných sester sv. Karla Boromejského z r. 2000*. Praha: nákladem vlastním, 2000, dodatek.

charisma zahrnuje kontemplaci jako vidění trpícího Krista v nemocných a chudých a praktickou milosrdnou službu Bohu v těchto potřebných.

V dalších desetiletích sestry zjistily, že pro vytrvalost ve své službě nemocným potřebují vnitřní zdroj, který našly ve výslovném osobním zasvěcení se Bohu trvalým závazkem (sliby), a vnější oporu společenství lidí stejného ideálu, při zachování své služby nemocným, ke kterým denně vycházely. Tím začaly směřovat k řeholní formě života s upravenou (ne uzavřenou) formou klauzury. Prostředníkem zformulování její první kanonické podoby se stal premonstrátský řeholník s právníckým a teologickým vzděláním, který do ní vnesl kromě inspirace augustiniánskou tradicí i zaujetí pro kontemplativní modlitbu. Podkladem první řehole se stala pravidla pro řeholnice sepsaná sv. Františkem Saleským. Tento pastoračně nesmírně aktivní biskup a zkušený duchovní vůdce, který zásadním způsobem ovlivnil duchovní život na přelomu 16. a 17. století, takto zprostředkovaně desetiletí po své smrti vložil do života sester s odkazem na prvenství lásky odvahu k propojení zbožnosti s praktickým životem, více než heroismus v sebezapírání vyzdvihl trpělivost v plnění povinností, pokoru, laskavost a radostnost. V následujících letech se ukázalo, že život v duchu této řehole je autentický, protože začal přinášet plody svatosti.

Duchovní direktář Federace Milosrdných sester cituje úryvky ze spisu nazvaného *Ekonomie milosrdenství*, pocházejícího z 18. století, na kterých můžeme výše zmíněné duchovní akcenty spirituality boromejek vidět formulované pro účely formace:

„Po všechny dny života musíte vynaložit veškeré své úsilí, abyste hledaly božského Snoubence, který je vždy nesmírně laskavý a který není nikdy milován tak, jak si zasluhuje. Nezapomeňte, že se s Ním můžete setkávat ve všech situacích a službách milosrdné lásky. Jak budete bohatě odškodněné za všechnu námahu a oběti, neboť když naleznete Pána, budete ho nosit s láskou ve vlastním srdci.“⁷⁵

„Jak je krásné všechny dny svého života strávit v domě, kde je Bůh otcem a milosrdenství matkou. Kolik se tu naskýtá příležitostí uskutečňovat v nejvyšší míře tuto lásku k Bohu a bližnímu, spojit život činný s kontemplací a požehnaně pracovat na spáse duší. Dále se můžeme cvičit v ctnostech, umrtvovat vášně, vykořeňovat chyby a věnovat své síly skutkům tělesného a duchovního milosrdenství.“⁷⁶

V současných textech vlastního práva je charisma milosrdenství prožívaného v kontemplaci podobně předkládáno jako příležitost k setkání s Bohem v druhém a přinášení Boha druhému. Je to patrné i z úryvku Směrnic z r. 2008 (inspirovaného

---

⁷⁵ FEDERACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO. *Duchovní direktář*. Nancy 1977, český překlad z roku 1987, s. 17.

⁷⁶ *Duchovní direktář*. s. 49-50.

přednáškou M. Vojtěchy Hasmandové Boromejské tajemství): „(Boromejka) jde k trpícím, protože v nich vidí Krista. Zároveň jde k člověku jako milosrdný Kristus, který prokazuje dobrodiní. Objevuje Krista v bližních a sama v sobě Jej lidem přináší.“⁷⁷ Častěji než dříve taky nacházíme pozornost věnovanou milosrdenství obrácenému k sestře samotné: „(Ježíš) milosrdný pro nás a milosrdný skrze nás pro druhé.“⁷⁸

1.2.2. Kanonická forma

Schválení (aprobace) řeholního společenství příslušnou církevní autoritou je oficiálním uznáním existence specifického charismatu tohoto společenství a schválením jeho kanonické formy. Z pohledu církevního práva je Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského řeholní společností (její členky mají povinnost skládat veřejné sliby evangelních rad a vést společný život, viz CIC 607, par.2). Je společností papežského práva, schválenou formálním rozhodnutím Apoštolského stolce (viz CIC 589), vyňatou z pravomoci místního ordináře (viz CIC 591) a podřízenou přímo Apoštolskému stolci (viz CIC 593).

Pojetí slibů

Členky se zavazují k životu v zasvěcení slibem milosrdenství, chudoby, čistoty a poslušnosti. Slib milosrdenství je specifickým rysem kongregace, je historicky nejstarší a sestry se v něm v duchu svého charismatu zavazují napodobovat milosrdného Krista ve službě chudým, nemocným a všem potřebným.

Formule slibů z roku 1679 obsahovala sama v sobě již pravé zasvěcení Bohu. Měla výslovný vztah k Bohu (Já sestra Barbora Godfroy⁷⁹, nemajíc na zřeteli jiného než čest a slávu Boží...), předmětem závazku byla milosrdná služba a věrnost službě i společenství až do konce života (...ve společnosti Svaté Rodiny Ježíše, Marie a Josefa, zřízené v Nancy, žít, umřít a zbytek svých dnů věnovat službě chudých nemocných a opuštěných).⁸⁰ První sestry ve Francii skládaly své sliby před svatým přijímáním a hned po něm následovala přísaha: „Já, sestra N.N. slibuji Bohu a Nejsvětější Panně Marii, zde u stupňů oltáře, že nikdy nedám souhlas k tomu, aby v této komunitě Ježíše, Marie

---

⁷⁷ *Směrnice Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského z roku 2008. Text zpracovaný 13. generální kapitulou.* Praha: nákladem vlastním, 2008, článek Naše spiritualita.

⁷⁸ *Směrnice 2008*, článek Naše spiritualita.

⁷⁹ Představená, která si na biskupovi vyžádala pro společnost dovolení skládat sliby.

⁸⁰ Srov. *Federální direktář*, s. 177.

a Josefa bylo někdy upuštěno od služby chudým nemocným, k níž jsem se právě zavázala.“⁸¹

V českých podmínkách byla formulace slibu milosrdenství podobná, v konstitucích z roku 1921 je uvedena: „...Slibuji a připovídám Bohu, že tuto kongregaci nikdy neopustím, v ní chci strávit celý život svůj a v ní i zemřít, chudým a nemocným sloužiti podle stanov kongregace...“⁸²

V soudobé formulaci slibu milosrdenství používané v pražském generalátu je patrná snaha vyjádřit určitý posun v chápání charismatu, kromě závazku k činné milosrdné lásce se v něm objevuje dialogický rozměr života ‚z‘ Božího milosrdenství i ‚pro‘ milosrdenství a jsou zmíněny obě roviny charismatu, tedy kontemplace (modlitba) i milosrdná služba. Uvádíme plný text aktuálně platné formule doživotních slibů, který zahrnuje i závazek evangelijních rad čistoty, chudoby a poslušnosti:

„Já, sestra N. N., sestra Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, slibuji Bohu pro jeho větší čest a slávu, z pevného rozhodnutí Jemu se zcela zasvětit a věrněji následovat milosrdného Krista, že budu po celý život žít z Božího milosrdenství a prokazovat je. Proto chci usilovat o vytrvalost v modlitbě a sloužit chudým, nemocným a všem potřebným podle konstitucí této kongregace. Slibuji Bohu, že budu žít podle těchto konstitucí v čistotě, chudobě a poslušnosti a nikdy tuto řeholní rodinu neopustím. V ní chci strávit celý svůj život, abych s milostí Ducha svatého, s pomocí Svaté Rodiny a na přímluvu svatého Karla Boromejského rostla k dokonalé lásce a sloužila Bohu a církvi. Své sliby vkládám, Matko X., v přítomnosti svých sester do tvých rukou.“⁸³

Co se týká slibů evangelijních rad, slib chudoby byl sestřím z důvodu jejich prioritní služby chudým velmi blízký, chápaly ho nejen jako skromnost, prostotu, nenáročnost, ale šířeji jako postoj chudého mezi chudými, chudobu srdce. Slibem poslušnosti vyjadřovaly ochotu k úplnému zřeknutí se sebe sama, obětování své vůle v připodobnění Synově poslušnosti, slib čistoty byl výrazem sebedarování v důvěrném vztahu k Bohu, který má snoubenecký charakter.

Organizace společenství

Nejvyšší autoritu nad společenstvím má v době svého zasedání generální kapitula (viz CIC 631, Konstituce čl. 176), v mezidobí rozšířený poradní sbor kongregace (zahrnující generální radu a místní představené komunit), jehož rozhodnutí podléhají revizi příští generální kapituly (viz Konstituce č. 244). Generální představená má nejvyšší autoritu

---

⁸¹ Srov. *Federální direktář*, s. 176.

⁸² *Konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského z roku 1921*. Praha: Arcibiskupské tiskárny, 1921, čl. 61.

⁸³ *Konstituce 2000*, čl. 13.

nad kongregací po dobu svého funkčního období, ve vybraných záležitostech je povinna vyžádat si souhlas generální rady (viz CIC 623, Konstituce čl. 199).

Podle doporučení 2. VK a magisteria se všechny generaláty boromejek, existující jako suverénní společenství právně na sobě nezávislá, v roce 1970 sdružily do Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, aby mohly při zachování své samostatnosti snáze sdílet společnou spiritualitu a vzájemně spolupracovat (Svatý Stolec schválil tuto Federaci v roce 1974).

Různé řeholní instituty (včetně boromejek) se také sdružují do Konference vyšších řeholních představených ženských a mužských řeholí, která je zastupujícím subjektem všech při některých jednáních se státními orgány nebo biskupskou konferencí a formou užší spolupráce a solidarity mezi řeholemi.

Závaznými dokumenty, který kodifikují životní pravidla kongregace, jsou Konstituce a Směrnice, případně Výnosy generálních kapitul. Konstituce obsahují základní prvky života společenství, které jsou dlouhodobě stabilní, tedy vyjádření charismatu, formulace a předmět slibů, pojetí společného života, duchovní povinnosti, definování legitimní autority (představené, rady, kapituly), volební řád, pravidla přijímání, propouštění a vyloučení členek, stupně formace, pravidla hospodářské správy apod. Podléhají schválení Apoštolským stolcem. Směrnice rozvíjejí obecná pravidla konstitucí do větší podrobnosti a konkrétnosti, podávají vysvětlení. Obsahují taktéž věci spíše dlouhodobě platné nebo pravidelně v platnosti potvrzované, jejich schválení je v kompetenci generální kapituly kongregace. Výnosy jsou konkrétními výstupy z generální kapituly s platností omezenou na aktuálně probíhající funkční období.

Smyslem řeholních pravidel je podpora životaschopnosti společenství, které má (jako každá strukturovaná sociální skupina) svoji dynamiku v čase. Ustálení nějakého modelu života je obvykle záležitostí více generací, na tuto počáteční fázi navazuje období konsolidace, kdy se v maximální míře rozvine jeho životnost pro dané společenství, ale vlivem změny okolností po nějaké době svoji životnost ztrácí a společenství se dostává před úkol najít nový (obnovený, přizpůsobený) model své existence adekvátní k aktuální situaci.⁸⁴ Tuto obecnou zákonitost můžeme pozorovat i na životě kongregace boromejek a projevuje se v opakované aktualizaci konstitucí a směrnic.⁸⁵

---

⁸⁴ Srov. FIORES, S. - GOFFI, T. *Slovník spirituality*, heslo spiritualita, kapitola spirituality institutů zasvěceného života.

⁸⁵ Můžeme předpokládat, že takovým obdobím adaptace modelu života (francouzských) boromejek na podmínky v Čechách (Rakousko-Uhersku) byla druhá polovina 19. století, pravděpodobně se v ní uplatnil vliv první generální představené Matky Terezie Helwigové jako vzoru života a druhé (již českého původu)

1.2.3. Apoštolát a specifické rysy zbožnosti

Úkolem každodenního řeholního života je spojovat kontemplativní a apoštolský rozměr, neustále hledat cestu k jednotě modlitby a činnosti, kdy se oba prvky v praxi sice nesympaticky spojují, ale logicky se vyžadují navzájem.

Převládající zaměření na apoštolskou činnost

Pod pojmem převládající zaměření rozumíme tradiční charakteristiku společenství jako komunity kontemplativního, činného nebo smíšeného života. Toto dělení je sice schématické, protože všechny řeholní instituty musí být ze své podstaty kontemplativní ve smyslu prvořadého zaměření života k niternému vztahu s Bohem, na druhé straně všechny mají konkrétní apoštolské poslání v církvi, uzpůsobené svým životním podmínkám. Konkrétní vnější podoba převládajícího zaměření jednotlivých společenství je budována soustavou duchovních prostředků, tvořících vyvážený model typického života institutu. Kongregace boromejek je společností apoštolsky činnou (kontemplativně – činnou), tomu je přizpůsoben způsob jejího života, prostor pro osobní modlitbu, rozsah modlitby církve, denní řád komunit, klauzura apod.

Hlavním polem jejího apoštolátu je v České republice oblast zdravotně – sociální, tedy péče o nemocné, věkem pokročilé, zdravotně handicapované, umírající, chudé apod. (historicky původní formou byla péče o nemocné v domácnostech, ale velmi brzy přijaly sestry i službu v nemocnicích a jiných ústavech), další oblastí (která byla v 1. polovině 20. století rozsahem srovnatelná s ošetrovatelskou službou) je práce s mládeží, v dnešní době ne formou zřizování škol různých stupňů a zaměření, ale výukou na školách jiných zřizovatelů, katechetickou a pastorační činností ve farnostech. Současná apoštolátní činnost kongregace je typická svou velkou rozrůzněností, sestry tvořící dříve celé pracovní kolektivy nebo pracující alespoň na pracovištích ve větších skupinách jsou dnes zastoupeny jako jednotlivci v civilních pracovních kolektivech. To jim dává příležitost působit „misijně“ svým svědectvím života, ale současně je to náročnější na obhájení postojů odpovídajících jejich křesťanskému i řeholnímu povolání.

---

generální představené Matky Eufemie Jany Němcové, silné osobnosti s organizačními schopnostmi a znalostí místního prostředí, která společenství dovedla ke stabilitě a mimořádnému růstu. Takto předávaný model života byl kodifikován v obnovených konstitucích z roku 1921 (přizpůsobených CIC 1917) a zůstal v platnosti po celou první polovinu 20. století, dokud nedošlo vlivem společenských událostí k takové změně, že ztratil svoji funkčnost. Vydání dalších verzí obnovených konstitucí v roce 1980 a 2000 (v reakci na požadavky 2. VK a promulgaci CIC 1983) jsou znamením hledání nového modelu pro existenci českých boromejek v současnosti.

Specifické formy zbožnosti

V dokumentech kongregace, v projevech zbožnosti sester a jejich tradicích můžeme vysledovat výrazné teologické důrazy, které vyplývají z jejich charismatu a způsobu jeho recepce v dějinách.

Žít milosrdnou lásku znamená následovat milosrdného Ježíše. Milosrdenství se v nejvyšší formě zjevuje na kříži, protože jeho smrt je projevem nejvyššího slitování a milosrdenství vůči hříšnému člověku. Proto je charakteristickým rysem úcta k Ježíši ukřižovanému, trpícím a k Ježíši zpřítomňujícímu svou obět' v eucharistii. Z podobných pohnutek vychází i úcta k Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu jako prameni milosrdné lásky, symbolika srdce jako zdroje lásky.

Kongregace vznikla původně jako Společnost Svaté Rodiny, od které odvozuje model pro svůj život ve společenství. Rodinný ráz komunity znamená, že se buduje v realitě skrytosti a pracovitosti všedního dne vzájemným sdílením, přijetím druhého, odpuštěním, ochotou pomoci, nesením břemen jedna druhé. Tato rodina se shromažďuje kolem Pána přítomného v eucharistii, společně slaví liturgii.

Sestry přijaly jako dar Boží prozřetelnosti osobnost sv. Karla Boromejského, milánského biskupa, jehož heslo bylo *humilitas* a jehož příklad vynikal zejména ve vztahu věrnosti k církvi a velkodušnosti ve službě trpícím. Dědictví sv. Františka Saleského se nejvíce projevilo ve zdůraznění primátu lásky, v upřednostnění horlivé lásky k bližnímu pro jeho spásu před heroismem v askezi (kde je spíše vyzdvižována trpělivost, pokora, statečné plnění povinností a snášení obtíží), ve smyslu pro vyváženost duchovního a činného života. Pro všechna řeholní společenství je typická živá mariánská úcta, z pohledu boromejky je Maria především Matka bolestná, stojící pod křížem blízko utrpení, Matka milosrdenství.

2. Zasvěcený život v kontextu dějin společnosti a církve v průběhu 20. století

Zasvěcený život patří organicky do společenství církve a s celou církví je zasazen do konkrétních společenských podmínek světa kolem. Církev není ze světa, ale žije ve světě a je s ním v intenzivním vzájemném kontaktu. Není možné porozumět tomu, čím žije zasvěcený život dnes, aniž bychom se snažili pochopit jeho vývoj v rámci církve zasazený do širších historických souvislostí.

V následující kapitole chceme v několika časových etapách zmínit nejdůležitější události a společenské změny 20. století (pro naše potřeby se omezíme na středoevropský prostor), navážeme pokusem vystihnout hlavní duchovní proudy a vlivy, které se v těchto časových obdobích uplatnily v životě římskokatolické církve v Evropě. Na tomto pozadí budeme mapovat vývoj forem zasvěceného života především se zaměřením na ženský apoštolsky činný řeholní život. Jako určitý nepřehlédnutelný dějinný předěl v životě společnosti (kulturně – společenské změny) i církve (2. vatikánský koncil) se jeví šedesátá léta 20. století, tomu bude přizpůsobeno členění kapitoly.

2.1. Řeholní život v Evropě do období 2. vatikánského koncilu

V průběhu 20. století prožila Evropa sérii turbulentních období, během kterých došlo k otřesení dosud fungujících společenských i církevních (řeholních) struktur. S vědomím, že 2. vatikánský koncil a obecně šedesátá léta 20. století jsou určitým mezníkem, zaměříme se v této podkapitole na období, které mu předcházelo.

2.1.1. Hlavní historické momenty v životě společnosti v první polovině 20. století

Prvním obdobím, kterým se budeme zabývat, je přelom 19. a 20. století a meziválečné období. Připomeneme si historické události a nejdůležitější společenské změny v Evropě. Navážeme tématem 2. světové války spojené kromě válečných ztrát i s velkými vlnami migrace obyvatelstva a následované v poválečném období rozšířením vlivu komunismu na střední a východní Evropu.

Přelom 19. a 20. století a meziválečné období

Období 19. století a začátku 20. století, označované někdy v obecných dějinách jako tzv. dlouhé 19. století (od francouzské revoluce 1789 do 1. světové války 1914)⁸⁶ se vyznačovalo dynamickými změnami společnosti, rychlým hospodářským rozvojem a industrializací, technickými objevy, pokrokem medicíny, humanitních věd. Rostl význam měst, formovala se nová společenská třída dělníků, což generovalo nové sociální problémy a napětí. Mohutná vlna industrializace změnila rytmus každodenního života obyvatel prakticky celé Evropy. Evropská společnost demograficky rychle rostla, migrovala (z venkova do měst, z Evropy do mimoevropských destinací – především Severní a Jižní Ameriky, Austrálie a jižní Afriky), významně se změnila její struktura, klesl počet velkých vícegeneračních venkovských rodin a naopak přibývalo lidí, kteří žili sami nebo v solitárních rodinách ve městech. Z hlediska společenských struktur se stále více prosazovaly parlamentní systémy. Sílily sekularizační vlivy, snaha vytlačit náboženství ze společenského života, odloučit církve od státu.⁸⁷ Rostl vliv levicově orientovaných politických uskupení s různou mírou nacionálního zabarvení a s různou mírou radikality. Prohlubovalo se národní uvědomění a touha po větší samostatnosti jednotlivých národů, což se v oblasti střední Evropy nejcitelněji projevovalo v mnohonárodnostní habsburské monarchii.

Událostí, která definitivně rozmetala starou tvář Evropy, byla 1. světová válka, do které bylo postupně zavlečeno 28 států, zdecimovala několik generací mladých mužů a znamenala do té doby nepředstavitelné ztráty na lidských životech i materiální škody⁸⁸. Konec války znamenal pro poražené Rakousko-Uhersko konec existence, v průběhu října a listopadu 1918 na jeho půdorysu vzniklo několik nástupnických států včetně Československé republiky.

Zdecimování válkou urychlilo radikalizaci společenské situace v hospodářsky zaostalém Rusku, kde bylo v březnu 1917 svrženo samoděržaví a politický převrat byl dovršen bolševickým povstáním v listopadu 1917, kdy se k moci dostala radikální levice v čele s V. I. Leninem, navazující občanská válka dovedla zemi do naprostého chaosu.

---

⁸⁶ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma. Odkaz druhého vatikánského koncilu*. Praha: Vyšehrad, 2016. s. 40.

⁸⁷ Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 45.

⁸⁸ Války se zúčastnilo 28 států, které do vojska povolaly přes 70 milionů osob. Ztráty dosáhly zhruba 10 milionů mrtvých a 22 milionů raněných. Vůdci válčících zemí výrazně podcenili dosah technologických inovací, které udělaly z válčení masakr s průmyslovou efektivitou. Srov. BĚLINA, Pavel – ČORNEJ, Petr. *Dějiny evropské civilizace II*. Praha: Paseka, 1997, s. 187; Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 48.

Na politické scéně se objevil systém cílevědomě počítající s likvidací náboženství. Po smrti Lenina v roce 1924 získal prakticky neomezenou moc v zemi Stalin.⁸⁹

Ještě během probíhající války a těsně po jejím skončení velkou část Evropy (a celého světa) ochromila pandemie tzv. španělské chřipky, která navázala na dílo zkázy⁹⁰ Rozčarování poválečných let bylo obdobím konečného zhroucení optimismu a kulturního dědictví 19. století, morálním otřesem a obdobím nejistoty a chaosu, které se nakonec stalo živnou půdou pro vznik totalitních ideologií.⁹¹ Snaha o poválečnou obnovu Evropy byla ve třicátých letech rozvrácena lavinovitě se šířící světovou hospodářskou krizí, která způsobila sociální propad všech společenských vrstev, na řadě míst vedla k parlamentním krizím a k nástupu radikálních socialistů (italský fašismus, německý nacismus).⁹²

Období 2. světové války, nástup komunismu

Světová válka ve své druhé vlně znovu vypukla o 20 let později. Na začátku stál zábor Rakouska Německem v březnu 1938, navázala mnichovská dohoda ze září 1938, vedoucí k okleštění Československa o Sudety, následně německá okupace Čech se vznikem Protektorátu Čechy a Morava a samostatného Slovenského státu v březnu 1939. Přepadením Polska v září 1939 vstoupila Evropa do nového válečného konfliktu posléze světových rozměrů.⁹³ 2. světová válka představovala zpočátku řadu určitým způsobem nezávislých agresivních kroků totalitních států (Německa, SSSR a Itálie) proti evropským zemím, než v roce 1941 zahájily boj mezi sebou navzájem. Na přelomu roku 1941 až 1942 se vstupem Japonska a USA stal evropský válečný konflikt globálním. S blížícím se koncem války došlo v rámci Jaltské konference v únoru 1945 k rozdělení sfér vlivu v Evropě mezi vítězné mocnosti, což vedlo k rozšíření vlivu sovětského komunistického režimu na země střední a jihovýchodní Evropy. Pragmatické spojení parlamentních demokracií s komunismem způsobilo, že tím získal prostor pro své šíření a prestiž, ačkoli to byl právě sovětsko-německý pakt ze srpna 1939, který válku v zásadě umožnil.⁹⁴

---

⁸⁹ Srov. *Dějiny evropské civilizace II*, s. 219-220.

⁹⁰ Na jaře roku 1918 přišla epidemie tzv. španělské chřipky, která podle odhadů několikrát znásobila počet válečných obětí. Na jejím rychlém šíření měla svůj podíl i podvýživa a masivní přemísťování armád hlavně na lodích. Odhaduje se, že pandemie zahubila dalších 20 milionů lidí, některé odhady (v celosvětovém měřítku) mluví dokonce o 50 až 100 milionech obětí. Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 50- 51; Srov. McGRATH, Alister E. *Dějiny křesťanství – Úvod*. Praha: Volvox Globator, 2014, s. 465.

⁹¹ Srov. *Dějiny evropské civilizace II*, s. 214-216.

⁹² „Německé církve Hitlerův úspěch pravděpodobně překvapil. Strach z toho, že by se mohl uskutečnit radikální socialistický program odstranění náboženství ze společnosti, vedl mnohé německé křesťany k pozitivní reakci na Hitlerův nacistický program, který bylo relativně snadné představit jako obnovu německé kultury.“ McGRATH, A.E. *Dějiny křesťanství*, s. 480-482.

⁹³ Srov. *Dějiny evropské civilizace II*, s. 223-224.

⁹⁴ Srov. *Dějiny evropské civilizace II*, s. 236.

2. světová válka se zapsala do dějin nejenom jako největší válečná katastrofa, při které zahynulo přes 55 milionů lidí, ale také ve spojitosti s pojmem holocaustu jako systematického vyhlazování především židovského obyvatelstva.⁹⁵ Po jejím skončení nebylo v Evropě prakticky nic jako dřív, západní státy se restaurovaly z morální i hospodářské destrukce a nad střední a východní Evropou se rozprostírala totalitní moc komunismu ve stalinské podobě. Už na konci války se začaly projevovat vážné konflikty mezi USA a SSSR, které postupně dospěly do vypuknutí studené války.

2.1.2. Situace církve v Evropě do období 2. vatikánského koncilu

Období 19. století až do roku 1958 bývá v církvi označováno ‚piánská epocha‘ (podle řady papežů stejného jména), vyznačovalo se vysokou mírou centralizace, obranným postojem k moderně a posilováním autority papežství.⁹⁶ V tomto období vrcholila krize vyvolaná konfrontací s moderním světem, se změnami politického uspořádání a s neustále klesajícím vlivem na utváření společnosti.

Situace církve v Evropě na začátku 20. století

Církev druhé poloviny 19. století byla prostorem střetávání mnoha paradoxů. Navenek byla pevně strukturovanou společností odhodlanou bránit se proti nárokům světské moci i kritice modernismu (papež Pius IX. v tomto duchu vyhlásil v roce 1864 svůj Syllabus). Na druhou stranu církev hledala svoji identitu, pro 1. vatikánský koncil (1869–1870) bylo připraveno schéma O církvi, ve kterém byla církev chápána jako mystické Tělo Kristovo, ovšem zůstalo nedokončeno, v konstituci *Pastor aeternus* byla definována pouze papežská neomylnost a primát. Odpovědí bylo prohloubení neporozumění mezi moderním světem a katolickou církví. V Německu probíhal kulturní boj, Francie směřovala k oficiální odluce církve od státu.

Papež Lev XIII. (1879–1903) sice posiloval centralizaci moci, na druhou stranu projevil ochotu k řešení vztahů církve a státu, poprvé se vyjádřil k sociálním otázkám, především k problematice životních podmínek dělníků (encyklika *Rerum novarum* 1891). Otevřel pozitivnější postoj k vědě (encyklika *Providentissimus Deus* 1893 týkající se biblických studií a užití historicko-kritické metody), otevřel vědeckým účelům vatikánské archívy a knihovny. Na začátku 20. století stál v čele církve papež Pius X.

---

⁹⁵ „Holocaust měl velký vliv na pozdější poválečné křesťansko-židovské vztahy. Vznese obtížné otázky týkající se angažovanosti křesťanů v Hitlerových válečných programech a plánech.“ McGRATH, A.E. *Dějiny křesťanství*, s. 483.

⁹⁶ Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 41.

(1903–1914), který v duchu svého hesla „Všechno obnovit v Kristu“ položil důraz na vnitrocírkevní reformu především v liturgické oblasti (dekret o svatém přijímání, breviář, misál, chorální zpěv). Zastával striktně odmítavý postoj k modernismu, od roku 1910 byla kněžím nařízena přísaha proti modernismu (zrušena až v roce 1967).⁹⁷ Léta 1. světové války spadala do pontifikátu Benedikta XV., který se snažil intervenovat ve prospěch ukončení války, ale církve už ztratila vliv na další politický vývoj. Stavěl se odmítavě ke vznikajícím parlamentním demokraciím i požadavkům jednotlivých národů na samostatnost. V roce 1917 promulgoval nový kodex kanonického práva.⁹⁸ Papež Pius XI. se snažil uzavíráním konkordátů řešit vztahy Svatého stolce s jednotlivými státy tak, aby byl umožněn život místních církví.⁹⁹ Zemřel těsně před vypuknutím dalšího světového válečného konfliktu.

V praxi církvi v tomto období průběžně ubývali věřící, nedařilo se jí navázat vztah s narůstajícími dělnickými vrstvami, ztratila vzdělané městské elity. Náboženský život v rodinách se stal stále více doménou žen.¹⁰⁰ Válečné šílenství 1. světové války bylo chápáno jako selhání celé civilizace, všech jejích hodnot, struktur a institucí. Docházelo k odpadům od víry, lidé měli pocit nedůvěry vůči tradiční společnosti, místo víry v pokrok a eticky chápaného křesťanství nastoupily totalitní ideologie, které se svým výkladem světa a přísliby spásy představovaly pseudonáboženská hnutí.¹⁰¹ Existovala i znamení naděje, v životě církve se objevila obnovná hnutí, zejména liturgické hnutí. Posilovala se role laiků, pod vedením duchovních vznikaly organizované skupiny angažovaných věřících laiků (Katolická akce).

Církev v období 2. světové války

Nacismus a boj s ním postavil církve před nové otřesné zkušenosti – koncentrační tábory, holocaust, desítky milionů mrtvých a zmrzačených, vybombardovaná města, jadernou bombu, národnostně podmíněnou násilnou migraci, uplatňování principu kolektivní viny. Představitelé církve byli konfrontováni se skutečností, že vítězství spojenců současně umožnilo rozšíření vlivu bolševismu a vznik východního bloku.

V oblasti vnitrocírkevního života docházelo k zřetelným posunům v promýšlení identity církve i přijetí plodů obrodních hnutí. Papež Pius XII. (1939–1958) vydal

---

⁹⁷ Srov. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995, s. 260-261.

⁹⁸ Srov. FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*, s. 261.

⁹⁹ Včetně uzavření lateránské dohody s Mussoliniho vládou v Itálii a říšského konkordátu s nacistickým Německem.

¹⁰⁰ Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 40; Srov. McLEOD, Hugh. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 44-53.

¹⁰¹ Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 115.

encyklyky, ve kterých navázal na pojetí církve rozpracované už pro 1. vatikánský koncil (*Mystici corporis* 1943), podpořil biblická studia (*Divino afflante Spiritu* 1943) a přijal plody liturgické obnovy (*Mediator Dei* 1947). Encyklika *Menti nostro* se týkala kněžství, *Provida mater* se věnovala nově vznikající formě zasvěceného života v sekulárních institutech.¹⁰² Pius XII. se naopak negativně vymezil vůči tzv. nové teologii i proti tehdejší ekumenickým snahám.

Souhrnně můžeme o situaci katolické církve na prahu druhé poloviny 20. století říct, že ve většině evropských zemí náboženství ztrácelo na důležitosti, náboženská příslušnost se stávala záležitostí vnější konformity, nikoliv niterné víry.¹⁰³ Co se týká absolutního počtu členů, nebyla katolická církev v novověku nikdy silnější než v době pontifikátu Pia XII., ale stala se cizím tělesem ve světě. Církev nebyla pronásledována, ale čelila kultuře, která se jí vším (vědou, uměním, životním stylem, etikou) odcizovala. V církvi se objevily proudy, které předjímaly budoucí koncil. Liturgické hnutí, které se snažilo zpřístupnit svátostné dění věřícím a umožnit jejich aktivní účast. Hnutí biblické usilující o vědeckou kritickou exegezi i o zpřístupnění textu Písma věřícím pomocí překladů do národních jazyků. Docházelo k postupné změně přístupu k misijní činnosti s ohledem na emancipační hnutí národů Asie a Afriky, které na církev nahlížely jako na nástroj kolonizace. Výrazným požadavkem doby byl rozvoj laického apoštolátu a hledání role laiků v poslání církve, rozvíjela se teologie laické spirituality postavená na koncepci posvěcování světa. Církev v politickém uspořádání akceptovala myšlenku demokracie na společném základě humanistických hodnot jako je svoboda, důstojnost, rovnost.¹⁰⁴ S vědomím nutnosti změny v chápání své identity i v přístupu k okolnímu světu vstoupila v letech 1962-1965 do zkušenosti 2. vatikánského koncilu.

2.1.3. Pojetí řeholního života do období 2. vatikánského koncilu

Mnišský a řeholní život je organickou součástí života církve a je v ní od starověku trvale přítomen. Tato kontinuita jeho existence ovšem prochází stále novými obdobími krizí a opětovného rozkvětu, vedle zachovaných starobylých mnišských forem se zejména v novověku objevily nově zakládané řeholní kongregace, společnosti apoštolského života a sekulární instituty. Pro naše potřeby zmíníme situaci řeholního života v Evropě od konce 19. století přes meziválečné období, nacismus až ke konci

---

¹⁰² Srov. FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*, s. 269-271.

¹⁰³ Srov. VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 298.

¹⁰⁴ Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 116-119.

pontifikátu Pia XII. a zastavíme se především u CIC z roku 1917 jako nedůležitějšího normativního textu magisteria, týkajícího se i řeholníků.

Řeholní život v Evropě na začátku 20. století

19. století se v církvi neslo ve znamení restaurace, která byla spojena i s církevní podporou řeholního života, projevující se v obnově starých mnišských a žebravých řádů, v rozvoji společenství vzniklých v průběhu 17. století i ve vzniku nových kongregací.¹⁰⁵ Podnětem k založení byla vždy určitá sociální nouze. Hojný výskyt ženských kongregací činných v sociální oblasti je svědectvím o otevřenosti katolické církve sociálním otázkám. Mohutný rozvoj řeholního života v 19. století je v celých dějinách církve něčím jedinečným, nesmíme však pominout, že se ve skutečnosti jednalo o namáhavý zápas spojený často s krajní personální a materiální nouzí. Setkáváme se zde s hlubokou důvěrou v Boha, vynalézavostí a vyčerpávajícím nasazením všech sil.¹⁰⁶

Začátek 20. století je spíše obdobím stabilizace řeholních společenství, které překonaly období heroických počátků. Obecně lze pozorovat (prakticky až do roku 1965) trvalý růst počtu členů. Významný mezník v oněch letech představovalo vydání nového Kodexu kanonického práva (CIC) v roce 1917. Nový zákoník ujasnil postup při zakládání institutu.¹⁰⁷ Upravil používanou terminologii v řeholích (kan. 488), přijímání, zkušební období, formaci mladých řeholníků (kan. 539-591), vystoupení či propuštění z řádu (kan. 646-672). Stanovil předpisy o představených, jejich volbě, vykonávání úřadu (kan. 499-517), vytvořil rámec pro tvorbu vlastního zákonodárství řeholních společenství. Po roce 1917 se proto řehole svými vlastními stanovami přizpůsobovaly CIC 1917, což mělo za následek jejich bohatou produkci. Jako nejvyšší papežská instance v řeholních otázkách sloužila Kongregace pro řeholníky, která byla v roce 1908 nově přeorganizována papežem Piem X. Církevní zákoník jednoznačně definoval, co k řeholnímu stavu podstatně náleží (trvalá forma společného života + závazek zachovávání evangelních rad poslušnosti, čistoty a chudoby, viz kan. 487), nicméně tato definice začala za dalším vývojem zasvěceného života brzo zaostávat (např. z důvodu vzniku sekulárních institutů).¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Srov. FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Markéty a sv. Vojtěch, 2003, s. 128-139.

¹⁰⁶ Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 140-146.

¹⁰⁷ Souhlas místního biskupa, pro který je však nutné svolení Apoštolského stolce, ustavuje řádové společenství biskupského práva (can. 492). Je-li dosaženo papežského uznání, je mu nejprve uděleno decretum laudis a po zkušební době o dvou stupních nakonec decretum approbationis constitutum, které je ustanovuje jako společenství papežského práva.

¹⁰⁸ Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 151-153.

Řeholní život na počátku druhé poloviny 20. století

V celé první polovině 20. století pokračoval mohutný růst zejména ženských činných kongregací.¹⁰⁹ Počty řeholnic násobně rostly. Hojná povolání přicházela často z venkova, z oblastí s živou tradicí náboženského života, se zkušeností tvrdé práce, širší rodinné soudržnosti a solidarity. Řeholní život měl značnou společenskou prestiž, byl v církvi prezentován jako privilegovaná cesta ke svatosti, která dává možnost darovat svůj život s velkorysostí pro velká společenská díla doma i v misiích.¹¹⁰

Život ženských řeholních komunit byl pevně strukturovaný podle podrobných pravidel nově revidovaných konstitucí (podle CIC 1917) s velkým důrazem na pokornou vděčnost za dar povolání, věrnost řeholi do nejmenších detailů každodenního života, horlivou práci a bezvýhradnou poslušnost autoritě, která je jistou cestou k plnění Boží vůle a k dosažení osobní spásy. Pevně organizovaná centralizovaná společenství, ve kterých byl položen důraz více na jednotu na úkor individuality, byla konsolidovaná, což posilovalo efektivitu jejich apoštolského působení na poli sociální práce, zdravotnictví a výchovy. Asketicky zaměřená formace vychovávala odolné osobnosti schopné obětí, které byly plně k dispozici pro službu v nejrůznějších podmínkách.¹¹¹

Na druhou stranu se začínaly projevovat první příznaky obtíží. Růst nových povolání stále zpomaloval, ukazovaly se první známky odporu a neochoty k snášení autority a uniformity i volání po hlubším vzdělání a formaci zejména v ženském řeholním životě. Hnutí teologické obnovy v církvi v oblasti biblistiky, liturgie nebo spolupráce s laiky (ačkoliv vycházela často od řeholníků) se jen málo odrážela na konkrétním životě řeholních společenství, plně zaměřených na výkonnost v apoštolátu.¹¹²

Specifickou se v důsledku rozšíření komunistické ideologie stala situace řeholníků v zemích východního bloku, jak z důvodu národnostně motivovaných násilných odsunů, tak v důsledku jejich pozdější různě intenzivní perzekuce a zatlačování do ilegality. Podrobněji toto téma zmíníme v kapitole týkající se historie boromejek.

---

¹⁰⁹ Srov. McLEOD, H. *Náboženství a lidé západní Evropy*, s. 45, 51; Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 41.

¹¹⁰ Srov. CABRA, Pier Giordano. *Obnova řeholního života. Od koncilu k biskupskému synodu*. Nepublikovaný český překlad přednáškového kurzu v Římě. Archiv autora. s. 3-4.

¹¹¹ Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*, s. 5; Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 150.

¹¹² Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*.

2.2. Řeholní život v Evropě po 2. vatikánském koncilu

Kulturně – společenský šok šedesátých let v evropské společnosti a 2. vatikánský koncil v církvi jsou natolik výrazné události, že jsme je pojali jako historický předěl. V této části druhé kapitoly se zaměříme na jejich průběh a na desetiletí, která následovala, opět zachováme tři úrovně pohledu na dění – rovinu společnosti, církve a řeholí.

2.2.1. Hlavní změny v životě evropské společnosti ve 2. polovině 20. století

Druhou polovinu 20. století začneme v poválečné Evropě a přes kulturní revoluci roku 1968 se dostaneme až do současnosti na přelom tisíciletí. Zmíníme spíše heslovitě nejvýznamnější trendy a změny ve společnosti, aniž bychom rozebírali jejich příčiny.

Poválečné období a nástup komunismu

Druhá světová válka přinesla naprostý rozvrat společnosti, popření lidství spojené s totální neúctou k životu. V posledních měsících války se stupňovalo utrpení a ztráty na životech (včetně civilistů). Pro většinu Evropy byla i léta bezprostředně po válce mimořádně těžká, někdy horší než samotná válka. Nedostávalo se jídla a paliva, zima 1946-1947 byla mimořádně krutá (zejména v ruských oblastech vládl hladomor), mnohé ekonomiky se hroutily.¹¹³

V letech bezprostředně po skončení války byly miliony etnických Němců v rámci divokého nebo později organizovaného odsunu vyhnány ze svých domovů v Československu a Polsku.¹¹⁴ To mělo katastrofální následky nejen na hospodářskou, ale i na náboženskou a kulturní situaci oblastí, kde dříve žili (v rámci ČR především Sudet a větších měst) a kam byli nyní dosídlováni lidé z nejrůznějších míst a kulturních prostředí.

Většinu východní Evropy začaly okupovat sovětské jednotky. Politická opozice vůči komunistické vládě byla neutralizována vytvořením antifašistických politických front, kde komunisté rychle získali převahu a následně založili komunistické státy. Albánie, Bulharsko, Československo, Jugoslávie, Maďarsko a Rumunsko se tak spolu s východní částí Německa staly součástí sovětské sféry vlivu. Státními ideologiemi východního bloku se stal ateismus a materialismus. Církve byly považovány za pozůstatky starého světového řádu, který v budoucím světě nemá místo, ale zpočátku jim byla věnována

---

¹¹³ Srov. VINEN, R. *Evropa dvacátého století*, s. 233-234.

¹¹⁴ Srov. VINEN, R. *Evropa dvacátého století*, s. 233-234.

relativně malá pozornost, neboť se státní úřady více soustředily na neutralizaci politické opozice. Počínaje rokem 1947 však po celém sovětském bloku zesílila protináboženská opatření. Katolické sociální a charitativní organizace byly postaveny mimo zákon, katolické školy byly uzavřeny. Snaha Josifa Stalina zničit v Rusku víru v Boha násilím nebyla úspěšná, komunistická strana tak přešla na strategii agresivní indoktrinace ve školách.¹¹⁵

V padesátých letech Evropu rozdělila železná opona. Obě největší velmoci (USA a SSSR) stupňovaly v rámci studené války závody ve zbrojení, které svět postavily před reálnou hrozbou jaderného konfliktu. Mnozí věřili, že je jenom otázka času, než se studená válka změní v otevřené válčení a skutečně dojde k použití jaderných zbraní. Ačkoli k novému celosvětovému konfliktu nikdy nedošlo, dvě desetiletí po skončení války převládala úzkost a nejistota.¹¹⁶

Kulturně-společenské změny šedesátých let 20. století

Železná opona, která rozdělila Evropu na východní a západní blok, způsobila, že se život společnosti na obou jejích stranách z hlediska politického uspořádání ubíral různým směrem, přesto byly některé společenské jevy patrné v obou oddělených částech, i když měly poněkud jiné načasování. Západní státy postupně obnovily s materiální podporou USA svoje hospodářství, rostla produkce, zvyšovala se životní úroveň většiny obyvatelstva. Společnost objevila konzumní způsob života, objevila zábavu, volný čas, televizi. Na tomto vrcholu moderny znamenal rok 1968 kulturní šok, nečekané hnutí mládeže s voláním po svobodě (ode všeho), pravdě a rovnosti (všech), odmítnutím všech konvencí, osvobozením od autority. Kulturní ovzduší ve společnosti, tato směsice ušlechtilých ideálů a utopií, se stalo výbušným v důsledku kombinace s některými dalšími jevy – sexuální revoluce požadující osvobození od všech norem při sexuálním jednání, změny postavení ženy, která dosáhla ekonomické nezávislosti na muži, získala větší přístup ke vzdělání a objevila prostředky pro ovládání vlastní plodnosti (antikoncepce). V celé společnosti sílilo kritické zaujetí proti všem institucím a pravidlům, proti minulosti. Tyto tendence usnadnil i úbytek obyvatelstva na venkově a jeho slábnoucí vliv (venkov charakteristický téměř samozřejmou jednotou mezi vírou

---

¹¹⁵ Srov. McGRATH, A.E. *Dějiny křesťanství*, s. 486-487.

¹¹⁶ Nejvýznamnějšími krizovými body byly berlínská blokáda (1948-1949), korejská válka (1951-1953), maďarské povstání (1956) a kubánská raketová krize (1962). Srov. McGRATH, A. E. *Dějiny křesťanství*, s. 488.

a životním stylem, kulturou) a prosazováním vlivu civilizace průmyslové (kde tato jednota vůbec není samozřejmá).¹¹⁷

Sedmdesátá léta přinesla dezorientaci, ropnou a ekonomickou krizi, rychlý technologický růst začal ukazovat svoje dopady na vykořisťování zdrojů a ekologii. Nefungovala rychlá a jednoduchá řešení, politická hnutí se radikalizovala. Objevily se tendence přenášet odpovědnost za odstranění zlořádů na společnost a umenšovat osobní odpovědnost jednotlivců. Stále větší rozsah nabrala změna zvyků v běžném životě, postoje lidí se stále více vzdalovaly od křesťanského dědictví, pozornost zahlcená množstvím obrazů ztrácela vnímavost pro vnitřní život, v každodennosti ubývalo posvátna. Zásadně se změnila role ženy a tím se nenápadně změnil celý systém vztahů ve společnosti, v prostředí boje za rovná práva a nezávislost žen se tradiční rodina i řeholní život jeví příliš svazující.¹¹⁸

V socialistickém bloku ve východní Evropě se v padesátých letech stupňovaly stalinské represe a čistky. Výbuchy nespokojenosti a odporu vůči komunistické diktatuře v satelitních zemích byly tvrdě potlačeny. V šedesátých letech došlo k určitému opatrnému krátkodobému uvolnění, ovšem následně byla situace zase „normalizována“ (např. pražské jaro 1968 ukončila vojska Varšavské smlouvy). Země hospodářsky zaostávaly a izolace podporovala u řady lidí rezignaci na občanskou angažovanost. Ohlas společenských turbulencí v západní Evropě sem sice do určité míry doléhal, ale většina obyvatelstva se dotýkal jen okrajově. I zde pozorujeme průběžné oslabování lidové zbožnosti, křesťanských tradic přítomných v běžném životě, tyto tendence byly posilovány cílenou perzekucí křesťanských církví, také likvidací selského stavu v souvislosti s kolektivizací, ateistickou školní výchovou apod.

Pád komunismu a postmoderní společnost na přelomu tisíciletí

Osmdesátá léta přinesla určité uklidnění, ale změnu priorit, místo důvěry v sílu kolektivu a volání po rovnosti všech se důvěra obrátila k tržní ekonomice, místo rovnosti k svobodě jednotlivce, jehož schopnosti se prosadit nesmí nikdo bránit. Zmizely poslední zbytky iluzí o socialismu. Většinovým ideálem přestala být spoluzodpovědnost za budování spravedlivějšího světa, cílem se stalo prosazení osobních zájmů, snaha jednotlivce přizpůsobit se tak, aby maximálně využil dosažitelné výhody, žil život

---

¹¹⁷ Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*, s. 12.; srov. CABRA, Pier Giordano. *La Vita consacrata. Appunti di teologia e spiritualita*. Terza edizione. Brescia: Queriniana, 2015, s. 85-86.

¹¹⁸ Srov. CABRA, P. G. *Obnova řeholního života*, s. 25-26; srov. CABRA, P. G. *La Vita consacrata*, s. 88-94.

s přiměřenou úrovní pohodlí, s mnohem větším ohledem na sebe sama jak na rovině tělesné (což přineslo třeba změny v prožívání volného času, péči o zdraví, kult ‚mládí‘ atd.), tak na rovině duchovní (hledání zážitků v rovině duchovní v esoterice, sektách apod.).¹¹⁹ Soustředění na soukromý prostor oslabil zájem a ochotu pečovat o druhého, věnovat mu vůbec pozornost. Politická atmosféra v zemích reálného socialismu byla jiná, přesto podobné trendy (např. omezení zájmu člověka na soukromou sféru, na osobní zájmy) byly patrné taky.

Rok 1989 přinesl v Evropě postupný pád komunismu, kterému předcházely v druhé polovině osmdesátých let změny v Sovětském svazu v souvislosti s osobou Michaila Gorbačova a jím prezentované politiky ‚glasnosti‘ a spuštěním ekonomických a politických reforem (známých pod názvem ‚perestrojka‘). Jako první se začal hroutit komunismus v Polsku, následovalo Maďarsko, v listopadu 1989 se začaly rozpadat režimy v NDR (‚pád Berlínské zdi‘), Bulharsku a Československu (‚sametová revoluce‘), potom v Rumunsku, Jugoslávii a Albánii. Na konci roku 1991 došlo k rozpadu Sovětského svazu. Tyto společenské změny měly zásadní vliv na přiznání občanských práv a svobod včetně svobody vyznání všem lidem. Z hlediska státního uspořádání směřovaly země k parlamentním demokraciím. V kontextu našeho uvažování můžeme na začátku reformních změn pozorovat silný vliv velkých idejí lásky, pravdy, demokracie, u kterých se v následujících letech ukázalo, že to není kultura, kterou by byla společnost plošně prostoupena, a že v konfrontaci s nároky, které budování občanské společnosti nese, sílí tendence jít snazší a uchopitelnější cestou starosti o vlastní zájmy, životní úroveň. Tedy můžeme vidět napříč Evropou podobné trendy jen s jiným načasováním.

Přelom tisíciletí byl již zcela ve znamení globalizace pod vlivem neuvěřitelně rychlého vývoje komunikačních technologií a jejich masivního rozšíření. V atmosféře ‚zmenšujícího‘ se světa vynikla již dříve přítomná propast mezi zeměmi bohatými a (extrémně) chudými, konfrontace mezi ekonomicky motivovanou snahou o vznik nadnárodních společenství a potřebou jednotlivých států uchovat si autonomii, kontrast mezi lidmi ‚sociálně chráněnými‘ a lidmi ‚vyloučenými na okraj‘. V evropských společnostech se zřetelně projevíly již dříve zmíněné tendence k individualismu, k nekritickému zdůraznění autonomie jednotlivce (který se řídí tím, co se mu chce a líbí bez ohledu na nějaký objektivně platný řád), k zaměření na zisk a úspěch (které vyřazuje neúspěšné), k odtržení sexuálního jednání od objektivních norem a řádu v lidských

---

¹¹⁹ Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*, s. 37-38; srov. CABRA, P. G. *La Vita consacrata*, s. 95-98.

vztazích. Tyto tendence oslabily schopnost žít v zodpovědných vztazích, ochotu k závazku, což se např. projevilo v oslabení postavení rodiny.

Společnost se stala ve větší míře permissivní, postupně přijala mentalitu, která silně relativizuje tradiční dříve respektované (náboženstvím nebo státem kodifikované) hodnoty a sociální regulativy.¹²⁰ Na tomto pádu etického konsensu se podílel obrovský formativní vliv médií na mravní povědomí (deformující obsahy svědomí) a posunující hranici toho, co je přípustné (*permission*), směrem k tomu, co bylo ještě v relativně nedávné minulosti veřejně zcela nepřípustné. Stále častěji se začala prolamovat tradiční *tabu*. Společnost, ve které nejsou žádné absolutně platné hodnoty, které by byli všichni povinni respektovat, je pluralitní, ale určitým způsobem nebezpečná, protože je tak neprůhledná, že se v pluralitě názorů jednotlivci ztrácí.¹²¹

2.2.2. Situace církve v Evropě po 2. vatikánském koncilu

Na přelomu 19. a 20. století byla Evropa srdcem křesťanské víry, do konce 20. století se situace radikálně změnila. Všechny západoevropské státy zavedly sekularizaci, což se projevilo v tom, že se radikálně snížila návštěvnost kostelů, oslabil se vliv církve na reálnou politiku, školy a zařízení zdravotně-sociální péče přešly z velké části pod vliv státu, poklesla míra znalosti základních témat křesťanské víry v populaci.¹²² Tyto trendy začaly být výrazně pocíťovány v období šedesátých let, které přineslo zpochybnění dosud

---

¹²⁰ Lze předpokládat, že ještě v 19. století existoval konsenzus minimálně ve třech věcech: a) stát má dbát o morálku (dodržování základních mravních zásad není vyňato z kompetencí státu); b) soukromá morálka má být téměř ve stejné míře jako „veřejná morálka“ podřízena sdíleným pravidlům a c) standardy, jimiž se sociální chování řídí, jsou obecně známy. Tyto tři teze mají povahu předpokladů, které netvrdí, že tomu tak ve všech konkrétních případech bylo. Na druhé straně bylo obecně přijato, že jiné druhy chování „na veřejnost nepatří.“ Pro soudobou společnost platí tři jiné věci: a) rozpadl se konsenzus v tom, co je podřízeno pravidlům „veřejné morálky“ – některé aktivity, které patřily jen do soukromí, jsou aktivitami veřejnými (nebo veřejností tolerovanými); b) podstatně se oslabil vliv tradičních korektivů sociálního chování: přestalo-li působit náboženství jako regulativ, odkud by se vzalo transcendentní zakotvení svědomí; c) státu byly v liberální společnosti odňaty téměř všechny pravomoci usměrňovat mravní chování. Srov. PETRUSEK, Miloslav. Společnost permissivní In SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Sociologická encyklopedie*. [2022-12-11]. <[http://www.encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost_permissivní_\(PSpol\)](http://www.encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost_permissivní_(PSpol))>.

¹²¹ Permissivní společnost láme tradiční *tabu*: co bylo kdysi marginalizováno, je uznáno za legitimní, co bylo kdysi zakázáno, je povoleno, co bylo kdysi nepřípustné, stává se samozřejmým, co bylo kdysi veřejně nevhodné, je samozřejmé. Posun k permissivitě viditelně nastal: změnil se zásadně vztah k životu a životním aktivitám (k eutanazii, k potratům, ale i k zabití, došlo zásluhou médií k „banalizaci zla“, proměnila a „otevřela“ se sexualita), k práci (reverse vztahu mezi prací a spotřebou), k životnímu stylu (vznik a rozvoj tzv. adrenalinových her, komercializace sportu, uvolněné odívání), ke kultuře (pád zájmu o „vážnou“ kulturu“ a přetlak masmediálních vlivů, pornokultura) a v neposlední řadě k trávení volného času (růst sociálně nebezpečné nudy, která nachází svůj komplement v agresivním chování). Srov. PETRUSEK, Miloslav. Společnost permissivní In SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Sociologická encyklopedie*. [2022-12-11]. <[http://www.encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost_permissivní_\(PSpol\)](http://www.encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost_permissivní_(PSpol))>.

¹²² Srov. McGRATH, A. E. *Dějiny křesťanství*, s. 496-497.

existujících představ o západní minulosti a (v něčem netrpělivé a naivní) očekávání, že nový začátek je na dosah, je třeba všechno odstranit, aby mohlo dojít k totální rekonstrukci.¹²³ Mnohé církve to vedlo k tomu, že si začaly klást otázky týkající se vlastní budoucnosti ve světě, který je stále více sekulární. Katolická církev se s těmito kulturními trendy konfrontovala svoláním 2. VK a snažila se vytvořit životaschopné a realistické strategie do budoucna, jejichž dopady byly reflektovány v dalších desetiletích.¹²⁴ Ve dvou podkapitolách zmíníme 2. VK s jeho první recepcí přibližně s odstupem jedné generace a situaci kolem přelomu tisíciletí, opřeme se především o dokumenty magisteria.

Období 2. vatikánského koncilu a jeho první recepce

Papež Jan XXIII. v roce 1962 uvedl církev do slavení 2. vatikánského koncilu a tím ji otevřel dialogu s moderním světem, který měl být (na rozdíl od dosud spíše kritického a nedůvěřivého) pozitivní a konstruktivní. Hlavním tématem koncilu byla církev jak v pohledu *ad intra* (identita), tak v pohledu *ad extra* (misie). Z hlediska vnitřního života koncil vyzvedl obraz církve jako Božího lidu, který kráčí dějinami, lidu shromážděného Trojicí, aby byl svátostí spojení člověka s Bohem. Značně se změnila perspektiva pohledu na důstojnost laiků vyplývající ze křtu a na roli hierarchie. Církev není jen matka, od které děti pasivně přijímají, je lidem, společenstvím lidí, kteří jsou povoláni k aktivní účasti a zodpovědnosti. Koncil položil nový důraz na roli laiků, kteří byli povzbuzováni k zapojení do společenského a politického dění. Hierarchie byla včleněna jako podstatná součást do společenství církve s důrazem na to, že stojí ve službě tajemství církve a jejímu svátostnému charakteru. Koncil potvrdil kolegialitu biskupů, aniž by zpochybňoval autoritu nebo postavení papeže, a zdůraznil jejich důležitou roli ve vedení církve. Navenek se posunul vztah katolické církve k dalším náboženským společenstvím, začal být uvolněnější a pozitivnější. Koncil se zabýval otázkou Zjevení a vyzdvihl význam Písma svatého pro život církve, podpořil jeho studium a překlady do národních jazyků. Vůbec prvním dokumentem koncilu byla konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*, která položila základy pro liturgickou obnovu a umožnila liturgii v lidové řeči.¹²⁵

---

¹²³ Srov. McGRATH, A. E. *Dějiny křesťanství*, s. 498.

¹²⁴ Srov. McGRATH, A. E. *Dějiny křesťanství*, s. 499-501. Koncil započal s rokováním 11. října 1962 za Jana XXIII. a skončil 8. prosince 1965 za Pavla VI. Koncilu se zúčastnilo více než 2000 biskupů a dalších vyšších církevních hodnostářů, což představovalo významné geografické rozšíření katolicismu ve srovnání s předchozím koncillem.

¹²⁵ Srov. McGRATH, A. E. *Dějiny křesťanství*, s. 502-503; srov. CABRA, P. G. *Obnova řeholního života*, s. 13.

První dvacetiletí po 2. VK, spadající z velké části do pontifikátu Pavla VI. a začátku pontifikátu Jana Pavla II., bylo obdobím nepřehledným, prožívaným v duchu velkých nadějí a očekávání obnovy, ovšem s bouřlivými a často velmi bolestnými projevy v každodenní realitě, které zpětně vyvolávaly tíživou otázku, jestli to je opravdu ta reforma, kterou koncil chtěl. Pavel VI. povzbuzoval k trpělivé obnově, ke kultuře *dialogu* v církvi i s okolním světem. Církev čelila zpochybnění svého nároku na pravdu, bránila se tendenci postavit do opozice hierarchii a charisma nebo proudy konzervativní a liberální, musela se vypořádávat s krizí kněžství i řeholního života. Jednota církve dosud silně postavená na uniformitě a autoritě musela být znovu obtížně budována jako jednota v pluralitě názorů. Proměna postavení ženy ve společnosti spojená s větším prostorem pro osobní realizaci i s rizikem zpředmětnění při oddělení sexuality od vztahu začala vyvíjet tlak i na posun v porozumění role ženy v církvi a v pohledu na hodnotu lidské lásky.

První fáze recepce 2. VK byla poznamenána, jak už jsme zmínili, značnou turbulencí, experimentováním, množstvím změn, entuziazmem i konfrontacemi a rozčarováním. V období těsně po koncilu vznikaly dokumenty, které měly za cíl upřesnit formulace koncilu, zapracovat je do praxe, nadefinovat nově vzniklé vztahy, povzbudit všechny k práci na obnově. Tato fáze skončila zhruba dvacet let po koncilu, řada dokumentů magisteria z osmdesátých let je teologickou reflexí zkušenosti (pozitivní i negativní), kterou církev prožila jako celek i ve svých částech. Schéma církve jako hierarchicky uspořádaného putujícího Božího lidu, tak, jak bylo popsáno v konstituci *Lumen gentium*, bylo zapracováno do struktury Kodexu kanonického práva (promulgovaného v roce 1983) a do nově vydaného Katechismu katolické církve (část nazvaná Vyznání víry sleduje osnovu a rozvíjí jednotlivá témata LG).

Plodem 2. VK bylo zřízení biskupského synodu jako nástroje prožívání biskupské kolegiality ve službě univerzální církvi. V roce 1985 (20 let po ukončení koncilu) svolal Jan Pavel II. mimořádný synod, jehož cílem bylo reflektovat koncil. V závěrečném prohlášení¹²⁶ přítomní biskupové pozitivně zhodnotili 2. VK, stanovili základní principy správné interpretace koncilních dokumentů, hlouběji rozvinuli některá koncilní témata. Vyzdvihli prožívání tajemství církve, její transcendentní zaměření, povolání všech ke svatosti. Připomněli zdroje života církve – Písmo svaté, tradici, evangelizaci, liturgii. Prohloubili pojetí církve jako *communio*, což se odrazilo i ve volbě priorit, které měly být

---

¹²⁶ *Ecclesia sub Verbo Dei mysteria Christi celebrant pro salute mundi* (Církev pod Božím slovem slavící tajemství Krista pro spásu světa).

v běžném životě církve řešeny – jednota a pluriformita, kolegialita, spoluodpovědnost, ekumenické vztahy. V návaznosti na konstituci *Gaudium et spes* se zabývali také posláním církve v duchu *aggiornamento* a inkulturace.

Církev v období přelomu tisíciletí

Na přelomu tisíciletí v druhé fázi recepce koncilu se společným jmenovatelem při uvažování o identitě církve i jejích částí stal pojem *communio* jako teologický princip podstaty církve, odkazující na společenství osob v Nejsvětější Trojici (na kterém má církev účast), vyjadřující způsob konkrétní existence církve v dějinách (hierarchicky strukturované společenství, ve kterém má každý svoje nezastupitelné povolání) a nabízející přístup, na kterém se dá stavět dialog s okolním světem. Důsledkem toho bylo i prohloubení teologie jednotlivých životních stavů právě ve vztahu ke společenství. Například reflexi nad svátostí kněžství a novým teologickým a spirituálním uchopením osoby kněze byl věnován synod v roce 1990 (Kněžská formace v současných podmínkách), na který navázal Jan Pavel II. exhortací *Pastores dabo vobis*. Osobě biskupa a jeho roli v partikulární a univerzální církvi se věnoval samostatný synod v roce 2001 (Biskup – služebník evangelia Ježíše Krista, naděje světa) následovaný exhortací *Pastores gregis* 2. VK významně posunul chápání povolání a apoštolátu laiků v církvi, vztáhl jejich identitu k všeobecnému kněžství, vyplývajícímu ze křtu. Povoláním a posláním laiků v církvi i ve světě se zabývali biskupové v roce 1987, následně publikovaný dokument Jana Pavla II. *Christifideles laici* odráží i jeho vlastní teologické důrazy v chápání spirituality laiků. Jako jedno z výsostných míst apoštolátu laiků byla vyzdvíhena rodina jako základní buňka společenství církve, domácích církví. Vzhledem k společenské tendenci zcela zpochybnit hodnotu manželství a rodiny se tato témata objevovala na jednáních synodu i v dokumentech papežů opakovaně (Jan Pavel II. – *Familiaris consortio*, František – *Amoris laetitia*). Problematiku zasvěceného života zmíníme na jiném místě kapitoly.

Na každodenním životě církve i reflexi magisteria na přelomu tisíciletí můžeme zřetelně pozorovat konkrétní plody, které v návaznosti na 2. VK (konstituce *Dei Verbum* a *Sacrosanctum concilium*) přinesla pozornost věnovaná zdrojům života církve. V praxi se projevila nejvíce v liturgii, slavení mše svaté, v důrazu na neustálé ‚živení se‘ Božím slovem v kontaktu s Písmem apod. Teologicky rozpracované téma eucharistie předložil biskupský synod v roce 2005 (Eucharistie – zdroj a vrchol života a poslání církve), jeho závěry předložil Benedikt XVI. V exhortaci *Sacramentum caritatis*. Podobně synod

v roce 2008 a následně exhortace Benedikta XVI. *Verbum Dei* byly věnovány Božímu slovu v životě a poslání církve.

2.2.3. Situace řeholí v Evropě po 2. vatikánském koncilu

Řeholní život prodělal v letech bezprostředně po druhé světové válce v západních zemích ještě poslední fázi vzestupu a rozšiřování (v porovnání se situací 19. století). Objevily se nové formy zasvěceného života, sekulární instituty, společnosti apoštolského života.¹²⁷ Ale už v této době si papežové uvědomovali existenci vážných problémů, které se mimo jiné projevovaly tím, že počet povolání začal klesat. Pius XII. věnoval obnově řeholí více než 200 dokumentů a v souvislosti s jejich reformou deset let před Janem XXIII. poprvé použil pojem *aggiornamento*. V roce 1950 byl do Říma svolán kongres zástupců jednotlivých řeholních společností, který se na přání papeže zabýval otázkou adaptace řádů na podmínky moderního světa a aktuální potřeby církve.¹²⁸ V novodobých dějinách zasvěceného života byl nejzřetelnějším mezníkem již opakovaně zmíněný 2. VK, který byl řeholníky očekáván s velkými nadějemi. V poslední části druhé kapitoly se pokusíme popsat jeho bezprostřední i pozdější dopady na chápání zasvěceného života.

Bezprostřední dopady 2. vatikánského koncilu na řeholní život

Místo zasvěceného života v organismu církve bylo definováno v 6. kapitole *Lumen gentium* (pohled spíše ontologický), v říjnu 1965 byl vydán dekret O přizpůsobené obnově řeholního života *Perfectae caritatis (PC)*, který přinesl pohled více historicko-existenciální, zaměřený především na instituty apoštolsky činné. Dekret zdůraznil hodnotu a smysl tohoto způsobu života, potvrdil nezbytnou přináležitost k církvi a věnoval se přizpůsobení řeholního života modernímu světu.¹²⁹ Velký praktický dopad na každodenní život řeholníků měly již dříve zmíněné konstituce o Božím slově (*Dei Verbum*) a o liturgii (*Sacrosanctum Concilium*), které podpořily obnovu života modlitby, zdůraznily prioritu liturgického slavení před nejrůznějšími pobožnostmi, obohatily vnitřní život jednotlivců i komunit větším kontaktem s Písmem.

Pro koncilní obnovu zasvěceného života byly v PC vytyčeny dva směry: návrat k počátkům jak řeholního života, tak institutu, to znamená návrat k následování Ježíše Krista v duchu zakladatele, a zároveň přizpůsobení změněným dobovým poměrům (posun od konfrontace se světem k dialogu se světem s cílem ho lépe poznat a najít místo

¹²⁷ Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 161, 163-164.

¹²⁸ Srov. PETRÁČEK, T. *Církev, tradice, reforma*, s. 121.

¹²⁹ Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 161.

své služby). Tato ustanovení nebyly ve svých nárocích úplně nová, nicméně jejich naplňování bylo v praxi provázeno řadou těžkostí. Otevření se světu vedlo nejenom k jeho lepšímu poznání, ale i k jeho širokému pronikání do života klášterů, askeze byla odkládána jako nepotřebná pro ty, kdo se mají nechat vést láskou. Došlo ke změně pohledu na službu, charitativní péče o potřebné už byla považována za nedostatečnou, bylo třeba se angažovat v řešení sociálních problémů světa. Řeholní kongregace (nejvýraznější dopad to mělo na ženské činné instituty) začaly upouštět od řady svých tradičních činností jednak z důvodů vnějších (nedokázaly konkurovat státu v odbornosti, technologickém rozvoji apod.) i z důvodu vnitřních (nebyla motivace bojovat o udržení činnosti, která se jevila málo evangelijní, kdy ji bylo možné přenechat laikům a státu). Důsledkem bylo, že řeholnice měnily práci, získávaly potřebné odbornosti a stávaly se zaměstnanci jiných institucí, což komplikovalo komunitní život, oslabil se smysl pro apoštolát jako motiv konkrétní práce (byl položen větší důraz na práci jako službu člověku – sekularizace pohnutek apoštolátu).¹³⁰

Tradiční pojetí řeholní komunity se dostalo do krize, byly hledány nové formy komunit, preferovány komunity malé s užšími osobními vztahy. Snaha dát větší prostor individualitě jednotlivců obohatila společný život, udělala ho lidštějším, ale současně ho nutně mnohem více rozdrobila a oslabila význam poslušnosti a kázně. Představení jen obtížně nacházeli správný způsob uplatňování autority.¹³¹

Celkově se kláštery ocitly v nejistotě a rozkladu, přizpůsobování době bylo často uskutečňováno ‚zespodu‘. Prvním krokem bylo vzepření se zděděným strukturám a sešňrovanému způsobu života, končilo to na jedné straně opuštěním řehole (nečekaná vlna odchodů z kněžství i řeholního života po koncilu byla bolestně překvapivým ‚plodem‘ obnovy, částečně zapříčiněným vnitřním zpochybněním dosavadního způsobu života, které řeholníky vedlo k upuštění od věrnosti takovému životu) a na straně druhé tím, že nepřicházeli noví kandidáti.¹³² To vyvolalo úzkost, zmatek, hektickou snahu o záchranu. Probíhaly mimořádné kapituly zabývající se obnovou života, často zaměřené na reformu konstitucí a stanov, ve snaze tvořit texty především ‚duchovní‘ byla oslabována stránka praktická, vyjádřená právní terminologií, což posilovalo chaos, nicméně postupně se dařilo nacházet potřebnou rovnováhu.¹³³ Reflexi požehnaných plodů

---

¹³⁰ Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*, s. 18-20.

¹³¹ Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*, s.18-20.

¹³² Srov. FRANK, K.S. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 161.

¹³³ Srov. CABRA, P.G. *Obnova řeholního života*, s. 30.

i obtížně řešitelných problémů, které toto období přineslo, lze najít v exhortaci papeže Pavla VI. *Evangelica testificatio (ET)* z roku 1971, kde klade důraz na svědectví, obnovu i uchování identity.¹³⁴

Přestože se řeholníci v socialistických zemích také snažili reagovat na koncilní dění (nakolik se jim dařilo získávat o něm alespoň nějaké informace) a zapojit se do procesu obnovy, nedocházelo zde v bezprostředním pokoncilním období vlivem zcela jiných společenských podmínek k těm jevům, které byly popsány výše. Řada kongregací přepracovávala svoje stanovy, vnášela do nich prvky teologie zasvěceného života obsažené v dokumentech magisteria, modernizovala řeholní oděv apod. Vliv koncilu na činnost byl vzhledem k její vynucené okleštěnosti nepatrný. Církev (díky řadě odvážných silných osobností) měla u části společnosti respekt jako hnutí odporu proti režimu a prostor svobody. Rozvíjela podzemní aktivity, nové formy pastorače. Také jednotlivé řehole rozvíjely v sedmdesátých a osmdesátých letech ilegální činnost, přijímaly tajně dorost, snažily se zajistit formaci, kontakt s představenými. V osmdesátých letech byly konfrontovány s příchodem nových církevních hnutí.

Současná situace řeholí v Evropě

Řeholní život je organickou součástí církve, proto nacházíme v rozvíjející se teologii zasvěceného života na přelomu tisíciletí podobná témata, která se objevila i na rovině celé církve, což dokládají různé dokumenty magisteria z té doby. Přibližně 20 let po koncilu (31. května 1983) vydala Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty dokument *Elementi essenziali (EE)*, kde s vědomím změn, k nimž po koncilu došlo, shrnula podstatné prvky řeholního života, které jsou pro něj konstitutivní. Jan Pavel II. ve své exhortaci *Redemptionis donum (RD)* (1984) vyzdvihl vztah řeholního života k Nejsvětější Trojici, jeho účast na Kristově díle vykoupení. Podobně posynodální exhortace *Vita consecrata* z roku 1996, která navázala na biskupský synod v roce 1994 věnovaný tématu zasvěceného života a jeho poslání v církvi a ve světě, nesla zřetelnou podobnost s ekleziologickými důrazy koncilu a pokoncilního období, byl položen důraz na živý a v kontemplaci žitý vztah k Trojjedinému Bohu, tajemství bratrského života ve společenství (*communio*), otevřenost ke službě pro spásu světa (misie). Téma církve jako *communio* se ještě více projevilo v dokumentu *Congregavit nos in unum Christi amor* (1994). Posun od chápání řeholního života jako cesty posvěcení jednotlivce k zdůraznění života ve společenství jako podstatného prvku je jedna z nejnápadnějších změn

---

¹³⁴ Srov. CABRA, P. G. *La Vita consecrata*, s. 85-86.

v pokoncilním vývoji zasvěceného života a zřetelně ukazuje provázanost toho, kam Duch svatý vede zasvěcené osoby, s životem celé církve.

Tyto dokumenty kromě teologického zakotvení zpětně reflektují i konkrétní vlivy, kterým řeholníci ve všedním životě čelili s cílem pomoci v potřebném rozlišování. V úvodu CNChA byly vyjmenovány některé celosvětově přítomné společenské jevy s dopadem na řeholní život – politická a sociální emancipace třetího světa, industrializace, otřesná bída na okrajích velkoměst, ochuzení venkova, potřeba inkulturace při rostoucí migraci, požadavek osobní svobody a lidských práv v rámci demokratizujících procesů spojený s rizikem úplného zpochybnění autority, kultura individualismu, posílení úlohy ženy, exploze sdělovacích prostředků, konzumní a hedonistický způsob života.¹³⁵

Současně dokument popsal i nejvýraznější změny, které se projeví v životě řeholních komunit, především pokles povolání a převzetí tradičních oblastí působnosti apoštolsky činných institutů (zdravotnictví, sociální oblast, školství) ve větší míře státem. Zmenšování komunit dříve vázaných na konkrétní dílo, obecně upřednostnění menších komunit. V oblasti poslání upozornil na to, že se jednotliví řeholníci pustili do činností, které nejsou typické pro jejich společenství, i když jsou nějak v linii jeho charismatu, pustili se odvážně i do pomoci v nejnaléhavějších potřebách doby (uprchlíci, drogy apod.), což ale výrazně rozdrobilo komunitu a změnilo její pojetí. Proměnou prošlo i vlastní chápání práce, ohrožené oslabením jejího významu jen na výkon zaměstnání nebo postavené jako alternativa životu v komunitě, riziko spojené se silným zdůrazněním iniciativy a seberealizace jednotlivce v protikladu k méně exkluzivní společné činnosti. V rámci samotného života společenství byla vyzdvihnuta potřeba spoluodpovědnosti, subsidiarita a spoluúčast všech na rozhodování o zásadních věcech, kterou je třeba vyvažovat novým uchopením a potvrzením nezastupitelné role autority. Dokument konstatoval velké rozdíly mezi jednotlivými řeholemi v tom, jakým problémům reálně čelí. Odlišnou míru uplatnění konkrétně zmíněných tendencí v jejich životě přičítal rozdílům v jejich postoji k církvi, koncilu, ke světu, ke kultuře, ochotě ke změně, oboru činnosti, odlišnosti tradic, formaci a vzdělávání apod.¹³⁶ CNChA nabídlo pro potřebu rozlišování tři úhly pohledu na řeholní společenství – na prvním místě (před jakoukoliv lidskou snahou) je to dar Ducha svatého, dále místo, kde se řeholník stává bratrem nebo sestrou, a také nositel poslání.

---

¹³⁵ Srov. *CNChA*, čl. 4.

¹³⁶ Srov. *CNChA*, čl. 5.

Vývoj řeholního života v postkomunistických zemích měl jiný časový průběh, ale na přelomu tisíciletí již podobné rysy jako jinde. Postupné zhroucení socialismu v sovětském bloku v roce 1989 vyneslo řeholníky s vlnou společenského entuziasmu na veřejnost. Mnohé kongregace se v devadesátých letech pustily do díla obnovy, vracely se na místa původní působnosti, za velkých obětí obnovovaly činnost s důvěrou v rychlý rozvoj, protože přicházel nový dorost. S blížícím se třetím tisíciletím ovšem přišlo rozčarování a krize, podobná té, která postihla západní Evropu o 20 až 30 let dříve. Vybuchla revolta proti autoritě, proti zastaralému způsobu života, nedůvěra ke způsobu formace, vyšší představení čelili zpochybnění smyslu existence svých společenství (např. v konfrontaci s přitažlivostí nových hnutí). Situace byla specifická tím, že zde (díky zákazu přijímání dorostu nebo faktické likvidaci komunit za komunismu) chyběla generace, která by přirozeně dozrála k převzetí vedení společenství, v roli autority stáli řeholníci starší formovaní v duchu předválečného řeholního života, později naopak relativně mladí, kterým pro potřebné rozlišování chyběla zkušenost. I zde podobně jako na celocírkevní úrovni došlo s odstupem cca 20 let (jedné generace) k určitému vykrystalizování situace a obnově života řeholí s podobnými průvodními jevy, jako byly zmíněny výše.

3. Významné mezníky v dějinách pražského generalátu boromejek ve 20. století

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského je kontemplativně-činné řeholní společenství, které má svůj původ ve francouzském městě Nancy. Dějiny jejího pražského generalátu se začaly psát v 19. století. V roce 1834 a 1835 přišly na popud P. Heřmana Dichtla do mateřince v Nancy 4 dívky z oblasti Českých Budějovic, aby zde prošly řeholní formací a staly se základem nového generalátu v Čechách (resp. v Rakousku-Uhersku),¹³⁷ vrátily se v roce 1837 doprovázeny dvěma francouzskými sestrami.¹³⁸ První boromejky začaly působit roku 1837 v Praze na Klárově (Klárův ústav slepců vybudovaný Pavlem Aloisem Klárem).¹³⁹ V listopadu 1839 kongregace dostala státní schválení pro české země od císaře Ferdinanda, 24. května 1841 církevní schválení papežem Řehořem XVI., 6. srpna 1841 byly Svatým Stolcem schváleny konstituce. Od roku 1842 sestry postupně budovaly klášter (mateřinec) s nemocnicí a kostelem sv. Karla Boromejského v Praze ve Vlašské ulici.¹⁴⁰ V roce 1857 zemřela první (francouzská) generální představená Matka Terezie Helwigová a vystřídala ji Matka Eufemie Němcová, jedna ze 4 dívek z Čech, které prošly formací v Nancy. Za svého téměř třicetiletého působení v čele kongregace dovedla tato výrazná osobnost společenství k mohutnému rozvoji, rozšíření působení na řadu míst v Čechách, na Moravě i v Rakousku.

Tímto historickým exkurzem chceme uvést třetí kapitolu, která je věnována průřezu historií boromejek v českých zemích ve 20. století. Na jeho počátku byly boromejky jednou z nejpočetnějších ženských kongregací v Čechách, pevně strukturovaným řeholním společenstvím s vlastním zázemím v Praze, s širokou působností v oblasti zdravotní a sociální péče i vzdělávání dětí na území Rakouska-Uherska.

V první podkapitole se budeme věnovat situaci po vzniku samostatného Československa, období německé okupace za 2. sv. války a osudu obyvatel německé národnosti, nástupu komunismu až po události pražského jara. Druhá podkapitola naváže na šedesátá léta přes období normalizace až k společenským změnám v roce 1989

---

¹³⁷ Představená francouzských boromejek z důvodu velké vzdálenosti odmítla původní žádost pana Aloise Klára, aby sestry zřídily v Praze filiální dům, ale nabídla, že kongregace poskytne formaci dívkám z Čech tak, aby se mohly stát základem nové větve boromejek.

¹³⁸ Představená Matka Terezie Helwig a sestra Ursula Boirson.

¹³⁹ V roce 1838 přijaly první čekatelku Janu Neumannovou z Prachatic (sestru sv. Jana Nepomuka Neumanna).

¹⁴⁰ Za výrazné podpory knížete Františka Lobkowitza a jeho sestry Heleny i dalších donátorů.

a přechodu do třetího tisíciletí. Cílem není podrobný popis historických událostí, ale porozumění kontextu situace, ve které se v jednotlivých dějinných etapách nacházel pražský generalát boromejek, a na kterou musel celou svou existencí reagovat.

3.1. Situace pražského generalátu boromejek do roku 1968

Prvním obdobím, na které se zaměříme, bude meziválečné období po vzniku samostatného Československa, jehož atmosféra byla ve vztahu k římskokatolické církvi z důvodu její provázanosti s habsburskou monarchií silně napjatá a konfrontační a ve kterém dopadly na život všech společenských tříd důsledky 1. sv. války, pandemie španělské chřipky i hospodářské krize. V dalším oddílu navážeme událostmi kolem 2. světové války a nuceného odsunu německého obyvatelstva. Zakončíme popisem situace po nástupu komunismu až k jejímu uvolnění v událostech pražského jara. Budeme se mimo jiné opírat o studii PhDr. Jakuba Formánka a PhDr. Marka Šmída PhD., kterou uvedli sborník pastýřských listů z let 1918 až 1945.¹⁴¹

3.1.1. Období první republiky (1918-1938)

Československo vzniklo jako nástupnický stát Rakouska-Uherska v říjnu 1918. Církev byla vnímána jako spojenec habsburské monarchie a spoluvíník staletého útlaku a její konzervativní postoje byly liberálními a socialistickými proudy odsuzovány. Atmosféra ve společnosti byla značně vyhrocená děsivou zkušeností světové války a jejími následky. To vše přispělo k radikálnímu, někdy i násilnému vystupování vůči katolické církvi a symbolům katolictví v českých zemích.¹⁴² Mnozí katolíci nevěřili, že vznik Československé republiky přináší pro katolicismus něco pozitivního. Odmítavé vystupování vůči katolické církvi naplňovalo věřící lid strachem před pokrokářstvím, které by se mohlo v samostatném státě obrátit proti nim.¹⁴³

Situace církve v období první republiky

Dne 8. listopadu 1918 uznal papež Benedikt XV. legitimitu nástupnických států střední Evropy, čímž učinil první krok k navázání diplomatických styků mezi Svatým stolcem a Československem.¹⁴⁴ Významnou událostí se stalo jmenování univerzitního profesora,

---

¹⁴¹ Srov. FORMÁNEK, Jakub – ŠMÍD, Marek. *Pastýřské listy 1918-1945*. Praha: Arcibiskupství pražské, 2017.

¹⁴² Symbolem se stalo stržení Mariánského sloupu na Malostranském náměstí 3. listopadu 1918.

¹⁴³ Srov. FORMÁNEK, J. - ŠMÍD, M. *Pastýřské listy 1918-1945*, úvodní studie, s. 9.

¹⁴⁴ Srov. FORMÁNEK, J. - ŠMÍD, M. *Pastýřské listy 1918-1945*, úvodní studie, s. 9.

politika a kněze Františka Kordače 16. září 1919 pražským arcibiskupem. Politické kruhy, vyšší klérus i širší katolická veřejnost přijaly volbu pozitivně, odmítavě reagovali reformně smýšlející kněží.¹⁴⁵ K vystupňování napětí mezi státem a římskokatolickou církví přispěl vznik Církve československé, která byla vyhlášena 11. ledna 1920, spojený s odlivem tisíců věřících z katolické církve. Hned v lednu 1920 ji tvrdě odsoudil Svatý stolec, pro nějž byli reformní kněží podporující vládní politiku zcela nepřijatelní, protože prosazovali požadavky neslučitelné s doktrínou a disciplínou katolické církve. Nová církev československá disponovala k únoru 1921 více než půl milionem věřících, čímž se stala druhou nejpočetnější církví v republice. Během následné pravoslavné krize v letech 1921-1924 odmítla orientaci na srbskou pravoslavnou církev a prosazovala vytvoření moderní demokratické církve.

Vyhrocení vztahů mezi československou vládou v čele s prezidentem Masarykem a Svatým Stolicem bylo přiživováno některými kroky církevní hierarchie i vlády.¹⁴⁶ Vyvrcholením krize se staly Husovy slavnosti v červenci 1925 chápané jako provokace, na kterou reagovala vatikánská diplomacie odvoláním apoštolského nuncia Marmaggiho z Prahy.¹⁴⁷ Postupně však zvítězila diplomacie a ochota ke kompromisu, dokladem zlepšení vztahů bylo podepsání *Modu vivendi* na přelomu let 1927/1928, tento dokument se v následujících letech stal podkladem pro řešení složité otázky úpravy hranic diecézí tak, aby respektovaly hranice státu.¹⁴⁸ Postupné zlepšování pozice římskokatolické církve ve společnosti bylo patrné na celonárodním charakteru a masivní účasti občanů včetně politiků na svatováclavských oslavách v září 1929 i na uspořádání Eucharistického kongresu v roce 1935.¹⁴⁹ V roce 1931 abdikoval František Kordač na úřad pražského arcibiskupa, na jeho místo byl jmenován dosavadní světící biskup královéhradecký Karel Kašpar, který byl v roce 1935 jmenován kardinálem.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Reprezentovaní Jednotou katolického duchovenstva a Klubem reformních kněží. Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 10-11.

¹⁴⁶ Např. pastýřský list slovenských biskupů, zakazující členství v socialistických, komunistických a anarchistických stranách a spolcích včetně Sokola, chápaný jako neoprávněné ovlivňování politické situace, na druhé straně zákon československé vlády o státních svátcích, kterým byly zrušeny některé církevní svátky a slavnosti. Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 14.

¹⁴⁷ Tzv. Marmaggiho aféra. Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 14.

¹⁴⁸ Na území Čech a Moravy se nacházely oblasti spadající pod diecéze v Polsku a Rakousku, ještě větší překryv byl mezi diecézemi na Slovensku, Podkarpatské Rusi a v Maďarsku. Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 17.

¹⁴⁹ Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 16-18.

¹⁵⁰ Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 16, 18. Kardinál Karel Kašpar měl vynikající vzdělání a měl v Římě mnoho osobních kontaktů. Do života boromejek zasáhl významně, poprvé ještě v pozici biskupa královéhradeckého jako církevní právník pomáhal kongregaci s přizpůsobením konstitucí nově vydanému Kodexu kanonického práva z roku 1917.

Život kongregace za první republiky

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského patřila k nejpočetnějším společenstvím činným na poli zdravotnictví, sociální péče, vzdělávání a výchovy. Její působnost překračovala hranice Československa, měla filiálky i v Rakousku. Od začátku byla společenstvím vícejazyčným, členky byly hlavně české a německé národnosti. Na základě požadavku CIC z roku 1917 byla kongregace organizačně rozdělena na tři provincie, severní se sídlem v Liberci (později v Jiřikově) zahrnovala především německé sestry působící v severozápadním pohraničí, jižní provincie se sídlem ve Frýdlantu nad Ostravicí, kde převažovaly české sestry, a rakouská provincie.¹⁵¹

Vznik republiky, v úvodu spojený se silným protikatolickým smýšlením a odporem vůči ‚Římu‘, stavěl sestry do určitého vnitřního konfliktu, protože jako společenství papežského práva byly i z titulu slibu poslušnosti zavázány k podřízenosti papeži, vychovávány k hluboké úctě k papežskému majestátu a k identifikaci s římskokatolickou církví, tedy kroky namířené proti papeži a církvi byly vnímány jako projev bezbožnosti, současně řada z nich jistě vnímala pozitivně svoji příslušnost k českému národu, národní hrdost. Podobně postoj nově vzniklého státu ke šlechtě, které byl konfiskován majetek a byla zbavena šlechtických titulů, stavěl sestry před praktické problémy, protože řada jejich charitativních děl (včetně budování mateřince a nemocnice) bylo podporováno donátory ze šlechtických kruhů.

Doba hospodářské krize ve třicátých letech zhoršila situaci i díky tomu, že vzrostl počet potřebných a chudých, tvrdě dopadla na pohraničí s převážně německým obyvatelstvem závislým na produkci lehkého průmyslu a řemesel, kde sestry na mnoha místech působily. Zbídačení obyvatel podporovalo nespokojenost a posilovalo vliv nacistických stran v těchto oblastech. Přesto první polovina 20. století představuje dobu největšího rozmachu boromejek v českých zemích, pokud jej hodnotíme podle počtu sester a počtu míst působnosti (podobně, jako to můžeme pozorovat v celoevropském kontextu). Sestry se ve společnosti převážně těšily vážnosti pro obětavost a svědomitost své služby. Je také dobou heroismu prokazovaného ve službě potřebným, nemálo sester zejména pracujících u nemocných umíralo v mladém věku na tuberkulosu, tyfus apod.

---

¹⁵¹ Na tomto místě pomíjíme složitou situaci Slezska a severní Moravy, kde se národnostně potkávali Češi (Moravané), Poláci, Němci, kde docházelo (i násilně) k opakovaným posunům hranic (vojenský střet Československa a Polska) motivovaným zejména snahou získat přístup k uhelným dolům. V této oblasti působily sestry albrechtické provincie, patřící pod generalát boromejek v Třebnici.

Největší změnou z hlediska církevního práva bylo přepracování konstitucí. Vedení kongregace s pomocí královehradeckého biskupa Karla Kašpara, pozdějšího pražského arcibiskupa a kardinála, upravilo stávající konstituce podle pokynů Svatého stolce, aby byly v souladu s nově promulgovaným Kodexem kanonického práva z roku 1917. Tyto obnovené konstituce byly pražskému generalátu schváleny 6. března 1921 papežem Benediktem XV.

3.1.2. Období 2. světové války a poválečné období do roku 1948

Dostáváme se do období těsně před vypuknutím 2. světové války, kdy byly na základě Mnichovské dohody přičleněny pohraniční oblasti s převážně německým obyvatelstvem k nacistické Třetí říši, přes období německé okupace až k osvobození spojeneckými armádami a následnému rozšíření komunistické ideologie na oblast střední a východní Evropy včetně Československa.

Situace církve v době německé okupace

Zabrání oblastí označovaných jako Sudety ve prospěch Německa s sebou kromě vojenských (zabrání obranných systémů v pohraničí), hospodářských (průmyslové severní oblasti) a politických (úplné smazání dosavadních hranic republiky) důsledků nesl i dopady společenské (nastal exodus českého obyvatelstva z pohraničí do vnitrozemí) a morální (pocity zrady, křivdy, stupňující se projevy národnostní nevraživosti). Tato krize vyvolala novou vlnu zbožnosti a náboženského hledání v době druhé Československé republiky (1938-1939). Pražský arcibiskup Karel Kašpar vystoupil na podporu těchto změn náboženských postojů ve společnosti, odsoudil charakter meziválečného dvacetiletí a státní porážku interpretoval jako důsledek staleté české hereze a bezbožnosti.¹⁵² Děni v zemi sledoval i Pius XI., který opakovaně vyslovoval svoji lítost nad tím, co se událo, podřízení české vlády, jež nebylo aktem svobodné vůle, ale diktátu mocností, ovšem považoval Svatý stolec za dané situace za jediné možné východisko z krize.¹⁵³ V listopadu 1938 odcestoval kardinál Kašpar na návštěvu Říma, aby Svatý stolec osobně informoval o situaci, zejména o poměrech mezi německými katolíky. Kromě územních ztrát došlo současně k proměnám církevní správy: polovina farností olomoucké arcidiecéze, třetina farností českobudějovické diecéze a dvě třetiny

---

¹⁵² Jeho hlas nebyl v katolickém prostředí jediný. Mnichov byl vykládán jako Boží trest za liberálně kapitalistické demokratické směřování státu, za 20 let nepřátelského postoje vůči církvi. Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 18.

¹⁵³ Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 19.

farností litoměřické diecéze se ocitly v nacistické Třetí říši, církevní správou v zahraničních částech diecézí byli zatím pověřeni generální vikáři.¹⁵⁴

Zřízení protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 a rozběhnutí válečné mašinérie způsobilo nepředstavitelné ztráty na lidských životech, přineslo zkušenost naprostého pošlapání lidské důstojnosti v koncentračních táborech, likvidaci osob na základě rasové nebo ideologické příslušnosti. Řada kněží a řeholníků byla pro své morální postoje a odsuzování nacismu vězněna a likvidována. Konec války sice teoreticky znamenal návrat k demokratickým tradicím první republiky, ale v praxi se společnost pod vlivem válečných událostí a euforie z osvobození Rudou armádou otevřela myšlenkám propagovaným komunistickou stranou a komunisté se postupně dostávali k moci.¹⁵⁵

Situace boromejek v době nacistické okupace, odsun německých sester

Všechny ženské řehole byly během 2. světové války v různé míře postiženy nacistickým režimem. Na území tzv. Sudet byly již v březnu 1939 zestátněny církevní školy (včetně řádových) všech stupňů i další školská zařízení, i ostatní činnost řeholních řádů a kongregací byla omezována. Naopak zcela nepostradatelnými se řeholní sestry pro Říši staly na poli zdravotnictví. Z tohoto důvodu řada školsky zaměřených kongregací se souhlasem Svatého stolce rozšiřovala své působení na zdravotnictví. Již tehdy také docházelo pod rozličnými záminkami k omezování v přijímání dorostu.¹⁵⁶

Mnoho filiálek pražského generalátu boromejek nacházejících se v pohraničních oblastech se v důsledku zabrání Sudet ocitlo v nacistickém Německu, podobně na tom byly komunity v Rakousku po jeho zaboru Hitlerem. Pro pražský generalát to znamenalo obtížný kontakt s těmito filiálkami a omezený vliv na jejich chod a činnost i na mediální tlak a společenskou atmosféru, v jaké tyto sestry převážně německé národnosti žily.

Vzhledem k uzavření škol se těžiště práce sester přeneslo do nemocnic, kam nastoupily i sestry pracující původně jako učitelky. Sestry také podporovaly rodiny uvězněných, v některých svých filiálkách poskytovaly azyl partyzánům. Matka Klementine Zaunmüllerová, generální představená německé národnosti, čelila obviňování ze zrady a z ‚českého‘ smýšlení. V květnu 1945 sestry obětavě sloužily na stanicích první pomoci, na operačních sálech a u lůžek raněných, do mateřince byli dopravováni vězni z Terezína a z některých německých koncentračních táborů.

---

¹⁵⁴ Srov. FORMÁNEK, J.-ŠMÍD, M. *Pastýřské listy*, úvodní studie, s. 19-20.

¹⁵⁵ TESAR, Petr. Ženské řehole v období totality in VLČEK, Vojtěch (ed.) *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003, s. 22.

¹⁵⁶ TESAR, P. Ženské řehole v období totality, s. 21.

Konec války neznamenal pro ženské řehole konec perzekucí. Nejzřetelněji se to projevilo v samosprávě na úrovni místních a okresních národních výborů. Předmětem zájmu se staly povětšinou klášterní budovy jako potenciální náhrada například za válkou poničená školská zařízení. V některých případech byl takový krok ‚legalizován‘ aplikací dekretu prezidenta republiky o národní správě německého majetku s odvoláním na německou národnost představené apod.¹⁵⁷ Na druhé straně zde byla poměrně velká vstřícnost k řeholnicím ze strany národních a centrálních institucí, jako ministerstva zdravotnictví a vnitra, ať už se jednalo o dotace na činnost či řešení otázky sester německé národnosti. Řeholnice německé národnosti byly v situaci absence dostatečného počtu odborného zdravotnického personálu jednak vyňaty z většiny perzekučních opatření proti obyvatelstvu německé národnosti, byl jim povolen pobyt a nabídnuta možnost požádat o znovunabytí občanství.¹⁵⁸

Určujícím faktorem, který nakonec podmínil odchod drtivé většiny boromejek německé národnosti pražského generalátu v rámci organizovaného odsunu německého obyvatelstva (sestry se nikde nestaly objektem divokého odsunu bezprostředně po válce), byla vyhrocená nenávistná atmosféra společnosti zaměřená slepě proti všem Němcům a pocit solidarity, který sestry (celé komunity) vedl k tomu, aby odešly s vyháněným německým obyvatelstvem. Sestry převážně přesídlily do rakouských filiálek kongregace, neopustily tedy své řeholní zasvěcení a příslušnost k boromejkám, a staly se základem nově vzniklého rakouského generalátu s mateřincem ve Vídni, který se od Prahy v roce 1950 se souhlasem Svatého stolce oficiálně odštěpil.

Na konci války došlo k urychlené výměně generální představené, Matku Klementinu nahradila sestra české národnosti, Matka Bohumila Žofie Langrová. Přesto byly sestry obviňovány z kolaborace, na nemocnici byla jako na konfiskát přechodně uvalena nucená správa. V této turbulentní době se Matka Bohumila kromě ochrany společenství snažila udržet kontakt s německými sestrami v pohraničí a přesvědčit je, aby setrvaly ve své službě, protože za ně neměla náhradu, ale tato snaha byla marná. Bylo odsunuto cca 300 sester, tedy přibližně čtvrtina kongregace, což vedlo z kapacitních důvodů k rychlému sledu zavírání filiálek a opouštění působišť. Rány způsobené těmito dějinnými křivdami, násilím nacismu, aplikací postoje kolektivní viny, vykořeněním, zpřetrháním vazeb k rodné zemi i k vlastnímu řeholnímu společenství na straně českých i německých členek kongregace se hojily ještě dlouhá desetiletí.

---

¹⁵⁷ TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 22.

¹⁵⁸ TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 22.

3.1.3. Nástup komunismu

Ve vztahu československého komunistického režimu ke katolické církvi šlo v první řadě o jednoznačnou snahu státu církev zlikvidovat, později alespoň zatlačit do role bezmocné struktury. Všechny další efekty (hospodářské, sociální) byly vedlejším důsledkem.¹⁵⁹ Strategie státní moci v boji proti církvím (především katolické) obsahovaly celou řadu kroků, kterými měly být církve ovládnuty: využít existujících rozporů mezi hierarchií a nižším klérem (nahradit legální hierarchii umělým všekatolickým sdružením, které by ji ve vztahu k moci i k věřícím zastupovalo); za pomoci nové mzdové politiky připoutat duchovní ke státu; prostřednictvím přerušení kontaktů s Vatikánem vytvořit národní katolickou církev odtrženou od Říma; začlenit řeckokatolickou církev do pravoslavné atd.¹⁶⁰ V této kapitole se rámcově zmíníme o některých konkrétních zásadách proti církvi, s ohledem na náš předmět zájmu zaměříme pozornost podrobněji na situaci ženských řeholí včetně boromejek. Kromě již dříve použité literatury se budeme odkazovat na práci historiků Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše mapující komplexně život katolické církve v Československu v letech 1945 až 1989.

Situace církve po nástupu komunismu k moci

Komunistická strana se bezprostředně po únoru 1948 orientovala na nové vymezení vztahů s církvemi, zejména nejpočetnější římskokatolickou, protože se obávala jejich vlivu na společnost. Řešení církevní otázky bylo svěřeno akčním výborům Národní fronty. Jedním z nástrojů byla legislativa. Katolické církve se výrazným způsobem dotkla tzv. druhá pozemková reforma. Na základě zákona č. 142/1947 Sb. O revizi první pozemkové reformy byla církvi odňata zemědělská a lesní půda nad 50 ha. Než mohla být tato norma plně uvedena v život, přišel únorový převrat a po něm vydání zákona č. 46/1948 Sb. O nové pozemkové reformě z března 1948, kdy mělo dojít k odnětí zbytku církevní půdy. V praxi to znamenalo likvidaci jednoho z nejvýznamnějších zdrojů hospodářského zabezpečení církve.¹⁶¹ Církevní a řeholní školy pocítily dopad zákona o jednotných školách (1948), který vedl k jejich zrušení. Následovaly zákony č. 217/1949 Sb. O zřízení Státního úřadu pro věci církevní a č. 218/1949 o hospodářském zabezpečení církví ze 14. října 1949, jejichž cílem bylo získat úplnou kontrolu nad

---

¹⁵⁹ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 17.

¹⁶⁰ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 17.

¹⁶¹ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 16.

činností církve (státní souhlas pro duchovenskou službu) a dostat ji do závislého postavení (státní platy duchovních).¹⁶²

První skupinou, na jejíž likvidaci se komunistický aparát zaměřil, byli biskupové a pastoračně angažovaní kněží. Došlo k zrušení nunciatury a přerušení diplomatických vztahů s Římem s cílem izolovat místní církve od zahraničních vlivů.¹⁶³ Biskupská konference odmítla v pastýřském listě (4. března 1948) uznat legitimitu poúnorového režimu, naopak (marně) požadovala zachování církevního školství.¹⁶⁴ Manifestem odporu se stal pastýřský list „Hlas biskupů a ordinářů v hodině velké zkoušky“ z 15. června 1949, který informoval o reálných krocích vlády a varoval před vytlačení církve z veřejného života.¹⁶⁵ Biskupové (a někteří kněží) byli na řadu let zavíráni do vězení, internováni, nahrazováni ve vedení diecézí prorežimně orientovanými kapitulními vikáři. Na základě zákona z r. 1949 byl po duchovních požadován Slib věrnosti republice.¹⁶⁶ Byly zrušeny semináře a ponechán jeden centrální státem kontrolovaný v Litoměřicích.

Souběžně s likvidací hierarchie se pozornost obrátila na mužské řehole, již záhy byli někteří jednotliví řeholníci zatýkáni, v březnu 1950 proběhl první monstrproces¹⁶⁷ s vůdčími osobnostmi jednotlivých společenství¹⁶⁸, za kterým následovaly další¹⁶⁹, v nichž byli řeholníci odsuzováni k vysokým trestům vězení. V dubnu 1950 proběhla ve dvou vlnách Akce K, kterou byly fakticky zlikvidovány mužské řehole, členové byli rozvezeni do centralizačních klášterů nebo internováni a jejich majetek zabrán.¹⁷⁰

Nátlak totalitního systému se nevyhnul ani laikům, cílil například na katolickou inteligenci¹⁷¹, na celé sociální skupiny (jakou byl selský stav, postižený násilnou

---

¹⁶² Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 26-28; Srov. TESÁŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 24.

¹⁶³ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 18-19.

¹⁶⁴ Stát žádal uznání legitimity, loajalitu a odvolání suspenze kněží, kteří se proti výslovnému zákazu biskupů zapojili do politické činnosti. Srov. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 21-22.

¹⁶⁵ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 22-23.

¹⁶⁶ Slib věrnosti republice byl požadován v jiné formulaci již na základě modu vivendi z r. 1928, ale týkal se pouze biskupů. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 34.

¹⁶⁷ Machalka a spol.

¹⁶⁸ V období poválečné obnovy (1945–1948) nastoupila do čela řeholí nová generace, zformovaná v ovzduší první republiky, jež bylo charakteristické vším jiným, jen ne vstřícností vůči katolické církvi, generace vynikajících osobností, vzdělaných, angažovaných v řadě jiných společenských oblastí. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 155.

¹⁶⁹ V procesu Mádr a spol. byla odsouzena i tehdejší generální představená boromejek M. Bohumila Žofie Langrová.

¹⁷⁰ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 153-161.

¹⁷¹ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 193-206.

kolektivizací)¹⁷² nebo se týkal obecně všech (např. povinnost civilních sňatků).¹⁷³ Na celou společnost mířila intenzivní protináboženská dezinformační kampaň, šířící lži a pomluvy o vlastizrádné činnosti, kriminalitě zástupců církve. Součástí této dehonestáční kampaně se stala i prezentace tzv. Čihošťského zázraku na přelomu roku 1949-1950.¹⁷⁴

Situace ženských řeholí včetně boromejek po nástupu komunismu

Na počátku léta 1950 působilo v Čechách a na Moravě 34 ženských řeholí se 7728 sestrami v 522 domech (z nichž 257 patřilo jednotlivým institutům). Jejich budovy již dříve přitahovaly zájem orgánů státní správy a samosprávy. Nyní svůj zájem o ně projevovala taky armáda a ministerstvo vnitra, protože se jednalo z velké části o objekty ve strategicky významných místech v pohraničí. Ovšem ani komunistický stát si nemohl dovolit řeholnice okamžitě odstranit, protože neměl odborný personál, který by je mohl zejména ve zdravotnictví a sociální péči nahradit.¹⁷⁵ Akce vyklízení ženských klášterů nazvaná Akce Ř se proto měla dotknout komunit mimo oblast zdravotnictví, sociální péče a školská zařízení pro postižené. Týkala se řádů kontemplativních, sester působících ve školách a internátech a v charitní službě v domácnostech. Oproti Akci K neproběhla najednou, ale ve více etapách. Sestry byly svezeny do centralizačních klášterů, což z ekonomického hlediska nemělo smysl, proto byly dále přesunovány na práci v lehkém průmyslu, v JZD. V dalším kroku byl snižován počet nemocnic a ústavů, kde byl ponechán řeholní personál, zejména ve větších městech, sestry byly z důvodu izolace různě stěhovány a přesunovány do zařízení na venkově a v pohraničí. Stát získal kontrolu na jejich majetkem převedením pod Náboženskou matici.¹⁷⁶ Definitivním řešením otázky ženských řeholí měla být Akce B na jaře 1953, zahrnující zrušení všech řádů a kongregací

---

¹⁷² Likvidace selského stavu (rozkulačení, perzekuce, kolektivizace) jako likvidace životního stylu byla jedním z největších zásahů komunismu do struktury české a moravské společnosti, selským stavem se nerozumí jenom rodiny usazené na největších statcích označované za kulaky nebo za vesnické boháče, ale i střední rolnická třída se zděděnými gruntů jako hlavním zdrojem obživy. V podstatě tak došlo k určitému urychlení evropských modernizačních trendů panujících v druhé pol. 20.stol., spojených s postupným přechodem od roztržité malovýroby na velkovýrobu, s rozsáhlou mechanizací, poklesem počtu lidí potřebných pro práci v zemědělství, ale k přechodu nedošlo postupně, ale skokově a nedobrovolně v průběhu pár let, což mělo hluboké dopady na změnu hierarchie vztahů (družstevník se zásadně lišil od sedláka) Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 207-208.

¹⁷³ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 212-218.

¹⁷⁴ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 35.

¹⁷⁵ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 177. Srov. TESAŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 24-25.

¹⁷⁶ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 178-179. Movitý majetek z vyklízených či převzatých budov ženských řeholí byl zčásti novými nájemci přejat a dílem prodán, hotovost a některé vklady byly převzaty státem. Nemovitý majetek prozatímně vzala do správy Náboženská matice. V roce 1955 SÚC uvalil na majetek ženských řeholí, do té doby a budoucnu opuštěný, národní správu, jejímž úkolem bylo tento majetek likvidovat převodem na jiné uživatele. Srov. TESAŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 29.

a povinný rozchod členek do civilu, ke které vlivem politických událostí (změny v SSSR po úmrtí Stalina, nepokoje v Německu, rozjitřená atmosféra kolem měnové reformy v ČR apod.) už nedošlo. Sestry byly vytlačeny na okraj společnosti, staly se státními zaměstnanci¹⁷⁷, jejich pohyb byl kontrolován (ohlašovací povinnost)¹⁷⁸, možnost doplňování dorostu znemožněna (státní souhlas s přijímáním dorostu)¹⁷⁹, octly se mimo hlavní pozornost s nadějí, že vymřou.¹⁸⁰

K situaci českých boromejek zde pro ilustraci zmíníme jen osud mateřince s nemocnicí a školou v Praze. Už 31. prosince 1948 byly všechny nemocnice zestátněny. Z kongregační Nemocnice pod Petřínem se stala pobočka Státní fakultní nemocnice v Praze, sestry zatím směly zůstat na svých pracovních místech. O rok později byly zestátněny všechny školy, tedy i školy kongregace. V noci ze 23. ledna na 24. ledna 1952 byla v mateřinci zatčena generální představená boromejek Matka Bohumila Langrová (1896-1979). Soudní proces následoval 17. června 1952 v Brně, byla smyšleně obviněna a odsouzena na 22 let žaláře. V srpnu 1952 byly všechny řádové sestry v nemocnici zproštěny služby, musely okamžitě předat nemocniční inventář, klíče a zásoby, klášter byl obklíčen tajnou policií. Následně bylo 15. srpna 1952 44 mladých sester odvezeno do textilních továren v Trutnově a okolí, ostatní sestry byly postupně rozmisťovány do sociálních ústavů nebo charitních domovů v pohraničí.¹⁸¹

V létě 1952 byly internovány všechny vyšší řeholní představené ženských řeholí v Hejnicích, cílem byla snaha ochromit morálku a soudržnost řeholních komunit, tento krok se ukázal bez efektu a představené byly postupně v roce 1954 propuštěny.¹⁸² Nemaleý počet sester byl většinou pro aktivní pomoc pronásledovaným lidem, pastorační práci, šíření tiskovin apod. vězněno a souzeno v zinscenovaných soudních procesech, jejichž cílem nebylo zastrášovat veřejnost, ale zastrášovat ostatní sestry, přinutit je k nečinnosti,

---

¹⁷⁷ Řeholní sestry byly vystaveny politické agitaci, snaze rozbít jednotu jednotlivých komunit, získat sestry pro myšlenku socialismu a v ideálním případě způsobit vlnu odchodů do civilu. Jedním z nástrojů této politiky se stalo zrušení vestiáře a jeho nahrazení platem k 1.1.1952, vydávaným jednotlivým sestrám. Srov. TESÁŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 30.

¹⁷⁸ Zavedení ohlašovací povinnosti v roce 1950 nařizovalo žádat o povolení vzdát se ze schváleného kláštera s uvedením cíle a důvodu cesty. Srov. TESÁŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 29.

¹⁷⁹ Přijímání dorostu se stalo předmětem schvalování pracovníků na poli církevní politiky a až na malé výjimky nebylo povolováno, stávajícím novickám bylo zakázáno složit sliby a představeným bylo uloženo vyvázat je z kongregace. Srov. TESÁŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 29.

¹⁸⁰ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 180-181; Srov. TESÁŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 25-33.

¹⁸¹ Srov. SCHILDBERGEROVÁ, Kristina Assumpta. *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského in VLČEK, Vojtěch. Ženské řehole za komunismu 1948–1989*, Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2003, s. 215-231.

¹⁸² Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 180-187.

v jednom z nich byla v roce 1953 odsouzena k osmi letům vězení i pozdější generální představená Vojtěcha Antonie Hasmandová.¹⁸³

Můžeme shrnout, že ke konci prvního období komunistické represe kolem roku 1960 existovaly v zásadě tři formy organizovaného života sester – charitní domovy s nějakou výrobou nebo činností v nemocnicích (úplná výměna ve zdravotnictví byla dokončena do roku 1962) nebo život v závodních internátech s prací v lehkém průmyslu.¹⁸⁴ Konkrétní situace jednotlivých kongregací byla ovlivněna řadou faktorů, počtem členek i domů, národností členek, oblastí působení (oborově i geograficky), vzdáleností sídel vyšších představených od Prahy, postojem k režimu a v neposlední řadě personálním obsazením míst jak zповědníků jednotlivých komunit, tak církevních tajemníků dané oblasti.¹⁸⁵

3.2. Situace pražského generalátu boromejek po roce 1968

V druhé části této kapitoly se dostáváme do nedávné minulosti kongregace. Začneme v šedesátých letech 20. století, kdy souběžně s reformními proudy ve společnosti došlo i v životě církve k určitému uvolnění, na což řehole okamžitě reagovaly oživením svých aktivit. Celou kapitolu uzavřeme popisem normalizace až k pádu komunismu v roce 1989 a navazující restaurace státu na principech parlamentní demokracie. V celém zmíněném období se zaměříme na život církve a řeholních společenství (především ženských) v Československu.

3.2.1. Období pražského jara

Rok 1960 lze považovat za jakýsi orientační mezník v církevní politice československého státu, který se od tvrdých represí přesunul k mírnějším prostředkům plíživé ateistické propagandy mezi věřícími, směřující k jejich zvládnutí v praktikování víry a oslabování vědomí jejich příslušnosti k církvi. Vydáním socialistické ústavy stát dokončil konsolidaci lidově-demokratického zřízení. Docházelo k postupnému uvolňování atmosféry ve společnosti, tyto změny vyvrcholily na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, v období pražského jara. Na tomto místě zmíníme některé aktivity

---

¹⁸³ Srov. VLČEK, Vojtěch. Procesy v řeholnicemi v 50.letech in VLČEK, Vojtěch (ed.) *Ženské řehole za komunismu 1948–1989*, s. 63-66.

¹⁸⁴ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 187; Srov. TESAŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 39-40.

¹⁸⁵ Srov. TESAŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 19.

v rámci české církve, které přechodné uvolnění poměrů umožnilo, a reakci řeholí na změnu atmosféry ve státě.

Katolická církev v Československu v období pražského jara

Katolická církev v Československu se na začátku šedesátých let probírala z nejtěžších represí, z vězení se postupně na amnestii vracely osoby odsouzené v začátku padesátých let. Došlo i k určitému oživení kontaktů československých úřadů se Svatým Stolicem ve snaze vyřešit neutěšenou situaci správy diecézí a obsadit řadu prázdných biskupských stolic. Tato tzv. Ostpolitik v období pontifikátu Jana Pavla XXIII. a Pavla VI. reálně nebyla příliš úspěšná. Jedním z jejích výsledků byla domluva na emigraci roky internovaného pražského arcibiskupa Josefa Berana do Říma u příležitosti jeho jmenování kardinálem, což umožnilo jmenovat nového administrátora pražské diecéze (stal se jím František Tomášek) a zajistit správu diecéze. V této době již probíhal 2. vatikánský koncil (1962-1965), kterého se František Tomášek mohl zúčastnit (v doprovodu několika pro režim spolehlivých lidí), závěrečného jednání byl již přítomen i kardinál Beran, který zde promluvil (20. září 1965) na téma svobody svědomí. Nicméně o samotném průběhu jednání koncilu a jeho závěrech pronikaly do ČSR jen omezené informace, dokumenty se šířily tajně.¹⁸⁶

Společenské změny v roce 1968, známé pod názvem pražské jaro, které byly pokusem o obrodný proces celé společnosti v čele s KSČ, přinesly i změnu postoje k církvím. Na tuto situaci zareagovali biskupové v čele s Františkem Tomáškem dopisem vládě, ve kterém vznesli devět požadavků (uzavření právní dohody se Svatým Stolicem, znovunastolení biskupů do jejich úřadu a umožnění činnosti biskupské konference, zrušení právních překážek pro svobodnou pastorační činnost, umožnění činnosti řádů a kongregací, obnovení práv řeckokatolické církve, náprava křivd u obětí protináboženské perzekuce, svobodná výuka náboženství, přístup do veřejných médií, povolení pastorační činnosti ve věznicích, nemocnicích a ústavech sociální péče). Některé z požadavků byly splněny. Kdysi internovaní sídelní biskupové se (kromě Josefa Berana) mohli znovu ujmout správu diecézí, ženské řehole mohly začít přijímat dorost, došlo ke zrušení Mírového hnutí katolického duchovenstva, k obnovení řeckokatolické církve a ustanovení Díla koncilní obnovy, které mělo koordinovat zavádění koncilních změn do praxe.¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Srov. TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 45.

¹⁸⁷ Srov. TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 47; Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 44-45.

Řeholní život v Československu v období pražského jara

Z hlediska řeholního života znamenalo uvolnění společenské situace a zmírnění represe státu benevolentnější přístup v otázce zaměstnávání kněží bez státního souhlasu v domovech důchodců či charitních domovech, povolení konání duchovních cvičení s knězem, umožnění návštěv do zahraničí i ze zahraničí, určité zrovnoprávnění řeholnic v pracovních kolektivech.¹⁸⁸ Specifickou roli hrála v době perzekucí Charita, která byla velkou a kompletně církevní organizací, nad kterou neměl stát dostatečnou kontrolu, mohla se tak stát útočištěm řady nepohodlných lidí. Snaha vyměnit v jí provozovaných zařízeních např. řeholní personál narážela na ekonomické nevýhody (potřeba většího počtu pracovníků s vyšším platem). Stát postupně přistoupil k výrazné redukci počtu charitních domovů, byly ponechány jen ty, které pečovaly o církevní osoby (staré a nemocné kněze, řeholníky). Vzhledem k pozvolnému přirozenému úbytku řeholnic díky chybějícímu dorostu byla taky ukončena jejich působnost v továrnách a zemědělství a byly přesunuty do charitních domovů, domovů důchodců a ústavů sociální péče.¹⁸⁹

Na uvolnění státního dozoru představitelé řeholí okamžitě reagovali (mužské řehole vystoupily z ilegality, ale k právnímu uznání existence řeholí nestačilo dojít) založením Konference vyšších řeholních představených řeholních společností 7. dubna 1968 a následným zvolením jejího sekretariátu, který měl zastupovat řeholní zájmy v jednáních se státem, zastupovat řehole na církevních konferencích, koordinovat jejich činnost podle zásad 2. VK a soustředit se na obnovu řeholního života včetně apoštolátu a zapojení do pastore. Po dvaceti letech docházelo ke svolání generálních a provinčních kapitul, volbě představených, částečnému obnovení činnosti (včetně navázání kontaktů s mužskou větví řehole nebo s diecézním klérem), nákupu objektů (které byly vlastnický převedeny na některé členky institutů), omezeně bylo možné přijímat dorost a poskytnout členům teologické vzdělání.¹⁹⁰

Boromejky v Československu v období pražského jara

Boromejkám přineslo období šedesátých let návrat generální představené M. Bohumily Langrové z vězení do mateřince přemístěného z Prahy do bývalého křižovnického kláštera na Hradišti u Znojma. Vrátily se i ostatní vězněné sestry a zapojily se do života v komunitách. Vzhledem k uvolnění situace mohla v roce 1970 proběhnout

---

¹⁸⁸ Srov. TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 39, 42.

¹⁸⁹ Srov. TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 44-46; Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 188.

¹⁹⁰ Srov. TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 50-51. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 189.

i řádná generální kapitula, která zvolila novou generální představenou M. Vojtěchu Antonii Hasmandovou a ukončila tak právně neregulérní situaci v ústřední správě kongregace. Přestože existence kongregace byla nepochybně nesena věrným skrytým životem celého společenství sester, nelze pominout výraznou roli, kterou v této době jistě hrály silné osobnosti s autentickou duchovní zkušeností. Takovými charismatickými osobnostmi byly nepochybně i obě zmíněné generální představené – M. Bohumila i M. Vojtěcha. Zejména M. Vojtěcha se v následujících letech stala hybatelem snahy o obnovu kongregace, o proniknutí koncilu do života kongregace, o duchovní prohloubení sester. V tomto úsilí spolupracovala s řadou vynikajících kněží, kteří se také vrátili z vězení, ze začátku s P. Zvěřinou, později především s P. Janem Evangelistou Urbanem a P. Janem Víchou.

V začátku sedmdesátých let se podařilo navázat zpřetrhané kontakty s ostatními generaláty boromejek, v roce 1970 vznikla nově v Římě Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského sdružující právně samostatné větve boromejek, jejím cílem bylo napomáhat sdílení charismatu a spirituality, vzájemná pomoc jak duchovní, tak materiální. V roce 1974 vznik Federace schválil Svatý Stolec. Federace v duchu výzvy *Perfectae caritatis* spolupracovala na zkoumání tradic boromejského společenství, plodem této snahy bylo vytvoření Federálního direktáře s texty duchovní povahy týkající se rozvinutí pojmů kontempace, milosrdenství, charisma a spiritualita. Tento direktář byl koncipován jako duchovní strava a povzbuzení sester k prohlubování svého povolání.

V roce 1976 proběhla další generální kapitula, která zvolila na druhé volební období generální představenou opět Matku Vojtěchu. Toto období je také spojeno s přepracováním konstitucí podle směrnic koncilu (schváleny v roce 1980 Janem Pavlem II.), s řadou zásadních praktických změn vyvolaných koncilem, nejnápadnější bylo přijetí denní modlitby církve (breviáře) náhradou za modlitbu latinských mariánských hodinek a modernizace řeholních šatů. V úvahách o vlastní řeholní identitě se nově v dokumentech vlastního práva objevily pojmy charisma, spiritualita. Vzhledem k zásadní roli, kterou v novodobých dějinách kongregace zastávala M. Vojtěcha, přiblížíme zde v krátkém exkurzu její životopis.

Exkurz: Matka Vojtěcha Antonie Hasmandová (1914-1988)

Matka Vojtěcha, rodným jménem Antonie Hasmandová, se narodila 25. března 1914 v Huštěnovicích na jižní Moravě ve zbožné katolické rodině, v raném dětství jí zemřela matka, k otci měla silný citový vztah. Ve 13 letech se stala školní kandidátkou ve Frýdlantě nad Ostravicí, později v Praze vystudovala

učitelský ústav. Své věčné sliby složila v roce 1940 v Praze. Pracovala jako učitelka, v době 2. světové války jako ošetřovatelka nemocných. Od roku 1950 byla místní představenou v komunitě v Prachaticích. Zde na pokyn M. Bohumily poskytla azyl knězi uprchlému z internačního tábora, po udání byli oba v roce 1952 zatčeni (později byly zatčeny ještě další sestry). Sestra Vojtěcha byla odsouzena za špionáž a velezradu na 8 let vězení, které strávila ve věznici v Pardubicích, během věznění onemocněla tuberkulosou, její zdravotní stav se zhoršil. Ve vězení byla velkou oporou dalším vězenkyním. Byla propuštěna na amnestii v roce 1960, dalších 10 let působila v charitním domově ve Vidnavě v Jeseníkách. Od roku 1963 byla pod trvalým dohledem Státní bezpečnosti. V roce 1970 byla zvolena generální představenou kongregace, následně byla zvolena ještě na dvě další volební období (1976. 1982). Zemřela v lednu 1988 na nádorové onemocnění plic. Řídila kongregaci v době bezprostředního přijímání koncilních změn (modlitba církve, hábit, konstituce). V době normalizace rozhodla o tajném přijímání dorostu, v Praze a Brně vznikly malé tajné komunity, ve kterých tyto sestry procházely počáteční formací. Matka Vojtěcha spolupracovala s řadou výrazných osobností katolické církve, zavedla KORŽ (kapituly obnovy řeholního života) – texty určené k zamyšlení sester v rámci měsíční rekolekce, které se spolu s oběžníky staly nástrojem jejího formačního vlivu na kongregaci. Duchovně doprovázela i mnoho lidí mimo kongregaci včetně některých kněží. Podpořila pozitivně vliv charismatické obnovy Zemřela v pověsti svatosti, probíhá proces jejího blahorečení.

3.2.2. Období normalizace

Vstupem vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 byl obrodný proces v ČSR potlačen a po stranických čistkách země vstoupila do období normalizace včetně návratu k systematicky represivní církevní politice.

Situace katolické církve v období normalizace

Schválení nové koncepce církevní politiky 22. května 1970 vedlo k ukončení činnosti Konference vyšších řeholních představených, v roce 1971 bylo definitivně zamítnuto uznání právní existence řádů a kongregací, opětovně bylo zakázáno přijímání ženského řeholního dorostu a zřizování komunit mimo místa působnosti v sociálních ústavech. Bylo zrušeno Dílo koncilní obnovy, obnoveno Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*. Normalizace v letech 1972-1989 byla charakteristická snahou o ideologickou výchovu zaměřenou na potlačení religiozity obyvatelstva, izolaci církve, podporu kolaborujícího mírového hnutí kněží.¹⁹¹ Perzekuce spočívala v neustálém špehování, domovních prohlídkách, trestech za držení samizdatové literatury apod.

---

¹⁹¹ Srov. TESÁŘ, P. Ženské řehole v období totality, s. 54.

V době socialismu můžeme pozorovat postupné oddělení tří proudů církevního života a jejich vnitřní diferenciaci. Toto rozdělení na církev domácí oficiální, domácí skrytou (podzemní) a exilovou bylo fakticky vynuceným důsledkem útlaku a církev si ho nikdy nepřála. Rozdělení v rámci domácí církve bylo dáno reakcemi na státní politiku, rozdělení na domácí a exilovou korespondovalo s vlnami emigrace.¹⁹²

Ve vztazích mezi Vatikánem a státem došlo ke zlomu kolem roku 1978 v souvislosti se zvolením papeže Jana Pavla II., který díky své zkušenosti s komunismem vystupoval cíleněji a s větší razancí a pro země východního bloku představoval povzbuzení a novou naději. Státní orgány v ČSR se snažily minimalizovat dopady této volby. Došlo k jednoznačnému odsouzení kolaborantského mírového hnutí kněží ze strany Svatého stolce. V roce 1983 byl promulgován nový CIC, který byl jedním z plodů obnovy iniciované 2. VK. Jan Pavel II. byla i velkou posilou pro stárnoucího arcibiskupa Tomáška, kterému dodával odvalu.¹⁹³

Situace řeholí v období normalizace

Mužský řeholní život byl v zásadě zatlačen do ilegality. Mladí adepti pocitující povolání k zasvěcenému životu hledali možnosti života v rámci skrytých komunit, které se pokoušely vést regulérní řeholní život, byť pod tlakem státní policie, postupně se učily, co to obnáší, a přitom hledaly i nové formy působení vynucené společenskými okolnostmi. To platí především pro skupiny, které měly to štěstí, že se jich ujali starší řeholníci s velkou životní zkušeností, často žalární (např. františkán Jan Baptista Bárta). Tito řeholníci již byli v kontaktu se světovými centry svých řádů a kongregací a měly jejich podporu. V těchto skupinách ovšem nebylo možné rozvinout řádovou činnost v její plnosti a v souladu s cíli zakladatelů, projevovala se kombinace upřímné snahy s určitou naivitou, která byla důsledkem zjednodušených představ o řádovém životě. To mělo vliv na krizi povolání prožívané po revoluci r. 1989.¹⁹⁴

Řada ženských kongregací také vstoupila do kontaktu se strukturami skryté církve, ve které působili v ilegálně řeholníci, duchovní bez státního souhlasu i tajně svěcení kněží, a přistoupila k budování komunit tajných řeholnic, které žily v civilních povoláních v „domečcích“ obvykle ve městech a poskytovaly formaci nově příchozím adeptkám.¹⁹⁵ Typickým znakem pro toto období byl stále se snižující počet sester v produktivním věku

---

¹⁹² Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 239-241.

¹⁹³ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 53-54.

¹⁹⁴ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 265.

¹⁹⁵ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 177.

schopných práce, což si vyžádalo větší podíl civilních pracovníků v jednotlivých ústavech, redukci jejich počtu i omezení činnosti jen na vlastní charitní domovy. Kritické období nedostatku řeholního personálu nastalo v průběhu osmdesátých, někde až v devadesátých letech. Až pokynem Sekretariátu vlády ČSR pro věci církevní ze dne 29. srpna 1988 o přijímání členek do ženských řeholí (motivovaným pragmaticky získáním levných pracovních sil) byl zákaz vstupu nového dorostu zrušen, na což reagovala jednotlivá společenství okamžitou legalizací svých tajně přijatých řeholnic.¹⁹⁶

Výše zmíněná charakteristika platí i pro české boromejky. Z hlediska organizačního bylo kromě průběžného rušení filiálek pro snižující se počet práce schopných sester důležitou změnou (resp. právním dořešením již existující situace) zánik albrechtické provincie boromejek a její definitivní přiřazení k pražskému generalátu.

Exkurz: Albrechtická provincie boromejek

Slezsko a oblast Jeseníků je z hlediska historie Československa zcela specifická oblast, kde se mísily vlivy německé, polské a české (moravské), posouvaly se hranice násilnými vojenskými národnostně (a ekonomicky – např. přístup k uhelným dolům) motivovanými střety, střídaly se státní útvary. V těchto oblastech téměř všude působily boromejky převážně německé národnosti spadající pod mateřinec v Třebnici. Tato větev vznikla (ne zcela jednoduchým) oddělením od Prahy v průběhu druhé poloviny 19. století a její působnost zahrnovala Slezsko a oblasti při polsko-české hranici na území obou států. Na území Československa byla soustředěna pod samostatnou provincií se sídlem v Městě Albrechticích, kde sestry ve třicátých letech 20. století stavěly provinční dům a nemocnici. Po 2. světové válce došlo vzhledem k riziku konfiskace („německého“) majetku těchto sester, jejich částečnému odsunu (staly se základem samostatného generalátu v Grafschaftu ve Východním Německu) a reálným státním hranicím se souhlasem Svatého Stolce k oddělení albrechtické provincie od Třebnice a podřízení pod český pražský generalát. Německé sestry, které zde zůstaly, se ocitly ve státě, který je považoval za nepřítele, podřízeny ústřední správě, kterou nepovažovaly pro sebe za legitimní. S uplývajícím časem pochopily (jako mnozí jiní odsunutí Němci), že tato situace není krátkodobé provizorium, ale definitivní stav. Trvalo desítky let, prakticky dvě až tři generace, než došlo k faktickému naroubování na Prahu, přestože zde bylo společné charisma a společné historické kořeny.¹⁹⁷ Až v roce 1980 došlo k oficiálnímu právnímu zrušení provincie Svatým Stolicem a k jeho přiřazení k Praze.

---

¹⁹⁶ Srov. TESÁŘ, P. *Ženské řehole v období totality*, s. 56-57; Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 177.

¹⁹⁷ Velkou roli ve smíření zde sehrála obětavost a nezdolnost lásky M. Aleny Bártové, která byla do Města Albrechtic poslána jako česká provinční představená. V osmdesátých letech došlo k zániku provincie a definitivnímu sloučení s pražským generalátem.

Matka Vojtěcha se aktivně snažila o prohloubení duchovního života sester a udržení vzájemných kontaktů se všemi komunitami (včetně tajných). Ve snaze vzdělávat sestry spolupracovala s (koncilem inspirovanými) teology, kteří jí pomáhali vytvářet formační materiály, týkající se boromejské spirituality i obecně zasvěceného života. Největší myšlenkový vliv na spiritualitu kongregace měl v době normalizace františkán P. Jan Evangelista Urban a později kapucín P. Jan Vícha. Kromě jiného zpracovávali podle tematického zadání Matky Vojtěchy texty předkládané sestrám pro měsíční rekolekce (KORŽ), byl to jeden z tehdy dostupných způsobů trvalé formace sester, do kterého se významně promítal pozitivní postoj těchto teologů ke koncilní obnově i jejich autentické zaujetí pro krásu a hodnotu zasvěceného života. Oba byli i obětavými zpovědníky a zkušenými duchovními vůdci.

Exkurz: Jan Evangelista Urban

Jan Evangelista Urban, řeholní kněz, františkán, 1901-1991, zakladatel Sester apoštolátu sv. Františka. V 17 letech vstoupil do františkánského řádu, 1923 byl vysvěcen na jáhna, 1924 biskupem Sedlákem v Praze na kněze. V letech 1925-1930 studoval na Filozofické fakultě UK. Založil studijní ústav Studium catholicum, psal pastoračně orientovanou duchovní literaturu. V roce 1938 se stal provinciálem františkánů v Čechách a na Moravě. Dal podnět ke stavbě několika kostelů. Jako duchovní rádce vedl členy Katolické akce, České ligy akademické a katolické lékaře Společnosti sv. Lukáše. Pořádal přednášky, exercicie. V r. 1950 byl zatčen, odsouzen na 14 let, propuštěn v r. 1963, žil v Nespekách po dozorem StB. Kolem roku 1968 mohl krátce působit v kněžské službě, než mu byl opět odňat státní souhlas. Od r. 1981 až do své smrti žil v péči řeholních sester v Nespekách. Jeho aktivity se na přelomu šedesátých a sedmdesátých let soustředily na budování nové kněžské identity v duchu koncilních idejí a na obnovu katolické zbožnosti. Jeho tehdejší činnost můžeme považovat za typickou pro kněžský typ, který vynikl již v předválečné době, byl utvrzen ve víře ve vězení v padesátých let a v době svobody se nadchl pro společenskou a církevní obnovu. Léta 1968–1973, kdy získal státní souhlas, byla léta intenzivní práce pro Apoštolát, dále organizoval exercicie, zpovídal a vedl mnoho věřících, přednášel v cyklu *Živá teologie*, věnoval se katolickým lékařům. Jeho zájem o obnovení kněžské spirituality vyniká zvláště ve dvou sbornících promluv. Jedná se o *Duchovní slovo pro dnes a zítra*, což jsou jeho přednášky z teologicko-pastoračních kurzů z r. 1969, v nichž se snaží kněze přivést k obnově charismatické povahy jejich povolání při zdůraznění radikálně nového chápání kněžské služby a při současném prohloubení kontemplace, a o soubor *Vzrůst ke Kristu*, rovněž z r. 1969, což je jakási učebnice spirituality pro kněze a laiky v samizdatové podobě, v níž autor rozebírá např. všeobecné povolání ke svatosti podle nauky koncilní konstituce *Lumen gentium*.¹⁹⁸

---

¹⁹⁸ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 131-133.

Exkurz: Jan Evangelista Jiří Vicha

Narodil se 1923 ve Skřípově u Opavy, v roce 1940 nastoupil do noviciátu Menších bratří kapucínů v Praze, v roce 1945 složil věčné sliby, v roce 1948 byl vysvěcen na kněze. Odešel do komunity v Olomouci, kde pokračoval ve studiu a kde byl v dubnu 1950 v rámci Akce K zadržen, internován v Želivě a posléze poslán k PTP na Slovensko, odkud byl propuštěn ze zdravotních důvodů. Pracoval jako účetní a byl v kontaktu s ostatními kapucíny i jinými ilegálně působícími katolíky. V roce 1961 byl zatčen a odsouzen na 14 let vězení za maření státního dozoru nad církvemi, zde taky začal psát své první básně, byl propuštěn až v roce 1967. V roce 1968 mohl nastoupit do duchovní správy ve Fulneku, následovala léta mimořádně obětavé služby zejména řeholním sestrám, kdy dával četné exercicie, zpovídal, přednášel, psal. V letech 1974-1991 byl provinciálem kapucínů a snažil se co nejvíce udržovat s bratřími kontakt. Poslední roky života mu ubývalo fyzických sil, byl svědectvím hluboké lásky k Bohu i lidem kolem sebe. Zemřel v r. 1997.

3.2.3. Sametová revoluce a vstup do třetího tisíciletí

Události listopadu 1989 spojené s pádem komunismu ve východním bloku znamenaly pro církve zásadní změnu prostředí, ve kterém měla nadále žít a působit. Přizpůsobení této rychlé změně a znovunalezení vlastního autentického místa v jiných společenských podmínkách bylo hlavním tématem desetiletí bezprostředně navazujících na sametovou revoluci. Spolu s celou církví procházely rychlým sledem změn i řehole, včetně boromejek.

Situace katolické církve v Československu po roce 1989

Proměnu společenské situace i duchovní atmosféry v Československu na konci osmdesátých let signalizovala už Velehradská pouť v roce 1985 (u příležitosti 1100 let od úmrtí sv. Metoděje), která svým rozsahem a odvahou věřících zaskočila i komunisty. Jako duchovní příprava na tisícileté výročí mučednické smrti sv. Vojtěcha bylo kardinálem Františkem Tomáškem v adventu roku 1987 vyhlášeno Desetiletí duchovní obnovy národa, jeho jednotlivé roky byly zaměřeny na různé oblasti života a svěřeny pod ochranu českých národních světců. Listopadovým událostem v roce 1989 bezprostředně předcházelo slavnostní svatořečení přemyslovské princezny Anežky České v Římě 12. listopadu 1989, kam se z Čech za nemalých obětí vypravilo množství věřících, aniž by jim v tom státní aparát byl schopen účinně zabránit. Znovuzískání občanské svobody bylo jednoznačně přičítáno příměsí sv. Anežky a církve měla (z důvodu své předchozí

perzekuce i díky angažovanosti některých výrazných osobností katolické církve v disentu) značnou společenskou prestiž.

Až větší časový odstup od událostí umožnil zpětnou reflexi katolické spirituality v období 1948-1989, která byla do značné míry určována nutností reagovat na celospolečenské události i jistými rozpory, v kterých vedle věroučných a kulturních tradic, mentálních stereotypů a historických reminiscencí hrálo podstatnou úlohu vnitřní rozdělení církve, zapříčiněné tlakem komunistického režimu, a v mnohém ohledu také vnitrocírkevním vývojem. Při snaze porozumět této spiritualitě si musíme být vědomi paradoxů, v nichž žila katolická komunita v poválečném Československu. Omezení činnosti znamenalo intenzifikaci snah o obnovu, důraz na významné osobnosti a jejich kreativní jednání byl vyvažován rolí masy věřících, snažící se přežít ‚těžké časy‘, ale současně svou konzervativností garantující udržení lidových náboženských tradic, viditelnější mužský prvek byl ve skrytu podporován neviditelným ‚ženským světem‘, který byl pro uchování katolické identity zřejmě nejvýznamnější složkou církve.¹⁹⁹

Co se týká nových směrů a hnutí, v českém a moravském prostoru se v období normalizace, ale ‚masověji‘ až v průběhu 80. let, rozvinulo zejména tzv. charismatické hnutí, jehož akcenty dokládají jednak vliv nekatolických evangelikálních proudů na český katolicismus, jednak potřebu hledat niternější podobu zbožnosti, založenou na osobním vztahu k Bohu. Na rozdíl od evangelických a evangelikálních společenství mělo katolické charismatické hnutí výrazně církevní formu, usilující o upevnění jednoty uvnitř církve. Také rozvoj tohoto hnutí, jehož centrem se stalo Brno, vytvořil na sklonku osmdesátých let v českém katolicismu dojem, že je svědkem jakési obrody náboženství ve společnosti, dojmu, který se v průběhu devadesátých let ukázal zčásti jako mylný.²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Od poloviny 19. století provázel světový katolicismus pozoruhodný jev, ženy byly sice vyloučeny z většiny církevních služeb, ale staly se velmi aktivními v řádových společenstvích a charitativních dílech. Katolicismus se tak stal ‚náboženstvím žen, které řídili muži‘. V českém prostředí 2. poloviny 20. století můžeme v této ženské spiritualitě postřehnout tři výraznější fenomény: 1/nevšední věrnost církvi a vlastním komunitám u řeholních sester, které byly perzekuovány, mimo vlastní práci a duchovní povinnosti pomáhaly perzekuovaným osobám, v náročných podmínkách pokračovaly v činnosti řádu, angažovaly se v ilegálních aktivitách, řada z nich byla vězněna. Fakt, že nepodlehly štvavým kampaním a dokázaly se obětavě přizpůsobit těžkým životním okolnostem, je málo nápadným, ale důležitým svědectvím víry. Z náročného čtyřicetiletí vyšly oslabené, ale s nezpochybnitelným morálním kreditem. 2/ ženy intelektuálky, sdílející osud katolické inteligence, věznění, perzekuce, spojovaly horoucí vztah k národu, vědeckou práci, katolickou víru. 3/ženy, které vysvětil biskup skryté církve Felix Davídek (v duchu jeho originální teologické koncepce, o které si myslel, že předjímá vývoj v církvi), bezprecedentní jev v moderním katolicismu a důvod rozkolu v rámci skryté církve na Moravě. Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 239-270.

²⁰⁰ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 265.

Začátek třetího tisíciletí položil před církev řadu výzev, jednou z nich je například otázka organizace církevní a farní správy tak, aby odpovídala skutečným potřebám věřících, jejich reálnému výskytu, potřebě podílet se na životě farní buňky, aktuálnímu počtu duchovních v diecézi apod. Další výzvou je odluka církve od státu, která se v mediální diskusi zužuje na debaty o restitucích a vyplácení majetkových náhrad, tedy nápravu historických křivd a hmotné zajištění, přesto se zdá pro budoucnost církve mnohem důležitější to, jestli se podaří vychovat jednotlivé věřící ke zralosti v postoji aktivního přihlášení k církvi, k identifikaci s její viditelnou strukturou, ochotě přijmout spoluzodpovědnost, uvažovat v intencích solidarity. Jsou to vlastnosti, které jdou proti sklonům dnešní společnosti, proti atmosféře nezájmu a lhostejnosti, uzavření se do prostoru soukromí, odmítnutí struktur, jasně definovaných hodnot apod.

Řeholní život v Čechách v současnosti

V průběhu 40 let komunistické vlády došlo k propadu počtu řeholnic přibližně ze 7800 na 2415, tedy na třetinu. Tento propad byl v naprosté většině na vrub přirozené úmrtnosti a faktické nemožnosti přijímat dorost, v menší míře se na něm podílelo vysídlení nebo odchody. Jakkoli řeholnice dokázaly, že především v sociální sféře jsou nepostradatelné a že s tím nic nesvedl ani komunistický režim, pro svobodnou dobu to neznamenal nějaké automatické trvalé zvýhodnění. V době společenského entuziasmu v začátku devadesátých let se těšily spontánně určité prestiži, ale s odstupem let docházelo k rychlé proměně mentality společnosti, uplatnění konzumu, individualismu apod. (jak již bylo zmíněno dříve), a role věřících včetně řeholníků se musela posunout z pozice těch, kterým je věnována pozornost, protože ‚mnoho vytrpěli‘, do pozice těch, kteří ve zmatku hodnot mají jasno o své identitě a poslání. Nepřirozená věková struktura s oslabením několika generací zůstala dlouho jejich handicapem.²⁰¹ Nedá se popřít, že se nenormální situace, kdy byli noví členové přijímáni tajně, s omezenou možností formace a života v komunitě, podílela po roce 1989 na mnohých zklamáních a bolestných odchodech. Na druhou stranu bez ilegálně přijatých řeholníků by řehole téměř jistě nepřežily a o své místo by se ani nemohly pokusit bojovat.²⁰²

Řeholní instituty současnosti jsou ve společnosti početně naprostou minoritou, která potřebuje jasné vědomí o smyslu této své nepatrné přítomnosti. Z hlediska vzájemných vztahů je zřejmá tendence k prohlubující se spolupráci, společným postupům, jednáním s představiteli církve, státu apod. Nástrojem takové spolupráce mohou být obnovené

²⁰¹ Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 192.

²⁰² Srov. BALÍK, S. – HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 177.

Konference vyšších řeholních představených i praktické formy spolupráce institutů na podobné činnosti (oborově) nebo ve stejné místní církvi (místně). Tradiční je spolupráce mužských a ženských větví stejné řehole. Dalším rysem je nutnost solidarity, vyjádřená nejen vzájemnou modlitbou, ale i hmotnou spoluprací, materiální podporou při investování, solidárním přístupem při restitucích majetku atd.

Současná situace boromejek

V lednu 1988 zemřela M. Vojtěcha Hasmandová a generální kapitula zvolila novou ústřední správu kongregace, která o několik měsíců později musela čelit zásadní proměně politické a společenské situace. Již od roku 1988 bylo povoleno přijímat nový dorost, současně vystoupily z utajení sestry přijaté za normalizace. V začátku devadesátých let přicházelo poměrně velké množství žadatelek o přijetí, což dávalo naději na období rozkvětu. V této atmosféře se kongregace rozhodla usilovat o restituce zestátněného majetku a návrat na dřívější působiště, především o návrat do petřínské nemocnice v Praze. K převzetí nemocnice zpět do rukou Kongregace došlo k 1. říjnu 1993, již předtím byl obnoven přilehlý kostel sv. Karla Boromejského (kde byl za komunismu sklad).²⁰³ Změna zřizovatele nemocnice vedla k odchodu velkého počtu dosavadních zaměstnanců, což kladlo zvýšené nároky na pracovní nasazení sester, které do nemocnice nastupovaly. Ponechat mateřinec na Hradišti nebylo vzhledem k narůstající agendě spojené s obnovováním činnosti možné, navíc v Praze chyběly kapacity pro ubytování sester, které nastupovaly pracovat do nemocnice. Pro obnovený mateřinec byla vybrána budova bývalého Šporkova paláce, kde sestry dříve působily v sirotčinci a kde byla nyní škola pro děti s poruchou zraku, spor o uvolnění budovy se táhl řadu let a byl provázený emotivní dehonestáční mediální kampaní.²⁰⁴

Na příkladu mateřince spojeného s nemocnicí můžeme vidět, v jak hektické atmosféře a provizorních podmínkách probíhal život kongregace v devadesátých letech. Na konci devadesátých let se ukazovalo, že existence pod neustálým tlakem přemíry práce ohrožuje duchovní život společenství, navíc je neslučitelná s tradičním rámcem řeholního života, ke kterému byla tendence se vracet. Prvním krokem k vymanění se z tlaku na upřednostnění činnosti před existencí se stalo obnovení požadovaných podmínek pro absolvování kanonického noviciátu (které za socialismu nemohly být zachovány), tedy uvolnění sester ve formaci z pracovních úvazků. Navíc vlna přicházejících byla

---

²⁰³ Opětovné posvěcení opraveného kostela sv. Karla Boromejského 22.8.1993 pražským arcibiskupem kardinálem Miloslavem Vlkem.

²⁰⁴ 13.9.1996 posvěcení nového mateřince v domě sv. Notburgy v Praze.

vystřídána podobně prudkou vlnou odcházejících sester, a to i sester po slibech, což prohlubovalo atmosféru nejistoty. S odstupem více než dvaceti let se dá vyzorovat, že situace po sametové revoluci v něčem kopírovala situaci šedesátých let v Evropě, po vlně entuziasmu přišel propad do pochyb, chaosu a konfrontací, aby se postupně dospělo k vykrytalizování nové situace kongregace.

Generální kapituly, které probíhaly v odstupech šesti let, se kromě volby ústředí věnovaly i aktualizaci vlastního práva, tedy konstitucí (přepřacované konstituce byly schváleny 5. srpna 1999 papežem Janem Pavlem II.), které byly upraveny podle CIC z roku 1983 a doplněny o řadu hlavně praktických věcí týkajících se správy kongregace, později směrnic, které v návaznosti na konstituce rozvíjely do větších podrobností jednotlivá témata. Na příkladu generálních kapitul lze dokázat, jak náročný byl požadavek na dialog a společné rozlišování v situaci společenství s generační i kulturní diskontinuitou, navíc trvale čelícímu tlaku pochybností, nejistoty o identitě, požadavkům na výkonnost a převzetí zodpovědnosti. Nicméně obecně se dá říct, že celkové úsilí sester se postupně posouvalo k novému uchopení identity, snaze vybřednout z ulpění na detailech k uvažování více koncepčnímu, k individualizaci a prohloubení formace, k vyzdvihnutí priority duchovního života a věrné modlitby jednotlivců i komunit apod.

Současný stav kongregace je početně desetinou její velikosti v době největšího rozvoje (v roce 2012 měla kongregace 139 sester a 4 novicky), je pestrou přehlídkou profesí, ale majoritně se stále zaměřuje na službu ve zdravotní a sociální sféře s tím, že se sestry zapojují do nových aktivit v těchto oborech (např. nemocniční kaplanství). Otázky, které si kongregace dnes klade na poli apoštolátu, se netýkají tolik slučitelnosti činností s charismatem, jako spíše udržitelnosti těchto činností v podmínkách současné tržní společnosti, nutnosti rozsáhlých investic, manažerských rozhodnutí a neustálého poklesu počtu členek.

4. Proměna základních rysů spirituality boromejek v průběhu 20. století v českém prostředí

Koncilní otcové na 2. VK použili pro vyjádření podstaty církve biblický obraz putujícího Božího lidu, aby kromě jiných aspektů vyjádřili, že má dějinný charakter. K podstatě církve náleží skutečnost, že vstupuje do dějin lidstva a je s ním na cestě. Je církví putující²⁰⁵, posilovanou Duchem svatým, aby neochabla a aby se stále obnovovala, dokud touto „cestou kříže nedojde ke světlu, které nezapadá“.²⁰⁶

Zasvěcený život jako neoddělitelná součást církve²⁰⁷ je životem poutníků jak v jednotlivcích, tak v celých společenstvích. K dynamice cesty patří proměnlivost prostředí, okolností a podmínek i vnitřní proměna toho, kdo po cestě kráčí. Právě tento dějinný aspekt chceme zohlednit v následující kapitole, ve které se znovu vrátíme ke konstitutivním prvkům řeholního života prožívaným specifickým způsobem v boromejské spiritualitě (jak jsme se je pokusili nastínit v první kapitole) a pokusíme se sledovat jejich vývoj a proměnu v průběhu 20. století v českém prostředí (nejvýraznější historické momenty byly stručně zachyceny ve druhé a třetí kapitole). Vycházíme z přesvědčení, že Bůh vstupuje právě do konkrétních historických momentů, aby z nich vytvářel dějiny spásy. Smyslem našich úvah je postřehnout na pozadí těchto konkrétních dílčích linií proměny působení Ducha svatého v kongregaci, zachytit směr, kterým ji v živém organismu církve vede, a nejvýraznější témata, která můžeme chápat jako znamení doby. Z hlediska času se díváme zpět, podobně jako putující lid Izraele pohlížel na cestu, kterou s Hospodínem ušel, přemýšlel nad tím, co se na ní stalo, a ukládal ji do své kolektivní paměti.

Život řeholního společenství je komplexní skutečností, na kterou se můžeme dívat z různých úhlů pohledu. Pro potřeby této kapitoly, ve které se zaměříme na boromejky, si vybereme dva, inspirované titulem milosrdné sestry, pokusíme se podívat na kongregaci v jejich podstatných rysech pohledem milosrdenství a pohledem sesterství.

---

²⁰⁵ Jako nástroj spásy putuje církev časem. Srov. MULLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 638.

²⁰⁶ LG 9.

²⁰⁷ Srov. LG 44.

4.1. Rozměr milosrdenství

Pro boromejky je milosrdenství základní ‚barvou‘ jejich existence, která má v životech jednotlivých sester různý ‚odstín‘. Zaměříme se na to, jak se v čase proměnilo prožívání jejich identity, společného života i poslání ve vztahu k milosrdenství, které jsou povolány do svého života na všech těchto rovinách vtělit. Vzhledem k tomu, že se v praxi prolínají, je níže použité schématické oddělení těchto rovin nutně v něčem zkreslující.

4.1.1. Identita boromejky v milosrdenství

Celou historií boromejek se prolíná původní povolání k milosrdné službě trpícímu, ve kterém vidí Boha, tedy povolání k milosrdenství v kontemplaci, ale v každé době se s ním sestry trochu jiným způsobem identifikují. V této podkapitole se zaměříme na některé změny pohledu.

Pohled na charisma milosrdenství

První otázkou, kterou si klademe, je, jak se u sester změnilo porozumění samotnému pojmu v kontemplaci žitého milosrdenství. Pro zbožnost počátku století je Bůh milosrdný, protože nabízí hříšníkovu spásu, protože za tuto spásu je ochoten zaplatit obětováním sebe sama. V centru pozornosti stojí ukřižovaný Ježíš, postoj sestry je především postojem vděčnosti za dar spásy, který odplácí věrností, horlivostí, zbožností, postojem kajícího úsilí již nikdy Boha neurazit, nepromarnit milost a snažit se působit na své okolí, aby ani oni nepromarnili Boží milostivou nabídku.²⁰⁸ Hrůzy válečné mašinérie nebo hospodářské krize mohly generovat těžké otázky o smyslu tak nepochopitelného utrpení a přítomnosti Boha v něm. Vliv sekularizace, posílený desetiletími socialismu, vytlačil náboženství na okraj společnosti a pozornosti lidí, kteří přestali rozumět základním náboženským kategoriím. Bůh, který nabízí spásu, vykupuje, očišťuje od hříchu apod. se stal nesrozumitelným pojmem. Mnohem srozumitelnější je obraz uzdravení, ošetřování, milosrdenství ve smyslu slitovné péče o lidské rány a utrpení, neodsuzující přijetí člověka jako trpícího nemocného. Být řeholnicí již není jen úsilí o dokonalost, ale také cesta přijetí milosrdné lásky pro sebe sama ve vlastní ubohosti a zraněnosti. Boromejka je tou, která se sklání k potřebnému, ale i tou, jež stojí v solidaritě s potřebnými jako jedna z nich, se stejně velkou potřebou lásky a se stejnou

---

²⁰⁸ Srov. *Konstituce 1921*, čl. 1, 8.

chudobou. Ve formulaci slibu se to odrazilo v doplnění formulace o závazek „žít z Božího milosrdenství“.²⁰⁹

I s vědomím toho, že došlo ke změně některých důrazů, ale můžeme celkově říct, že chápání charismatu se změnilo poměrně málo, více se o něm mluvilo (samotný pojem charisma se objevil v textech řeholí až po koncilu) a přemýšlelo, ale do značné míry zůstalo stabilní. Nejistota a ztráta důvěry v aktuálnost a životaschopnost, které se ve vlnách objevily v nedávné minulosti kongregace, nezpochybňovaly hodnotu milosrdenství (Božího ani lidského), ale pochybovaly o způsobu, jakým je prožíváno, týkaly se tedy modelu spirituality, který se jevil málo vitálním a nemoderním. Konfrontace s nově vznikajícími církevními hnutími a formami zasvěceného života, které ve své existenci prožívaly intenzivní fázi prvotního rozmachu (podobně jako ji prožily novověké řeholní kongregace na přelomu 19.-20. století), dala ještě více vyniknout dojmu zastaralosti a všednosti. Toto zpochybnění boromejského způsobu života se podílelo na vlně odchodů sester v devadesátých letech, která provázela rozpad dosavadní zakonzervované podoby existence. S odstupem více než dvaceti let se tato bouřlivá doba jeví jako přirozeně očekávatelná životní fáze sociální skupiny, jejíž model existence prodělal svůj vrchol v meziválečném období a v době 2. světové války a nastoupil cestu svého rozpadu, uměle zpomaleného zakonzervováním v době socialismu. Podobnou dynamiku s různým načasováním jsme mohli pozorovat ve všech ostatních generalátech boromejek. Přes svoji nepopíratelnou bolestnost je znamením naděje na obnovu, v níž by měl být v následujících generacích vytvořen a kodifikován do kanonické formy aktualizovaný boromejský model vtělení charismatu milosrdenství do současnosti. Rychlost společenských změn (jejich vlivu je apoštolsky činný život vystaven intenzivněji než kontemplativní) může být příčinou, že celý tento relativně pomalý proces krystalizace modelu života bude pod neustálým tlakem zrychlit a nedojde dlouhodoběji do fáze stability.

Věrnost životu v zasvěcení

V druhé části této podkapitoly se zmíníme o faktorech, které ovlivnily osobní vnitřní život sester. Můžeme pozorovat, že v důsledku vnějšího útlaku a omezení jak praktikování zbožnosti tak uplatnění v apoštolátu v dobách totalit se u některých sester projevila snaha zachránit vlastní identitu věrným zakonzervováním toho, co jim bylo ještě ponecháno, u jiných se více projevila tendence k prohloubení, růstu směrem dovnitř,

---

²⁰⁹ Srov. *Konstituce 2000*, čl. 13.

k intenzivnější osobní zkušenosti důvěrného vztahu s Bohem (která se například velmi zřetelně projevila v autentickém duchovním růstu vězňených sester v situaci radikálního omezení jejich dosavadního způsobu života nebo v modlitební zkušenosti spojené s kontaktem s charismatickou obnovou). Nabízí se paralela s izraelským národem v babylonském vyhnanství, který se snažil uchovat svoji náboženskou paměť na Hospodinovy činy v situaci ztráty chrámu jako podstatného symbolu Boží přítomnosti a zároveň procházel zásadní proměnou způsobu prožívání vztahu s Bohem od přinášení obětí v Jeruzalémě k prožívání přítomnosti Boží ve slově kdekoliv, kam byli rozptýleni. Oba tyto důrazy nacházíme taky v pokoncilní výzvě k církvi i zasvěcenému životu, která zahrnuje paměť v podobě návratu k původnímu charismatu zakladatelů a nové prožívání spirituality ve změněných podmínkách společnosti.

Dalším faktorem, o kterém se chceme zmínit, je proměna prostředků podporujících věrnost životu v zasvěcení. V době pevně strukturovaných komunit byla důležitým nástrojem ochrany izolace od okolního prostředí a vysoká míra kontroly osobní existence sestry představenými.²¹⁰ Ani jeden z těchto prostředků není v situaci globalizované společnosti široce propojené komunikačními technologiemi účinný. Proto výrazně vzrostl nárok na ochranu zevnitř, tedy na jasné vědomí vlastní identity, přiměřenou zralost a nalezení osobních způsobů, jak čelit nežádoucím vnějším vlivům, tedy objevení personalizované askeze.²¹¹ Současně se napříč společenstvím projevila touha po osobnější vnitřní modlitbě, přizpůsobené fázi duchovního života sestry. Praxe společného rozjímání zbožných textů, předkládaných všem sestřám, byla opuštěna.²¹² Vnitřní modlitba se stala individuálnější nejen časem a místem, kdy a kde se odehrává, ale i způsobem modlitby a podněty, kterými se inspiruje. Obecně je v nesrovnatelně větší míře opřena o Písmo sv. (např. úryvky z liturgie mše sv.), jednotlivé sestry hledají sobě přiměřený způsob modlitby, opírají se o tradici tereziánské modlitby, lectio divina, modlitební zkušenost charismatické obnovy apod. Tato touha po větší důvěrnosti s Bohem je obecně pozorovatelným znamením doby i na rovině celé církve.

Hluboké změny doznalo chápání a praktikování formace. Jeden z důvodů je proměna ve způsobu identifikace s boromejskou spiritualitou. Před sto lety byla podstatná formace počáteční, jejímž cílem bylo zformování nově přicházejících do vnější podoby boromejky

---

²¹⁰ Srov. *Konstituce 1921*, čl. 97, 98, prostředky k zachování čistoty srdce.

²¹¹ Srov. *Směrnice 2008*, kapitola Slib čistoty, s. 23-25.

²¹² Srov. *Konstituce 1921*, čl. 126. „Dvakrát za den nechť pokaždé půl hodiny rozjímají. Aby cvičení tato přinesla větší užitek, připraví se předmět rozjímání způsobem, který představená blíže určí.“ *Konstituce 1921*, čl. 126/b.

a metodou byla především výuka (poměrně velkých) čekatelských a noviciátních skupin sester, výchova ke zbožným cvičením a podrobení se dennímu řádu.²¹³ Aniž bychom chtěli zpochybnit důležitost počáteční formace (v současnosti je to výchova jednotlivců ve vybraných komunitách), musíme v dnešní době přiznat minimálně stejnou závažnost formaci dlouhodobé (používá se pojem trvalá formace), která je prostředkem nejen k nalezení, ale k udržení identity a věrnosti přijatému povolání.²¹⁴ Může mít i kolektivní aktivity (např. vzdělávací)²¹⁵, ale obecně je mnohem více individualizovaná. Neusiluje o rozvoj boromejského povolání sestry, ale o rozvoj osobního povolání sestry, které je kompatibilní s povoláním boromejky.²¹⁶ Jejím privilegovaným nástroj může být individuální duchovní vedení²¹⁷, které od doby přelomu tisíciletí prožívá svou renesanci, což přináší bohaté plody, ale současně vyžaduje rozvahu a rozlišování při volbě doprovázejícího (setkává se zde svoboda svědomí jednotlivce, který volí osobu na základě důvěry, a opatrnost kongregace, která se snaží pokud možno nedirektivně volbu nasměrovat k osobám respektujícím řeholní systém hodnot).²¹⁸

Současné magisterium přikládá formaci (počáteční i trvalé) zcela zásadní roli, je jí věnován samostatný dokument *Potissimum institutioni*, v rámci kterého je samostatná kapitola věnovaná smyslu a náplni trvalé formace.²¹⁹ Zmíněna je i v instrukci *Nové víno*

---

²¹³ Srov. *Konstituce 1921*, čl. 37-47. „Po čas dvouletého noviciátu oddávají se novicky za vedení novicmistrové zcela zvláštním způsobem náboženskému vzdělání ducha a srdce. Musí tudíž nabýti za ten čas nejen důkladné znalosti stanov, nýbrž i řeholního života, slibů, křesťanské dokonalosti a býti poučovány o tom, jak osvojit si ctnosti, jak varovati se chyb a bojovati proti nim. Musí se také naučiti náboženským pravdám, biblické dějepřevě, církevním hodinkám, a též obsahu a smyslu žalmů. Též se jim vysvětlí dějepisný vývoj kongregace a její zřízení. Neopomine se též podrobiti novicky ne příliš přísným zkouškám v pokoře, v poslušnosti, v lásce k bližnímu a v sebezapírání, aby se poznala jejich zdatnost a jejich smýšlení.“ *Konstituce 1921*, čl. 39.

²¹⁴ Srov. *Směrnice 2008*, s. 96-97. „Smyslem trvalé formace je snaha povzbuzovat jednotlivé sestry, aby během celého svého života nikdy nepřestaly usilovat o svůj lidský a duchovní růst v domnění, že o svou věrnost ve víře již nemusí bojovat. Je potřeba, aby se sestra každý den znovu otvírala Bohu i bližním a nechala se Bohem vychovávat v obyčejných událostech všedních dnů.“ *Směrnice 2008*, s. 96.

²¹⁵ „Generální představená určí jednu sestru, která tyto podpůrné programy bude zajišťovat.“ *Směrnice 2008*, s. 96.

²¹⁶ „Součástí utváření identity každé sestry je přijetí její vlastní jedinečnosti, spočívající v poznání osobních darů i lidských omezení, a zodpovědné přijetí závazků plynoucích z učiněné svobodné životní volby. Je důležité, aby v rámci celoživotního duchovní formace vstupovala každá sestra do procesu identifikace s charismatem a spiritualitou kongregace, aby je dokázala rozpoznat, vyjádřit a obhájit. Takto si stále hlouběji osvojuje hodnoty a poslání kongregace, které se stávají jejím niterným bohatstvím a silou.“ *Směrnice 2008*, s. 7.

²¹⁷ „Je třeba zajistit, aby sestry měly ve všech etapách svého duchovního zrání k dispozici vhodné duchovní vůdce a rádce.“ *Směrnice 2008*, s. 97.

²¹⁸ Srov. *Směrnice 2008*, s. 51. Podobně jako se to dělo a děje při jmenování řádných zpovědníků komunit (viz CIC 630). Tato praxe byla zatížena nedůvěrou v době socialismu, kdy byli v určitých případech cíleně jmenováni jako zpovědníci osoby kolaborující s režimem, aby se snáze dosáhlo podřízení řeholnic nařízením totalitního systému.

²¹⁹ Srov. PI.

do nových měchů (vydané u příležitosti uplynutí 50 let od dekretu *Perfectae caritatis*) jako jedna z výzev, které dosud nebyly doceněny a uvedeny plně do praxe.²²⁰

4.1.2. Společný život v milosrdenství

Směrnice z roku 2008 uvádějí v kapitole týkající se života v milosrdenství, že nejen každá jednotlivá sestra, ale i celé společenství „musí být bytostně proniknuty milosrdnou láskou denně živenou z kontemplace“.²²¹

Identita kongregace v charismatu milosrdenství

Milosrdenství je v nejstarších dokumentech kongregace spojováno s ‚místem‘, kde je přítomno (Dům milosrdenství), a odkud je čerpáno a přinášeno do domácností, případně kam jsou potřební lidé přiváděni jako ke zdroji. Synonymem úplného zasvěcení se Bohu je slib vytrvání na tomto místě služby milosrdné lásky až do smrti. V pozdějších formulacích slibů je to místo působnosti, kam je sestra v poslušnosti poslána. V novodobém vyjádření se tím místem stává řeholní rodina, tedy lidské společenství (viz různé formulace slibu milosrdenství uvedené v kapitole 1.2.2.). Od věrnosti místu působnosti se posunujeme k věrnosti vztahům.²²² To odpovídá dnešnímu chápání bratrského života jako sounáležitosti vznikající více sdílením stejného ideálu, systému hodnot a způsobu života než vymezené přebýváním a působením na jednom místě. Pokud bychom chtěli i dále používat obraz ‚místa‘, pak by boromejský klášter nebyl automaticky jen místem, odkud milosrdenství v hojnosti ‚přetéká‘, ale přiznaně i místem, kde si členové uvědomují, jak velmi se jim milosrdenství nedostává, jak právě po daru milosrdenství touží, a takto zvoleným životem (modlitbou, přimluvou, soucitem apod.) tu touhu vyjadřují, tedy ztělesňoval by více solidaritu s lidmi hladovějícími po milosrdné lásce.²²³

Ve formulacích slibů se původně objevoval závazek vytrvalosti nebo věrnosti zvolenému způsobu života. Věrnost sestry v řeholním povolání je úzce spjata s mírou uchopení její osobní vnitřní identity. Čím jasněji si je vědoma, kým v Božích očích je, tím cílenější jsou i prostředky, kterými podporuje vytrvání. Věrnost celého společenství

---

²²⁰ Srov. CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETA DI VITA APOSTOLICA. *Per vino nuovo otri nuovi. Dal Concilio Vaticano II la vita consacrata e le sfide ancora aperte. Orientamenti.* Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2017, čl. 35.

²²¹ *Směrnice 2008*, s. 19.

²²² „... a nikdy tuto řeholní rodinu neopustím. V ní chci strávit celý svůj život...“ *Konstituce 2000*, čl. 13.

²²³ „Ve víře poznáváme a přijímáme Boha jako milosrdného Otce. Bez této osobní zkušenosti nemůžeme o Jeho milosrdenství vydávat autentické svědectví.“ *Směrnice z r. 2008*, s. 19.

je podmíněna úsilím všech, ale zejména v průběhu druhé poloviny 20. století můžeme pozorovat, jak silně ji mohou ovlivňovat výrazné osobnosti s nezpochybnitelným morálním kreditem, které svým příkladem ‚táhnou‘ ostatní. Na vlivu generálních představených M. Bohumily i M. Vojtěchy nebo výrazných kněžských osobností, které tajně přizvaly ke spolupráci při formaci kongregace, můžeme doložit, že směr vývoje kongregace byl z velké míry podmíněn a urychlen jejich hodnotovými postoji a názory (podrobněji viz kapitola 3.2.1. a 3.2.2.). Jejich odvaha pomohla rozbít ochromující mentalitu strachu, která dusila českou církev i řehole.²²⁴ Současně na událostech devadesátých let lze vyzorovat, že vliv příkladu silné osobnosti nestačí na udržení nastoleného vývoje po její smrti, pokud ostatní členové společenství mezitím nedozrají ke stejné duchovní zkušenosti a neidentifikují se vnitřně plně s tímto vývojem (po smrti M. Vojtěchy v roce 1988 lze pozorovat v textech generální kapituly určitý regres ve prospěch probírání nejrůznějších praktických detailů života oproti povzbuzování k duchovní obnově podle koncilu ve výnosech z VIII. generální kapituly 1976–1978).²²⁵ Určitý konzervatismus byl patrný obecně na české církvi, pramenil z obranné pozice, kterou církev musela zaujmout v době útlaku, kdy takto chránila své ‚dědictví‘, z nedostupnosti informací a kontaktů se zahraničím, ze strachu a přetrvával i nějakou dobu po pádu socialismu.²²⁶

V dnešní době je vliv konkrétních osobností spíše minoritní, sestry (zastoupené např. generální kapitulou, ale i na komunitní úrovni např. konferencí sester) hledají společně (namáhavě) směr, kudy jít dále, s nejrůznějším tápáním a (někdy únavným) dialogem, názorový posun kongregace je výrazně pomalejší, ale stabilnější a většinově přijímaný.²²⁷ Dialog jako prostředek obnovy, formu askeze, konstruktivní postoj k odlišnému vyzdvihl po koncilu Pavel VI. v encyklice *Eclesiam suam*, M. Vojtěcha se na papeže Pavla VI. odvolávala, podrobná pravidla dialogu byla uvedena už ve výnosech z VIII. gen. kapituly (1976-1978),²²⁸ podobně zmiňují pravidla dialogu i výnosy novodobých kapitul.²²⁹

---

²²⁴ Srov. BALÍK, S.-HANUŠ, J. *Katolická církev...*, s. 258-259.

²²⁵ Srov. např. výnosy z VIII. generální kapituly 1976-1978 (Pochodeň I) s výnosy z generálních kapitul v devadesátých letech (archiv kongregace).

²²⁶ Srov. BALÍK, S.-HANUŠ, J. *Katolická církev...*, s. 257.

²²⁷ Každé rozhodnutí na shromáždění musí doprovázet vůle všech členů kapitul otevřená Duchu; tato vůle nepohrdá výměnou názorů a hledisek, které se sice různí, ale společně spějí k nalezení pravdy. Jen takto nejsou touha po jednomyslnosti a možnost jejího dosažení jen utopickými cíli, ale naopak vyjadřují nejviditelnější plod naslouchání a společné otevřenosti Duchu. Srov. *Per vino nuovo otri nuovi*, čl. 50.

²²⁸ Srov. *Pochodeň milosrdenství I. Výnosy VIII. generální kapituly 1976-1978*, samizdat, s. 39-41.

²²⁹ Srov. *Výnosy XIII. generální kapituly 2007-2008*, s. 18-19.

4.1.3. Poslání milosrdné lásky

Láska je vztah, vyjadřuje se v konkrétním smýšlení i jednání vůči milovanému. Milosrdná láska znamená promyšlené hledání dobra druhého člověka, není nesena přirozenými city, je to rozhodnutí vůle spojené s rozvahou, praktičností a schopností rozlišit skutečné dobro (směřující ke spáse člověka). Může mít různé podoby.

Podoby milosrdné lásky

Milosrdenství je vnitřním motivem služby potřebným a trpícím, boromejky při obnově slibů ze zbožnosti mluví o slibu milosrdenství jako o „následování Ježíšovy lásky a dobroty k chudým, nemocným a všem potřebným“.²³⁰ První sestry cháply heroickou obětavost a vydanost ve službě za formu mučednictví, pokud nemohly zemřít pro víru, chtěly se strávit v mučednictví lásky.²³¹ Společnost jim k tomu nabízela (i s ohledem na válečné konflikty, prohlubující se sociální rozdíly, otevření širšího přístupu ke vzdělání dívkám, rozvoji zdravotní péče) takové množství nabídek činnosti, že jim nebyly schopny vyhovět. Sestry se nebránily technickému pokroku, který mohl šetřit síly lidí a usnadnit práci, ani zvyšování odbornosti, pokud tím podporovaly rozvíjení činnosti.

V průběhu 20. století narostl podíl aktivit státu v oblastech dosud svěřených charitativní činnosti církve, nacismus a mnohem důsledněji socialismus potom násilně okleštil oblast činnosti na sice potřebnou, ale velmi specifickou vytěšňovanou část společnosti (zdravotně postižení, staří) s dlouhodobým charakterem péče. Být v této době boromejkou znamenalo rezignovat na možnost vzdělání a profesního růstu, upřednostnit touhu žít (často tajně) své zasvěcení v řeholní komunitě za cenu společenské marginalizace a velmi omezeného pracovního uplatnění.

Po roce 1989 se otevřely možnosti návratu do majoritní společnosti a po první vlně euforie, improvizace a maximálně obětavého nasazení sester ve snaze obnovit svoje tradiční místa působnosti (např. pražskou nemocnici pod Petřínem) se ukázala hluboká hodnotová proměna společnosti, tržní uvažování ve zdravotnictví, diktát zisku spojený s tlakem na výkon, na schopnost prosadit se v konkurenci, selekce činnosti ne podle potřebnosti, ale pod úhlem ekonomické udržitelnosti zařízení. Ze strany příjemců péče potom rostoucí nárok na komfort, konzumní přístup zákazníka, který si kupuje službu, na kterou má nárok, podhoubí nedůvěry se stupňujícím se tlakem na kontrolu a s tím spojenou rostoucí administrativu atd. Hlubší úvaha o této proměně je svým rozsahem

---

²³⁰ *Konstituce 2000*, čl. 15.

²³¹ Druhou stranou toho přístupu byl upozaděný ohled na zdraví a síly sester.

mimo rámec práce, zde zmíníme jenom některé důsledky. Sestry až v dalších generacích dohnaly odborné vzdělání, jejich působení se nutně roztržilo specializací (a jejich klesajícím počtem), vyžaduje širokou spolupráci s civilními zaměstnanci (nejen v podřízených, ale i vedoucích pozicích), nejsou majoritní skupinou určující přístup k péči, ale rozptýlenými jednotlivci vydávajícími svou přítomností v kolektivech svědectví (pozitivní i negativní), je to určitá forma misie. Lépe konkurují v oblastech málo prošlapaných – nemocniční kaplanství, pastorační péče ve farnostech, hospicová péče, duchovní doprovázení apod. V hmotně zajištěném prostředí se oslabuje význam skutků fyzického milosrdenství a znovu jsou objevovány skutky milosrdenství duchovního.

Horečná aktivita devadesátých let s tlakem na záchranu obnovovaných zařízení přivedla některé sestry k pracovnímu přetížení a určité formě vyhoření. To vedlo kyvadlově k reaktivnímu obrannému postoji sester, kdy byla práce chápána jako překážka duchovního života, který jediný dává zasvěcenému životu hodnotu. Hledání přiměřené rovnováhy je neustálým procesem jak na úrovni jednotlivce, tak na úrovni komunit. V současnosti můžeme vidět mnohem větší docenění odpočinku, nutnosti uvolnění i psychiky přetížené množstvím vjemů a nároky na soustředění. Samotná práce je více vnímána jako zaměstnání, užitečné, zodpovědně vykonávané, eticky hodnotné, ale bez apoštolského rozměru. Chápání služby jako autentického a pro činné řeholní společenství privilegovaného místa setkání s Bohem je určitým způsobem oslabené, Bůh je častěji tím, kdo pomáhá práci zvládnout (což je jistě pravdivý úhel pohledu), méně často je tím, kdo je skrze službu vědomě hledán (a nacházen). Častěji než dříve se objevuje problém aktivismu jednotlivců vnitřně motivovaného kromě služby i potřebou seberealizace.

Nabízí se ještě jedna zkušenost proměny ve službě milosrdenství, která vždy zahrnovala nejen snahu mírnit utrpení druhého, ale i ochotu snášet utrpení vlastní, působené nejpřirozeněji pokročilým věkem a oslabeným zdravím. Projevem docenění duchovní plodnosti takového utrpení je úcta a prioritní zajištění péče o tyto sestry v rámci společenství. Zvláštní zkušenost s rozměrem neospravedlnitelného utrpení, bezmoci a samoty udělaly sestry vězněné a internované, byly s touto zkušeností konfrontovány náhle převážně ve středním (tedy plně produktivním) věku, můžeme odhadovat, že tato životní krize mohla být cestou k porozumění plodnosti kříže, formou ‚temné noci‘ na duchovní cestě jednotlivé sestry. Jistě přinesla své skryté plody pro kongregaci i církve. Zůstává otevřenou otázkou, jestli taková zkušenost byla předatelná dalším generacím nejen na rovině faktické, tedy jako obdivuhodná statečnost ve snášení utrpení, ale i na

rovině duchovní jako autentická zkušenost proměny v důvěrném vztahu s takto se projevujícím milosrdným Bohem.

Prostředky apoštolátu

Praktický apoštolát je nemyslitelný bez potřebných hmotných prostředků. Sestry využívaly majetek k tomu, aby mohly poskytovat službu a zajistily svoje živobytí, někdy ho kongregace přímo vlastnila, častěji to byl majetek toho (zřizovatel, obec, stát atd.), kdo je k službě vyzval, vždy to bylo vlastnictví účelově vázané. Ve 20. století přišly opakované konfiskace státem (viz kapitola 3.1.2. a 3.1.3. – pozemkové reformy, nacismus, zabavení německého majetku, socialismus...). Restituce po sametové revoluci spojené s vrácením majetku (často v dezolátním stavu) přinesly velká dilemata, nakolik investovat všechny síly a prostředky do obnovy původní činnosti a správy majetku s ní spojeného a nakolik se této snahy vzdát a obrátit uvolněné síly k novým formám služby. Nezanedbatelné množství sester vnímalo převzetí zodpovědnosti za navrácený majetek jako příčinu zbytečných starostí a nepřiměřené zátěže (vleklé soudní spory, náročnost investic, vázanost na konkrétní místo), která odčerpává síly použitelné jinde. Na druhou stranu zazníval etický rozměr pohledu na majetek, který byl často kongregaci darován pro účely služby, tedy v zásadě nepatřil jí, ale potřebným, a rezignací na boj o něj by kongregace nedostála svému závazku použít ho na původní záměr dárce.

S majetkem, ale i se svobodou, souvisel způsob odměny. Až do šedesátých let dostávaly sestry vestiař, což byly prostředky na zajištění základních životních potřeb, pro všechny sestry stejně vysoké (bez závislosti na druhu vykonávané práce). V rámci církevní politiky v době komunismu se stal spor o převedení sester z vyplácení odměny ve formě vestiaře do zaměstnaneckého poměru se státním platem vnějším vyjádřením boje o svobodu, protože stát chtěl tímto způsobem dostat sestry do hmotné podřízenosti, získat kontrolu nad prací, kterou vykonávají, a zasévat mezi ně rozdělení. Přes odpor vestiař zaniknul, sestry produktivního věku i nově přicházející čekatelky se v době normalizace staly zaměstnanci zařízení, kde pracovaly. Ještě více se situace rozdrobila po sametové situaci rozptýlením sester do různých povolání k různým zaměstnavatelům. V této oblasti vystavuje současnost kongregaci mnohem většímu pokušení odhlížet od milosrdné služby a zohledňovat výdělečnost (a hmotnou zajištěnost do budoucna), usnadňuje vniknutí mentality porovnání mezi sebou a rozdělení sester z hlediska ekonomického přínosu komunitě, postoje nárokování si něčeho, na co jsem si ‚vydělal‘.

V souvislosti s aktuálně probíhajícím procesem odluky církve od státu se jako nová oblast milosrdenství jako promyšleného dobra jeví podíl na zodpovědnosti za praktické

fungování jednotlivých diecézí, finanční podpora duchovních v pastorační i v jiných aktivitách, solidarita mezi řeholními instituty.

4.2. Rozměr sesterství

Druhým úhlem, jehož optikou budeme nahlížet život boromejek ve 20. století, je sesterství, protože jsou ve svém vztahu k druhému člověku především sestrou. Zaměříme se na stejné roviny života, zmíněné již v předchozí podkapitole.

4.2.1. Identita boromejky v sesterství

Být sestrou znamená stát druhému člověku ‚po boku‘, být s ním svázána nezrušitelným sourozeneckým poutem, ale současně dávat svobodu a nebránit mu v jeho osobní životní cestě. V duchovní rovině to znamená, nestavět se mezi něho a Boha, nepřekážet jeho lásce k Bohu (i k druhým lidem), ale vzájemně si pomáhat v těžkostech, podržet se v obdobích pochybností. Boromejka je v mnoha životních situacích sestrou – vůči ostatním sestrám (v komunitě, kongregaci, federaci...), vůči těm, kterým slouží a se kterými se setkává, vůči své pokrevní rodině. Sesterství je součástí její identity.

Vědomě budovaná komunita a její svatost

Sesterství je vztah prožívaný v rámci rodiny. První boromejky svěřily své společenství pod ochranu Svaté Rodiny, pozdější generace v této volbě viděly znamení Prozřetelnosti, že si za vzor svých komunit mají vzít rodinu. Mělo je to vést k tomu, aby žily svůj každodenní život jako prostý život v Nazaretě, v jednoduchosti, nenápadnosti, pracovitosti, láskyplných vztazích. Svatá Rodina byla vnímána jako ideál svatě prožívaného společenství a příklad ctností všedního dne. Součástí formulí věčných slibů boromejek byl (a je) závazek věrnosti vůči kongregaci, který je prostředkem růstu ke svatosti, k dokonalé lásce.²³² Sestra ho naplňovala především velkodušností své vlastní existence, úsilím o osobní spásu a svatost, ze kterého skládala účty představeným, a které bylo kamínkem v mozaice svatosti celého společenství. Chápání svatosti se v církvi v moderní době posunulo. Současnost položila větší důraz na horizontální rozměr vztahů, v nichž přijímá jedna sestra zodpovědnost za druhou, za její spásu, za společnou svatost komunity. Ideálem není ‚soutěž v dokonalosti‘, ve které by se sestry předstihovaly (a byly

---

²³² „...nikdy tuto řeholní rodinu neopustím, v ní chci strávit celý svůj život ... abych rostla k dokonalé lásce...“ *Konstituce 2000*, čl. 13.

si příkladem), ale solidarita, ve které se vzájemně podpírají a povzbuzují na společné cestě k svatosti.

Společný život sester v praxi je oblastí, která doznala v moderní době pravděpodobně nejvýraznějších změn. V první polovině 20. století byla sesterská komunita pevně semknutá s jednotným životním stylem, sestry spolu bydlely, pracovaly, stolovaly, modlily se, jejich služba se časově podřizovala rytmu řeholního života a okruh jejich vnějších styků byl omezen na nutnost nebo starost o svěřené (kontrolován představenou).²³³ V této podobě přetrvával komunitní život až do druhé poloviny 20. století, paradoxně byl komunistickým útlakem spíše více zakonzervován (v porovnání se situací v církvi v Západní Evropě). V době normalizace se objevil fenomén tajných komunit (domečků). Starší sestry odložily hábit, aby mohly žít s tajně přijímanými sestrami komunitní život, jediným jejich pojátkem byl vzájemný vztah a společné zasvěcení, vnější znaky příslušnosti byly potlačeny na minimum. V něčem se tento způsob života blížil pojetí sekulárních institutů, nacházel tedy styčné body s jinou kanonickou formou zasvěceného života. I z důvodu práce v běžných civilních zaměstnáních na různých pracovištích nutně kolidoval s výše zmíněným pevně organizovaným pojetím komunity.

Devadesátá léta a navazující desetiletí tradiční model prakticky zborila (v charitních domech s vysokým počtem starších sester v důchodovém věku byl do určité míry zachován), rozdílnost práce, místa působnosti, profesního postavení, směnný režim apod., všechny tyto skutečnosti ještě více než dříve otočily pořadí priorit, dříve se aktivity přizpůsobovaly řádu řeholního života, nyní se rytmus života komunity přizpůsoboval vnějším podmínkám. Významně se změnila potřeba soukromí (od společných dormitářů pro větší množství sester, které odděleny záclonami ve stejný čas vstávaly a uléhaly ke spánku,²³⁴ k vlastním pokojům pro jednotlivé sestry). Denní řád komunity zůstal jako základní schéma dne, ke kterému se sestry více nebo méně připojují podle své aktuální situace, což se týká i společné modlitby a stolování. V této roztržitosti nabraly na důležitosti momenty vědomého přebývání spolu (bez jiného účelu), například společné slavení, setkání komunit nebo výlety, i neplánovaného, ale doceněného bytí spolu, například ve společné práci v domě, cestách, péči o starší sestry a podobně. Vyvažování roztržitosti všední existence a izolace jednotlivých členů vědomým pozitivním posilováním sesterských vazeb v komunitě, motivované oceněním hodnoty existence

---

²³³ Srov. *Konstituce 1921*, čl. 147, 150.

²³⁴ Srov. *Konstituce 1921*, čl. 163.

komunity jako takové,²³⁵ je jedním z momentů, který se objevuje i obecně v církvi. Řehole jsou vyzývány, aby byly školou bratrství a svědčily o tom, že společenství je dar Boží, autentický prostor Jeho přítomnosti.²³⁶

Jednota v různosti

Každý člověk nutně žije v neustálém kontaktu s jinými lidmi a někteří z nich na něho mají formující vliv, jsou pro něho příkladem nebo pohoršením, pomocí, ochranou nebo naopak ohrožením. Vzájemné svědectví života je neopominutelným rozměrem smyslu existence řeholního společenství. Formační materiály ze začátku 20. století zdůrazňovaly zodpovědnost sestry za příklad života, který dává ostatním, a který byl posuzován především z vnějšího projevu např. na věrnosti dodržování řeholních pravidel, horlivosti v plnění povinností, ukázněnosti v chování apod. Sdílení vnitřního života mezi sestrami nebylo doporučováno jako nebezpečná důvěrnost a pěstování partikulárních vztahů.²³⁷ Sestry věděly poměrně málo o tom, jak každá z nich osobně své zasvěcení vnitřně prožívá, mohly vidět, jak se jim navenek daří identifikovat se s obrazem ‚dobré boromejky‘ a tím se povzbuzovat. Členky kongregace vedeny k stejnému společnému ideálu milosrdné sestry směřovaly k jednotě (což jim umožňovalo i větší efektivitu v činnosti) vyjádřené do značné míry uniformitou (což ovšem na druhou stranu mohlo omezovat rozvinutí osobních darů jednotlivců a podněcovat napětí a odpor).

V devadesátých letech se i v rámci kongregace vzedmula vlna odporu, usilující o uvolnění ze sevření vnější uniformity, po jejím odeznění se jako jeden z plodů ukázala touha více sdílet²³⁸ vzájemně osobní život, nechat se i nadále sjednocovat stejným ideálem, ale nejen na základě vnější příslušnosti, ale také díky podobné zkušenosti v prožívání života zasvěceného milosrdenství. Prostředkem sjednocení se ve větší míře stalo sdílení důvěrnosti vztahu s Bohem i osobních osudů v běžném životě, umožňující jednotu v různosti, a cestou k sjednocení se stala ochota k otevřenosti. Můžeme pozorovat ústup od konfrontačního stylu sporů o podobu vnější identifikace se společenstvím (například v oblékání, vystupování) k širší toleranci a respektu i snahu o svobodnou

---

²³⁵ Dokumenty magisteria kladou větší důraz na život společenství než na jeho rozličné práce. Komunity jsou na prvním místě vyzývány k rozvíjení sesterských vztahů, které se mají vyznačovat prostotou, důvěrou a upřímným přátelstvím. Srov. *Směrnice 2008*, kapitola Sesterské společenství, s. 60.

²³⁶ „Řeholní společenství je ztělesněním realizace oné communio, na které spočívá církev, a současně je proctvím jednoty, ke které jde jako k cíli.“ *CNChA*, čl. 10.

²³⁷ Srov. *Konstituce 1921*, čl. 95, 98; „...chrániti se zvláštního přátelství s druhými sestrami nebo s cizími a vyhnouti se každému nepotřebnému styku...“ *Konstituce 1921*, čl. 95/d; „...nikdy nevyhledávají jiných sester, aby s nimi rozpředly neužitečné hovory a tím méně nedovolenou zábavu...“ *Konstituce 1921*, čl. 98/d.

²³⁸ Srov. *Směrnice 2008*, kapitola Vzájemné sdílení, s. 63.

výměnu vnitřního bohatství sester, obojí motivované touhou po společném směřování k Bohu. Téma sdílení a dialogu je novodobým ‚znamením doby‘, v CNChA je různým formám bratrského sdílení věnována celá kapitola.²³⁹

Nástrojem budování sesterství ve vzájemném sdílení duchovního bohatství je společná modlitba. Původně se sestry modlily latinsky tzv. mariánské hodinky (*Officium parvum beatae Mariae Virginis*). Sestry přijaly po koncilu modlitbu breviáře jako modlitbu, která je sjednocuje se společenstvím celé církve i mezi sebou navzájem. Nakolik je to v běžném životě možné, sestry se scházejí k modlitbě na jednom místě, sjednocují hlasem, držením těla apod. Privilegovaným místem posilování *communio* je účast sester na oběti mše svaté. Dalším rozměrem modlitby jako prostoru ke sdílení jsou různá modlitební setkání menších skupin sester, liturgická příprava, společné lectio divina, eucharistické adorace.

Sestrou na duchovní rovině se člověk nerodí, ale postupně se jí stává. Důležitou složkou formace je výchova k překračování vlastní sebestřednosti a vycházení vstříc v sesterských vztazích. Předpokladem je určitá míra osobní zralosti (spojená s dospělostí) a současně poddajnosti, schopnosti přizpůsobit se komunitě (spojená spíše s mladším věkem). Specifickým problémem formace současnosti jsou sociální změny ve společnosti, které obecně vedou k oddělování dosažení věku dospělosti (spojeného s nárokem na svobodu) od ochoty přijmout definitivní závazky (spojené ze zodpovědností). Můžeme to pozorovat na zvyšujícím se věku vstupu do manželství (a přijetí rodičovské role) i vstupu do řeholního společenství. Počáteční formací tak procházejí sestry přibližně o 10 let starší, než dříve bývalo obvyklé, své doživotní sliby skládají mezi třicátým a čtyřicátým rokem věku. To ovlivňuje jejich schopnost věnit se do komunitního života.

4.2.2. Společný život v sesterství

Řeholní společenství je hierarchicky strukturovanou skutečností. Jednotlivé členky mají různý rozsah práv (i povinností) podle míry svého přiřazení ke kongregaci (sestry ve formaci, juniorky s dočasnými sliby, profesky s doživotními sliby apod.). Spojujícím prvkem společenství je autorita, zvolená podle vlastního práva. Pro plnohodnotný život společenství a jeho kontinuitu je potřeba, aby byly zastoupeny všechny ‚vrstvy‘ sester a aby existovala legitimní autorita. Ve 20. století došlo v tomto směru v kongregaci k závažným trhlinám, které se dlouho zacelovaly. Pro sestry, jejichž životy zasáhly, se

---

²³⁹ Srov. CNChA, čl. 29-43, kapitola Oboustranným sdílením ke společnému růstu.

staly konkrétní výzvou k vědomému postoji odpuštění a velkorysosti. Tím ve svém životě uskutečňovaly usmíření, nutný předpoklad ‚communio‘.

Kontinuita kongregace

V průběhu 20. století došlo ve struktuře, velikosti i generační kontinuitě kongregace k dramatickým změnám. V meziválečném období byly boromejky jednou z početně největších ženských řeholí na českém území s poměrně složitou strukturou, zahrnující ústřední správu, jí podřízené tři provincie (viz kapitola 3.1.1.) s vlastními provinčními představenými, spravujícími dohromady více než 50 filiálek převážně na území Čech, Moravy a Rakouska (dáno vznikem v době Rakouska-Uherska) s různou mírou zastoupení sester českých a německých²⁴⁰ (i noviciát v mateřinci v Praze byl dvojjazyčný). Poválečný odsun německých sester způsobil trhlinu napříč celým společenstvím, od představených (ústřední správa byla složená z českých i německých sester) až po sestry ve filiálkách a dorost, a představoval ztrátu přibližně čtvrtiny společenství (transformaci rakouské provincie na samostatný generalát).

Nástup komunismu (viz kapitola 3.1.3.) přinesl uvěznění generální představené M. Bohumily (a později dalších sester) a dlouhou internaci vyšších představených v Hejnicích, tedy přechodně praktickou likvidaci legitimní ústřední správy a následně její výrazně okleštěné fungování bez přítomnosti generální představené. Násilně oddělil mladší generace sester odvezených do textilních továren od starších a nemocných sester, odvezených do různých ústavů a charitních domovů, tento horizontální předěl byl překonán až propuštěním sester z továren a postupným přemístěním všech (i dosud pracujících v některých nemocnicích) do sociálních ústavů na periferiích.

Zákaz přijímání dorostu trvající přibližně 20 let způsobil porušení generační kontinuity, sestry skládající sliby v padesátých letech se staly na dobu celé generace posledními, další čekatelky přišly až v době uvolnění kolem pražského jara (viz kapitola 3.2.1.) a později tajně za normalizace, v porovnání s předválečným obdobím, kdy to byly desítky čekatelek a novic, přicházeli jednotlivci. Do devadesátých let vstoupila kongregace s nerovnoměrnou věkovou strukturou, kdy z přibližně 350 žijících sester měly dalece největší zastoupení sestry důchodového věku, následovány rozptýlenou skupinkou sester středního věku a další početně silnou skupinou nově přicházejících dvaceti až třicetiletých žen. Začátek nového tisíciletí byl ve znamení postupného vymírání sester vysokého stáří a určitého srovnání věkové struktury již mnohem menšího

---

²⁴⁰ Ostatní národnosti byly zastoupeny zcela minoritně.

společenství (cca 130 sester), kdy se početně dominantní postupně stávala skupina sester narozených na přelomu šedesátých a sedmdesátých let (viz kapitola 3.2.3.).

Specifickou ukázkou přetržení ‚rodinných‘ vazeb byl již výše zmíněný česko-německý národnostní konflikt (viz kapitola 3.1.2.). Je příznačné, že jeho příčinou nebyl na prvním místě vnitřní rozkol v kongregaci, přestože vždy existovaly komunity více německé a více české. Posledním důvodem rozdělení byl tlak společenské situace. Postoj kolektivní viny při přístupu k lidem německé národnosti sestry pocitovaly jako křivdu vůči sobě i vůči dalším násilně vystěhovávaným, vedoucí je k solidaritě a rozhodnutí jít s těmi, kdo jsou vyháněni, a zůstat v jejich utrpení s nimi. Ani sesterské vazby neunesly tento tlak. Sestry odsunuté do rakouských filiálek se staly základem nového generalátu se sídlem ve Vídni, zahrnujícího původní rakouskou provincii. Hořkost historické ‚jizvy‘ působila desítky let snad právě proto, že společné kořeny českých a rakouských boromejek byly tak hluboké.

Jinou variantu tohoto národnostního konfliktu představuje oddělení albrechtické provincie na severu Moravy od polského generalátu v Třebnici a přiřazení k Praze (viz kapitola 3.2.2.). Německé sestry, které zde po odsunu zůstaly, potřebovaly překonat hluboký pocit nespravedlnosti a křivdy. České sestry potřebovaly najít sílu k trpělivosti budovat vztahy. Velkým příkladem byla s. Alena Bártová, která byla do Města Albrechtic poslána jako česká provinční představená a dokázala svojí hlubokou a trpělivou láskou začít stavět mosty. Trvalo generace, než se propast odlišnosti překlenula. Na této situaci lze vidět, jakou hloubku mají kořeny společenství a jak je obtížné je násilím přesazovat, navzdory tomu, že generalát ve Slezsku vznikl původně oddělením od české kongregace. Aniž by si to sestry uvědomovaly, stala se tato komunita praktickým příkladem pomalého a nesnadného úsilí o smíření motivovaného duchovně, ne lidskou spravedlností, a každodenního boje o znovuvybudování důvěry.

Podoba sesterských vztahů v kongregaci

Sesterské vztahy měly být projevovány především zdvořilostí a úctou. Starší kongregační materiály povzbuzovaly k srdečným vztahům projevovaným rovnocenně ke všem bez ohledu na sympatie nebo antipatie, opakovaně byla zmiňována obava z partikulárních přátelství.²⁴¹ Spojovacím článkem jednotlivých komunit byl jednotný životní styl a ústředí. V dobách útlaku sice neustálé riziko slídění a udavačství vedlo

---

²⁴¹ „...láaska nedovolí, aby v některém srdci povstal odpor anebo nechut' nebo zvláštní a tajné přátelství nebo důvěrnost k té či oné sestře. Obojí, nesvornost i zvláštní přátelství, bývají zkázou řeholního života, proto jest našim sestrám střežiti se jich s největší pečlivostí.“ *Konstituce 1921*, čl. 166.

k ostražitosti a nedůvěře při navazování vztahů, současně ale vědomí společného ohrožení komunitu stmelovalo. V devadesátých letech přišla do kongregace v několika vlnách generace mladých žen, které s sebou přinesly touhu po autentickém sesterství projeveném navenek větší neformálností a přátelstvím ve vzájemných vztazích²⁴², ačkoliv jich posléze mnoho opět odešlo, následující desetiletí přinesly významnou proměnu vnějších projevů sesterských vztahů, nejnápadnější ve větší neformálnosti v oslovování mezi sestrami i vůči představeným. Pokles počtu sester řádově na desetinu (ze cca 1300 před válkou na cca 130 o 100 let později) spolu s rozvojem komunikačních možností umožnil udržovat živé osobní vztahy mezi sestrami i napříč kongregací.

Vnější vyjádřením sesterství je i stejný řeholní šat, který je svědectvím o zasvěcení i výrazem příslušnosti k danému společenství. Sestry nosily jednotný hábit vždy při jakékoliv příležitosti a byl pro ně jednoznačným veřejným znamením jejich životního stavu. Na popud 2. VK došlo rozhodnutím generální kapituly v sedmdesátých letech k úpravě šatů, jejich zjednodušení, odlišení pracovních od svátečních apod. Po určité přechodné době byl starší hábit zcela opuštěn ve všech životních situacích (což pro starší sestry znamenalo náročnou změnu), aby byla zachována jednotnost sester, jejich rovnocennost. Novou zkušeností bylo úplné odložení řeholního šatu v tajných komunitách za totality (viz kapitola 3.2.2). Ta se později po sametové revoluci vracela v úvahách o srozumitelnosti hábitu jako znamení příslušnosti k řeholnímu stavu ve společnosti natolik sekularizované, že její povědomí o řeholnicích (zejména v mladší generaci) je mnohdy těžce zkreslená karikatura. V roce 1988 bylo znovu povoleno přijímat dorost a tajně přijaté sestry to využily k tomu, aby vystoupily na veřejnosti v hábitu a přihlásily se k svému zasvěcení. Oba tyto momenty se později objevovaly v diskuzích o řeholních šatech, právo nosit všude svobodně hábit jako znamení své životní volby a možnost odložit hábit, protože se za daných okolností jeví jako nesrozumitelný. V devadesátých letech se především z praktických důvodů posunula obláčka (a přijetí řeholního jména) sester ze začátku noviciátu na okamžik složení prvních slibů. Kongregace zachovala zvláštní řeholní šat, ale je stále patrná tendence k větší neformálnosti, mnohem častěji ho v praxi sestry střídají s civilním oblečením

---

²⁴² Tento rozdíl v generační mentalitě se projevil například v konfrontaci týkající se vzájemného oslovování, do té doby bylo pravidlem vykání mezi sestrami s vyvarováním se veškerých zdvořilých apod. (srov. *Pochodeň milosrdenství I*, s.44), které přicházející generace nebyla schopna akceptovat. Kompromis spočívající v ponechání svobody ve způsobu oslovování konkrétní sestry při zachování úcty se s odstupem času ukázal jako dobrá cesta, v řadě případů srdečnost vztahů již dříve prožívaná dostala prostor k vnějšímu vyjádření. Tento ve své podstatě detail dobře demonstruje posun k větší citlivosti na reálné prožívání vzájemných sesterských vztahů.

(např. v nedávné době na covidových nemocničních odděleních) nebo jinak individuálně přizpůsobují. Je patrné, že role hábitu jako znamení příslušnosti se oslabuje.

V době dramatických společenských i kongregačních změn na konci 20. století (velké fluktuační sester přicházejících i v hojných počtech odcházejících) ležela tíha autority na starších sestřích formovaných ve čtyřicátých a padesátých letech, ke kterým se musely relativně brzy připojit sestry teprve na prahu středního věku, formované naopak atypicky prožívaným řeholním životem v době normalizace a těsně po ní. Role autority prošla krizí identity, hledáním místa v nově strukturovaném společenství, zpochybněním její hodnoty, bezradností i odvážnými kroky k novému uchopení. Dnes je autorita chápána mnohem více v poloze ‚sesterství‘, neakcentuje se dříve charakteristický model vztahu ‚matka – dcery‘, spíše model ‚jedna sestra z mnoha‘, pověřená na určitý čas službou. Církevní právo se snaží bránit dlouhému setrvání stejné osoby v roli autority, podporovat střídání osob v zodpovědnosti.

Aktuálně často zmiňovaným tématem v církvi je synodalita, zahrnující aktivní zapojení všech, jejich podíl na rozhodování i zodpovědnosti. V životě kongregace se tento trend projevil například vznikem poradních orgánů představených jak na úrovni ústředí (rozšířený poradní sbor kongregace, jednotlivé odborně zaměřené rady)²⁴³, tak na úrovni jednotlivých komunit (komunitní rady)²⁴⁴. Duchovní rozlišování známé jako způsob hledání vedení Ducha svatého v osobním duchovním životě získalo nový rozměr společného komunitního rozlišování na různých úrovních (generální kapituly, domácí kapituly, konference sester), jehož úroveň do značné míry závisí na zralosti členů.

4.2.3. Poslání být sestrou

Prožívání sesterství ve vztazích může mít v každodenním životě mnoho podob a může se týkat různých lidí. Přistoupit k někomu jako sestra předpokládá jeho přijetí a věnování pozornosti. Sesterské vztahy s těmi, kdo sdílejí stejné hodnoty, mohou být základem širší spolupráce na společných dílech. Níže zmíněné příklady sesterského postoje jsou dokladem solidarity a spolupráce.

Svědectví solidarity

Vstup do řeholního společenství byl historicky spojen s radikálním opuštěním dosavadní rodiny, styk s rodinou byl omezen převážně na dopisování si s nejbližšími.

---

²⁴³ Srov. *Konstituce 2000*, čl.224, 225.

²⁴⁴ Srov. *Konstituce 2000*, čl.228; srov. *Směrnice 2008*, s.135-136.

Tato z dnešního pohledu určitá tvrdost nebyla projevem nelásky nebo pohrdání pokrevními vztahy, ale výrazem jednoznačnosti v rozhodnutí se pro Krista a posunu projevování lásky v pokrevních vztazích na rovinu duchovní (modlitba za spásu blízkých). Ve stále sekularizovanější společnosti se takové jednání jevílo nesrozumitelným, zdrženlivost ve styku s příbuznými, v péči o ně v jejich stáří a nemoci se zdála neslučitelná s přikázáním lásky k bližnímu a s postojem milosrdenství. Naopak příklad péče o nemohoucí sestry²⁴⁵ i projevování zájmu a péče o nemocné příbuzné sester²⁴⁶ byly v posledních letech vnímány jako autentická svědectví přijetí a solidarity v jejich křehkosti, nemohoucnosti.

Konstituce realisticky sestry vybízejí, že je třeba přijímat každou sestru i se ‚zvláštnostmi její povahy‘. Přijmout druhého znamená poskytnout mu prostor tím, že mu ustoupím, uznat jeho cenu tím, že mu věnuji pozitivní pozornost, přiznat chybu, omluvit se, být ochoten odpouštět. V praxi můžeme pozorovat odklon od formalizovaných skutků pokání (např. vyznání chyb proti konstitucím a směrnicím před komunitou), které se zdají být určitým způsobem vyprázdněny, ale současně prakticky pocíťovanou potřebu sester prosit o odpuštění chyb a zranění ve vztazích v komunitě, uprostřed těch, kdo jsou vzájemně solidární, vědomi si své vlastní křehkosti.²⁴⁷ Český generalát nemá zkušenost se soužitím sester různých ras a kulturně více odlišných národností.

Solidarita s lidmi kolem může mít duchovní i hmotnou podobu. Je duchovním skutkem milosrdenství modlit se za druhého a sestry to jistě od počátku dělaly. V současnosti vidíme zájem sester o zapojení se do služby organizované přímluvné modlitby, kdy se modlí a přimlouvají za člověka v nouzi, kterému pomyslně stojí po boku, a spolu s ním a nad ním se modlí, tato praxe je inspirována kontaktem s hnutím charismatické obnovy. Formou solidarity v materiální oblasti může být ‚banka staršího nábytku‘, zaměstnávání bezdomovců, vězenkyň. V rámci církve jsou příkladem výměny darů vztahy činných a kontemplativních řeholních společenství, kdy činné společenství hmotně podporuje kontemplativní komunitu, která se za něj modlí.²⁴⁸

---

²⁴⁵ Srov. *Směrnice 2008*, s. 66.

²⁴⁶ Srov. *Směrnice 2008*, s. 22.

²⁴⁷ „Proto v upřímné víře a lásce přijímáme každou spolusestru i se zvláštnostmi její povahy. Jsme si vědomy, že vzájemná láska je naplněním zákona (srov. Řím 13,10). Chceme si v duchu evangelia navzájem odpouštět nedorozumění, ke kterým dochází pro různost povah a myslí, neboť Kristus odpustil nám (srov. Kol 3,13). Máme tak i příležitost, abychom nesly břemena jedny druhých (srov. Gal 6,2), předcházely se v projevech úcty (srov. Řím 12,10) a staly se příkladem smíření v Kristu, které zahrnuje všechny (srov. CIC 602)“ *Konstituce 2000*, čl. 70.

²⁴⁸ Např. vzájemný vztah boromejek a klauzurovaných bosých karmelitek v Praze.

Svědectví spolupráce

Kongregace spolupracovala od počátku s laiky na svých dílech, ale ne z důvodu explicitního sdílení charismatu, ale nejčastěji v pozici pomocného personálu nebo naopak na pracovních místech, pro které sestry neměly vzdělání (např. lékaři). V dobách útlaku mohly sestry (například vězněné) prožívat intenzivní sdílení společného utrpení i křesťanských hodnot a osobní víry s laiky, kteří byli podobně pronásledováni. Tato zkušenost znamenala v rámci církve ústup od tradičního vyčlenění řeholních osob jako privilegovaného životního stavu vyšší dokonalosti, opuštění pozice elity a docenění autentického křesťanského života laiků, mimo církev potom respekt před osobní svobodou a svědomím každého člověka a ochotu hledat to, co sblíží. V současnosti se sestry pohybují v širokém okruhu lidí, z nichž spíše menšina sdílí jejich křesťanství, přesto jsou schopni zodpovědně spolupracovat na společných projektech.

V církvi existují sdružení laiků, kteří jsou osloveni spiritualitou nějaké řeholní rodiny a snaží se ji konkrétním definovaným způsobem prožívat ve světě podle podmínek svého životního stavu (např. třetí řády při karmelitánech, premonstrátech, františkánech apod.). Boromejky tuto tradici ‚třetího řádu‘ nemají. V novodobé historii se projevila snaha uchopit konkrétněji vztah s některými laiky, kteří jsou osloveni charismatem milosrdenství a dlouhodobě s kongregací spolupracují, i na duchovní a instituční rovině. Vzniklo Společenství sv. Karla Boromejského (dne 31. května 2014 jako soukromé sdružení křesťanů bez právní subjektivity) sjednocující laické křesťany oslovené boromejskou spiritualitou, jeho vztah ke kongregaci byl specifikován patronátní smlouvou, kterou schválila (14. června 2014) 14. generální kapitula, potvrdila 15. generální kapitula (2018).²⁴⁹

Jinou formou sesterství vyjádřeného spoluprací je vzájemná výměna mezi různými instituty zasvěceného života. Na začátku 20. století byly vztahy s jinými společenstvími charakteristické snahou o vymezení proti druhému, exkluzivitu, žárlivé střežení toho specificky ‚svého‘. Doba omezování činnosti nebo internace v centralizačních kláštorech tyto rozdíly do značné míry otupila. V současnosti je trend opačný, nehledat to, co rozděluje, ale to, co spojuje, spolupracovat na společných dílech, koncentrovat síly více institutů. Strukturou reprezentující celé spektrum řeholí v ČR jsou Konference vyšších řeholních představených mužských a ženských řeholí, které zastupují v jednáních všechny instituty.

---

²⁴⁹ Srov. *Výnosy 15. generální kapituly 2018-2020*. Praha: nákladem vlastním, 2020, s.36-37.

Na úrovni boromejek je podobnou zastřešující strukturou Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, založená v roce 1970, která se soustředí na sdílení duchovních hodnot, charismatu, řešení praktických otázek, materiální výpomoc (viz kapitola 3.2.1). Můžeme tak vidět konkrétní formy ‚communio‘ a synodality na úrovni nadřazené existenci samostatného řeholního společenství.

Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali pohledem na život Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského během 20. století. Připomněli jsme, jakými prvky je řeholní život kongregace definován, a v kontextu dějin společnosti a církve v Evropě, dějin české církve a pražského generalátu jsme sledovali proměnu konstitutivních prvků v čase. V závěru této práce se pokusíme konkrétní jednotlivé postřehy zobecnit, najít společné jmenovatele, ke kterým se vztahují.

Při pohledu na charisma kongregace i na jeho kanonickou formu můžeme říct, že se změnilo jen velmi nepatrně, spíše v určitých teologických akcentech (např. trinitární teologie, milosrdenství dávané i přijímané) nebo ve vyvažování vztahu ‚pasivní‘ kontemplace a ‚činné‘ milosrdné lásky. Charisma se táhne jako ‚červená nit‘ od počátku společenství a je nositelem jeho kontinuity. Kanonická forma (kontemplativně-činné řeholní společenství) na charisma navázaná má tedy poměrně velkou stabilitu.

Zásadně se v průběhu 20. století proměnil praktický model života, spiritualita. S určitým zjednodušením se dá říct, že dynamický charakter spirituality vede k tomu, že opakovaně v čase prochází určitým životním cyklem, na počátku postupně krystalizuje až dosáhne ustálené podoby obvykle spojené s maximální plodností a následně se začne pomalu rozpadat, aby vznikl prostor pro její aktualizované uchopení, přičemž neplatí, že období rozkvětu je duchovně nejvíce plodné a čas odumírání je zbytečný. Dynamika rození a umírání je obecnou zákonitostí vloženou do stvoření, která umožňuje přizpůsobovat se (v dobrém slova smyslu) a prohlubovat to, co předaly předchozí generace, v konfrontaci se změněnými okolnostmi, a tak zachovat kontinuitu i aktuálnost.

Při pohledu na osudy české větve boromejek v uplynulých sto letech vidíme její vnější růst (v počtu členek i působišť) navzdory podmínkám, které lze jen těžko nazvat optimální (války, krize, okupace atd.). Další těžké momenty dějin (odsun, komunismus) už rámovaly rozvolňování struktury kongregace (skokový pokles počtu sester odsunem, oslabení role hierarchie internací, přerušování generační kontinuity apod.). Během vytlačení boromejek (obecně církve) do společenské izolace se vnější podmínky kolem dále proměňovaly, takže se v závěru 20. století vrátily do hodnotově jiné společnosti. Vnitřně i navenek přestalo dosavadní schéma uspořádání prvků spirituality korespondovat s reálnou situací kongregace. Mezitím bylo i pod vlivem přijetí 2. vatikánského koncilu odkrýváno původní ‚semeno‘ charismatu a znovu zasazeno. V současnosti kolem něho pomalu roste nové schéma spirituality, společenství, které je příjemcem charismatu, se

postupně formuje do proměněné struktury a vztahů, schopných umožnit daru Ducha svatého život v dnešních podmínkách (což se navenek projevuje i tím, že aktualizuje prostředky kodifikace, tedy konstituce a směrnice apod.). Obdivuhodnou na tomto procesu je skutečnost, že je nepochybně součástí širšího proudu obnovy zasvěceného života (jak vyplývá již třeba z názvů církevních dokumentů ‚Znovu začít od Krista‘ nebo ‚Nové víno do nových měchů‘) a obnovy celé církve. Z tohoto úhlu pohledu je tento lidsky často nejistý, namáhavý a pomalý proces věrohodným znamením naděje a konkrétním dokladem tvůrčí síly Ducha svatého.

Kongregace boromejek je organickou součástí církve, její spiritualita proto vždy nese rysy odrážející se i v životě celé církve. Nemusí to být nijak nápadné ani reflektované. V této práci jsme přemýšleli o jednotlivých konstitutivních prvcích její existence. Při úvahách o povolání k zasvěcení se Bohu jsme opakovaně narazili na potřebu jasné osobní identity, která se projevuje jistotou o milosti Božího povolání k snoubenectví, důvěrností vztahu s Bohem a z ní plynoucí vnitřní odolností. Jako prostředek jejího upevnování byly zmíněny prioritně modlitba a formace. 2. vatikánský koncil se svými konstitucemi byl snahou znovu uchopit a vyjádřit identitu církve v dnešním světě, podobně biskupský synod o zasvěceném životě s navazující adhortací *Vita consecrata* z různých úhlů pohledu popsal identitu zasvěceného života, což mimo jiné dokládá, že téma ‚identity‘ je celocírkevně přítomné. Zmínili jsme, že se život modlitby i formační priority boromejek výrazně proměnily, aby byly více ve službě prohlubování důvěrného vztahu s Bohem, což pro nás může být nepřímým dokladem toho, že kongregace posiluje uchopení své vlastní identity.

Pokoncilní ekleziologie vyzdvihla jako obecný princip církve *communio*. Vyzvala řeholníky, aby společným životem, ke kterému se přímo zavazují, byli živým svědectvím toho, jak má církev tajemství *communio* žít. V materiálech kongregace se tento pojem nevyskytuje (je plodem až novodobější ekleziologie), ale v praxi vidíme řadu konkrétních posunů, které ve svém důsledku svědčí o tom, že Duch svatý kongregaci vede tímto směrem. Proměna společného života sester v druhé polovině 20. století je nejvýraznější proměnou spirituality kongregace vůbec. Akcent je položen na žité sesterství, autentické vztahy, vzájemnou zodpovědnost, komunitní svatost, solidaritu, odpouštění, přijetí. Společenství je místem přítomnosti Trojjediného Boha, ‚bytí spolu‘ je způsob, jak tuto přítomnost reálně vtělit do našeho hmotného světa. Vyžaduje zodpovědnost, participaci a rozlišování všech (viz prvky synodality ve vlastním právu kongregace). Úkolem autority prožívané sestersky je sjednocovat a vyvažovat. Solidarita a spolupráce jsou

projevy *communio* i ve vnějších vztazích. Zmíněné výzvy nacházíme v novodobých formačních materiálech kongregace i v každodenním životě komunit, přestože nejsou výslovně spojovány s teologickým pojmem *communio*, jsou svědectvím o jeho prožívání.

Boromejky vždy byly apoštolsky činným společenstvím. Proměna společnosti, ve které žijí, vedla k úplně jinému koncipování jejich služby. Kongregace opustila řadu činností a domů, protože chyběly sestry i prostředky. V zařízeních, která nadále zřizuje, nutně potřebuje širokou spolupráci laiků. Na pozadí těchto často manažerských rozhodnutí můžeme postřehnout proměnu v chápání role řeholníků (a obecně křesťanů) ve společnosti. Jejich přínos není v rozsahu a efektivitě vykonávané činnosti, ale v samotné jejich přítomnosti uprostřed utrpení dnešního světa. Cílem není výkon, ale empatické bytí. Nežádá se, aby převzali veškerou aktivitu (a vytěsnili ostatní jako nekompetentní), ale aby byli inspirací, neúnavným povzbuzením. Mají pokojně a trpělivě uvádět do pohybu takové procesy, které nasměrují a vtáhnou i ostatní lidi k plodné službě (jak o tom mluví papež František v exhortaci *Evangelii gaudium*).²⁵⁰

Tato diplomová práce v myšlenkách vznikala více než pět let, jejímu dokončení bránily určité okolnosti mého života. Jsem vděčná za tento čas pozorování, přemýšlení, objevování literárních pramenů, za rozhovory s lidmi, kteří se mnou sdíleli své osobní postoje, trpělivě mi naslouchali a povzbuzovali mě. Jejich otázky mě nutily formulovat konkrétní odpovědi. Smyslem úsilí vynaloženého na dokončení této práce je zpřístupnit tuto pro mne osobně požehnanou myšlenkovou výměnu dalším lidem tím, že dostane písemnou podobu.

---

²⁵⁰ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium. Radost evangelia. Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě ze dne 24. 11. 2013*. Praha: Paulínky, 2014, čl. 223.

Seznam použitých zkratek

2. VK	Druhý vatikánský koncil
CIC	Kodex kanonického práva
CNChA	Congregavit nos in unum Christi amor
EE	Elementi essenziali
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Lumen gentium
MuR	Mutuae relationes
PI	Potissimum institutioni
RD	Redemptionis donum
VC	Vita consecrata

Seznam literatury

Dokumenty magisteria

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995.

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994, 1.vydání.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu (dokumenty z let 1964-1997).
Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

JAN PAVEL II. *Redemptionis donum. O Bohu zasvěceném řeholním životě ve světle Kristova vykoupení. Apoštolská exhortace ze dne 25. 3. 1984* in *Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

JAN PAVEL II. *Vita consecrata. O zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě. Posynodální apoštolská exhortace ze dne 25.03.1996* in *Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

PAPEŽ FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium. Radost evangelia. Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě ze dne 24. 11. 2013.* Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0.

KONGREGACE PRO ŘEHOLNÍKY A SEKULÁRNÍ INSTITUTY. *Elementi essenziali. Podstatné prvky učení církve o řeholním životě se zřetelem na instituty apoštolsky činné* in *Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

KONGREGACE PRO ŘEHOLNÍKY A SEKULÁRNÍ INSTITUTY – KONGREGACE PRO BISKUPY. *Mutuae relationes. Direktivy pro vzájemné vztahy mezi biskupy a řeholními křesťany v církvi ze dne 14. 5. 1978* in *Zasvěcený život ve světle reformy 2. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA. *Congregavit nos in unum Christi amor* in *Zasvěcený život ve světle reformy II. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA. *Potissimum institutioni. Směrnice pro výchovu v řeholních institutech ze dne 2. 2. 1990 in Zasvěcený život ve světle reformy II. vatikánského koncilu.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997.

CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETA DI VITA APOSTOLICA. *Per vino nuovo otri nuovi. Dal Concilio Vaticano II la vita consacrata e le sfide ancora aperte. Orientamenti.* Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2017. ISBN 978-88-209-9963-6.

Kongregační materiály

Konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. Praha: Arcibiskupské tiskárny, 1921, 1.vydání. Archiv kongregace.

Konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Znojmo – Hradiště: nákladem vlastním, 1980. Archiv kongregace.

Konstituce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského z roku 2000. Praha: nákladem vlastním, 2000. Archiv kongregace.

Směrnice. Liturgické směrnice. Kniha zvyků. Zpracováno 13. generální kapitulou KMSKB. Praha: nákladem vlastním, 2008. Archiv kongregace.

Duchovní direktář Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (Nancy 1977), český překlad francouzského originálu. Znojmo-Hradiště: nákladem vlastním, 1987. Archiv kongregace.

Pochodeň milosrdenství. Usnesení 8. generální kapituly KMSKB (1976-1978). Znojmo – Hradiště: nákladem vlastním, 1978. Archiv kongregace.

Výnosy 13. generální kapituly KMSKB. Praha: nákladem vlastním, 2008. Archiv kongregace.

Výnosy 14. generální kapituly KMSKB. Praha: nákladem vlastním, 2015. Archiv kongregace.

Výnosy 15. generální kapituly KMSKB. Praha: nákladem vlastním, 2020. Archiv kongregace.

Ostatní literatura:

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 2.vyd. ISBN 978-80-7325-311-0.

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 1.vyd. ISBN 978-80-7325-268-7.

BĚLINA, Pavel – ČORNEJ, Petr. *Dějiny evropské civilizace II*. Praha: Paseka, 1997.

CABRA, Pier Giordano. *La Vita consacrata. Appunti di teologia e spiritualita*. Terza edizione. Brescia: Queriniana, 2015. ISBN 978-88-399-2193-2.

CABRA, Pier Giordano. *Obnova řeholního života. Od koncilu k biskupskému synodu*. Cyklus přednášek z roku 1994, salesiánská univerzita v Římě. Pracovní překlad od češtiny. Archiv autora.

CANTALAMESSA, Raniero. *Panenství*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993.

DE FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-338-9.

FORMÁNEK, Jakub – ŠMÍD, Marek (eds.). *Pastýřské listy 1918-1945*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2017. ISBN 978-80-7195-902-1.

FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Markéty a sv. Vojtěcha, 2003.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995. 2. vyd. ISBN 80-7113-119-9.

KOHUT, Pavel Vojtěch. „Toto tajemství je veliké“ (Ef 5,32). *Salve: Revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal, 2004, ročník 14, číslo 3.

McGRATH, Alister E. *Dějiny křesťanství – Úvod*. Praha: Volvox Globator, 2014. ISBN 978-80-7511-081-7.

McLEOD, Hugh. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 1.vyd. ISBN 978-80-7325-124-6.

MULLER, Gerdard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6.

PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-643-7.

PIGNA, Arnaldo. *Prožívat zasvěcenou čistotu. Salve: Revue pro teologii a zasvěcený život*. Praha: Krystal, 2004, číslo 3.

VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-735-1.

VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu 1948-1989. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1.října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005. ISBN 80-7699-195-7.

PETRUSEK, Miloslav. *Společnost permissivní* In SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Sociologická encyklopedie*. [2022-12-11].

[http://www.encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost_permisivní_\(PSpol\)](http://www.encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost_permisivní_(PSpol)).